

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
HUMANITARINIS FAKULTETAS
LIETUVIŲ KALBOTYROS IR KOMUNIKACIJOS KATEDRA

ERIKA BERTAŠIENĖ

**MAŽEIKIŠKIŲ TARMĖS IR BENDRINĖS KALBOS
SĄVEIKA**

MAGISTRO DARBAS

Mokslinis vadovas
doc. dr. **Juozas Pabrėža**

Šiauliai, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
1. TARMIŲ IR BENDRINĖS KALBOS SAŲVEIKOS TYRINĖJIMŲ APŽVALGA.....	6
2. TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR TIRIAMŲJŲ IMTIS.....	10
3. TYRIMO REZULTATAI.....	12
3.1 Mokytojų rezultatų analizė.....	12
3.2 Mokinių rezultatų analizė.....	35
3.2.1 5-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė.....	35
3.2.2 8-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė.....	44
3.2.3 11-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė.....	53
3.2.4 Lyginamoji mokinių rezultatų analizė.....	61
3.3 Mokinių tėvų rezultatų analizė.....	64
3.4 Lyginamoji mokytojų, mokinių, tėvų rezultatų analizė.....	78
IŠVADOS.....	89
SANTRAUKA.....	91
LITERATŪRA.....	93
PRIEDAI.....	96

ĮVADAS

Tarmė ir bendrinė kalba – tai kalbinės sistemos, kurios abi kalbininkų šiandien laikomos tobulomis bendravimo priemonėmis. Tačiau visuomenės požiūris į tarmę ne visada toks – jis ir yra vienas iš veiksnių, sąlygojančių šių dviejų kalbinių sistemų sąveiką. Taigi kyla klausimas, kokią įtaką daro viena kitai bendrinė kalba ir tarmė, kaip jos sąveikauja tarpusavyje.

Šio magistro darbo **objektas** – mažeikiškių tarmė ir bendrinė kalba.

Tikslas – ištirti ir aprašyti, kokia yra šio krašto žmonių tarmės (priklausančios šiaurės žemaičių telšiškių tarme) ir bendrinės kalbos sąveika: kaip šios tarmės fonetinės ir leksinės ypatybės išlaikytos mažeikiškių kalboje.

Siekiant užsibrėžto tikslo, keliami tokie **uždaviniai**:

- 1) išsiaiškinti, kaip savo gimtąją tarmę yra išlaikę mažeikiškiai mokiniai, jų tėvai bei mokytojai;
- 2) sužinoti, koks yra respondentų požiūris į tarmes;
- 3) ištirti, kokią įtaką respondentų šnektai daro bendrinė kalba;
- 4) pateikti tyrimų medžiagą, patvirtinančią nuomonę, kad mokytojai (mokykla) ir tėvai (šeima) yra terpė, nuo kurios priklauso tarmės ateitis;
- 5) nustatyti mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos vartojimo sferą bei funkcijas;
- 6) išsiaiškinti, kokia žemaičių tarmės mokymo, vartojimo padėtis mokyklose: esama situacija ir galimybės.

Tyrimo hipotezė. Ne visi gyventojų sluoksniai yra vienodai paliesti bendrinės kalbos įtakos: daugiausia ji yra paveikusi jaunimo – mokinių – tarmę, kiek mažiau – vidurinėsios kartos, t. y. mokinių tėvų bei mokytojų tarmę.

Darbe naudoti šie mokslinio **tyrimo metodai**:

- 1) mokslinės literatūros analizė;
- 2) 5-os, 8-os, 11-os klasių mokinių bei jų tėvų anketinė apklausa;
- 3) įvairių dalykų mokytojų anketinė apklausa;
- 4) kiekybinė ir kokybinė atlikto tyrimo analizė.

Darbo naujumas, aktualumas ir reikšmingumas. Mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos sąveiką prieš dešimtmetį (1995 m.) aprašė R. Žumbytė savo bakalauro darbe. Po šešerių metų (2001-2002 m.) panašaus darbo – tyrimo mokyklose (tik kitu aspektu) – ėmėsi ir Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ bei Žemaičių kultūros draugijos Informacinio kultūros centro nariai: čia jau tirtos ne tik Mažeikių, bet ir kitos Žemaitijos bendrojo lavinimo mokyklos. Taigi šis magistro darbas – tarsi pradėtu, bet

nebaigtų tyrimų tęsinys: abu anksčiau minėti darbai, kartu sudėjus, apima penkias iš septynių Mažeikių mieste esančių lietuvių mokyklų. Be to, pirmajame iš jų respondentais pasirinkti tik mokiniai ir jų tėvai, antrajame – mokiniai ir mokytojai. Manoma, jog norint kuo išsamiau įvertinti kalbinę situaciją, reikšmingos yra visų trijų respondentų grupių (mokinių, jų tėvų bei mokytojų) apklausos, kurių analizė ir pateikiama šiame darbe.

Nauja ir tai, kad tėvų anketa padalyta į dvi dalis – motinai ir tėvui: tai padės atskleisti, ar tėvų požiūris į tarmę sutampa, kuris iš jų labiau moko vaikus gimtosios tarmės, kaip tėvai įtakoja vaikų kalbą.

Žinome, kad tarmės kinta drauge su gyvenimu, tad aktualu palyginti ankstesnę mažeikiškių kalbos situaciją su dabartine. Šio darbo medžiaga ir jo išvados galėtų praversti tiems, kurie domėsis lyginamaisiais bendrinės kalbos ir tarmių tyrinėjimais. Kadangi darbe analizuojama kalbinė situacija mokykloje, darbo medžiaga praverstų pedagogams. Tyrimo rezultatais galėtų pasinaudoti ir miesto bei rajono etnokultūros specialistai ir kiti, kuriems rūpi tarmių išsaugojimo problemos.

Tyrimo medžiaga ir etapai:

- 1) **studijuota mokslinė literatūra**, susijusi su darbo tema;
- 2) naudojant **anketavimo metodą**, 2004-2005 mokslo metais Mažeikių Kalnėnų ir „Ventos“ vidurinėse mokyklose bei Gabijos ir Merkelio Račkausko gimnazijose atliktas tyrimas. Anketų duomenys – **pagrindinė** šio darbo **medžiaga**.

Renkantis mokyklas, vadovautasi šiais kriterijais:

- 1) pagal tai, kokios mokyklos dar netirtos kalbama tema (Kalnėnų vidurinė mokykla ir Gabijos gimnazija);
- 2) pagal skirtingus mokyklų tipus – 2 vidurinės ir 2 gimnazijos („Ventos“ vidurinėje mokykloje bei Merkelio Račkausko gimnazijoje respondentais pasirinkti tik mokytojai (netirtų mokyklų nepakako nuodugniai šios grupės respondentų tyrimui atlikti).
- 3) Surinkti **duomenys analizuojami** pagal respondentų grupes, vėliau – lyginamuoju metodu.

Respondentai (iš viso jų 821) – skirtingo amžiaus žmonės, tad jų atsakymuose atsispindi ne vienos kartos požiūris į tarmę ir jos santykis su bendrine kalba. Siekta atlikti lyginamąją analizę, todėl dauguma visoms trimis respondentų grupėms pateiktų klausimų sutampa. Anketas sudaro nuo 20 iki 24 klausimų. Klausimynas sudarytas autorės, padedant darbo vadovui, taip pat remiantis žurnalu „Žemaičių žemė“. Darbe pateikiami visi respondentų atsakymų variantai – norėta, kad duomenys neliktų tik anketose: stengtasi juos kiek įmanoma susisteminti, rasti vienam ar kitam teiginiui „vidurį“, optimaliausią variantą.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro įvadas (jame apibrėžiamas darbo objektas, tikslas ir uždaviniai, aptariamas darbo naujumas, aktualumas, nurodomi tyrimo etapai ir metodai), trys dėstymo skyriai, išvados, santrauka anglų kalba, 42 pozicijų literatūros sąrašas, 3 priedai (1 priedas – anketa mokytojams, 2 priedas – anketa mokiniams, 3 priedas – anketa tėvams).

1. TARIŲ IR BENDRINĖS KALBOS SĄVEIKOS TYRINĖJIMŲ APŽVALGA

Lietuviai, kaip ir daugelis kitų tautų, šalia tarmių turi bendrinę – viešojo gyvenimo – kalbą. Nuo teritorinių ir socialinių dialektų bendrinė kalba skiriasi tuo, kad turi ne tik akustinę, bet ir vizualinę išraišką – raštą, joje dominuoja rašytinis ar sakytinis monologas, sudėtingesnė ir turtingesnė funkcinių stilių sistema (Girdenis, 2000a, 316).

Bendrinė kalba (kitaip dar *literatūrinė*) apibūdinama kaip pavyzdinė, sunorminta, standartinė nacijos ar tautos kalba; tarmė – kaip stambiausia teritorinė kalbos atmaina, paprastai skiriama pagal ryškias fonetines ypatybes, nebūdingas kitoms tos pat kalbos tarmėms (Gaivenis, Keinys, 1990, 119, 205).

Žinoma, kad žemaičių kalba nuo aukštaičių skiriasi labiau, negu kai kurios slavų ar germanų kalbos tarpusavyje, todėl šiame darbe terminai *žemaičių kalba ir tarmė* vartojami sinonimiškai.

Mūsų tarmėmis imta domėtis jau seniai: apie jas užsimenama net pirmosiose – D. Kleino (1653 m.) ir K. Sapūno (1673 m.) – lietuvių kalbos gramatikose. Tačiau rimčiau tarmių tyrinėjimu imta rūpintis tik nuo XIX amžiaus vidurio. A. Šleicheris¹, J. Juška, F. Fortunatovas, F. Kuršaitis, A. Becenbergeris, A. Baranauskas, K. Jaunius – tai kai kurių žymiausių ano meto tyrinėtojų pavardės. Taigi mūsų tarmes tyrė ne tik lietuvių, bet ir kitų šalių mokslininkai.

XX-XXI amžiuje tarmių tyrinėjimus tęsia K. Būga, J. Jablonskis, A. Salys, A. Girdenis, Z. Zinkevičius, V. Grinaveckis, V. Vitkauskas, J. Pabrėža ir kt.: paskelbta nemažai straipsnių, studijų įvairiais dialektologijos klausimais (fonetikos ir fonologijos, tarmių istorijos, apibendrinamojo pobūdžio veikalai, atlasai, tarminiai žodynai ir kt.). 2004 metais išleista nauja „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“ – leidinys, kurį sudaro ne tik knyga, bet ir kompaktinė plokštelė su įvairių šnektų tekstų pateikėjų autentiškais įrašais. Dėl patraukliai pateiktos iliustracinės medžiagos bei aiškios tarmių ypatybių mokslinės interpretacijos knyga yra plačios paskirties.

Pasak Z. Zinkevičiaus, „patys svarbiausieji tarmių duomenys sukaupti, pagrindinės ypatybės išaiškintos“ (Zinkevičius, 1994, 147). Vis dėlto ne visi klausimai ištirti vienodu mastu. Viena iš ne itin gausiais tyrinėjimais pasižyminčių temų – bendrinės kalbos ir tarmių (ypač atskirų patarmių) sąveika. Šiai temai skirtus darbus galima suklasifikuoti į

¹ Pavardės teikiamos chronologine tvarka.

tokias tris grupes:

- 1) tarmių ir bendrinės kalbos sąveika;
- 2) kai kurių atskirų tarmių ir bendrinės kalbos sąveika;
- 3) tarmių ir bendrinės kalbos sąveikos tyrimai mokyklose.

„Bendrinės kalbos ir tarmių sąveika – sunormintos visos tautos kalbos ir teritorinių kalbos atmainų tarpusavio ryšys“ (LKE, 1999, 91). Vienas pirmųjų tarmių ir bendrinės kalbos sąveikos tyrinėjimų – 1967 metais pasirodęs E. Grinaveckienės straipsnis „Lietuvių literatūrinės kalbos ir tarmių sąveika“ (leidinyje „Lietuvių kalba tarybiniais metais“). Kalbininkė nagrinėja, kokią įtaką tarmės daro visiems bendrinės kalbos lygmenims – leksikai, fonetikai, morfologijai, sintaksei – ir atvirkščiai: kaip bendrinė kalba veikia tarmes. Pasak E. Grinaveckienės, bendrinė kalba yra pagrindinis šaltinis tarmėms atsinaujinti, pasipildyti; iš kitos pusės, tarmės atiduoda bendrinei kalbai turtinti visa, ką turi savyje geriausio. Straipsnio autorė rašo nuosekliai, pateikia vertingų pastebėjimų, tačiau prieina prie straipsniu nepagrindžiamos išvados: „Toks abipusis literatūrinės kalbos ir tarmių sąveikos procesas ilgainiui greičiausiai baigsis tuo, kad tarmės galutinai įsilies į literatūrinę kalbą“ (Grinaveckienė, 1967, 178). Galėtume sakyti, jog šis sakinyss skamba kaip hipotezė – „greičiausiai“. Tačiau pasakymas „Tarmių žodžių sklidimo į literatūrinę kalbą procesas nesibaigia. Jis, be abejo, vyks iki visiško tarmių įsiliejimo į literatūrinę kalbą“ (Grinaveckienė, 1967, 155) rodo, jog kalbininkė tvirtai tiki tuo, ką teigia. Kodėl tas „visiškas“ tarmių įsiliejimas į bendrinę kalbą turi įvykti, kalbininkė argumentų nepateikia.

Medžiagos apie tarmių ir bendrinės kalbos sąveiką šiek tiek randame ir studentams skirtuose vadovėliuose: J. Palionio „Lietuvių literatūrinės kalbos istorijoje“ (1979, 294-297), Z. Zinkevičiaus „Lietuvių kalbos dialektologijoje“ (1978, 1994, 124-132). Apie tai Z. Zinkevičius jau rašė ir savo pirmojoje „Lietuvių dialektologijoje“ (1966, 17-22). Šie kalbininkai aptariamą temą taip pat gvildena pagal kalbos lygmenis, pateikia tarmių įtakos bendrinės kalbos leksikai, fonetikai ir kitoms sritims pavyzdžių, taip pat trumpai aptaria, kaip tarmės yra veikiamos bendrinės kalbos. Kalbininkas Z. Zinkevičius nurodo ir veiksnius, sąlygojančius šią sąveiką.

Lietuvių bendrinės kalbos ir tarmių sąveiką aptarė J. Pabrėža XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume 2003 m. Kalbininkas pabrėžė, jog tautos egzistencijos pamatas – kalba. Pasak jo, auganti ir turtėjanti bendrinė kalba šiandien vis labiau veikia tarmes, o šios savo ruožtu kasdien pildo ir turtina bendrinę kalbą įvairiomis raiškos priemonėmis.

Kalbant apie antrąją tyrinėjimų grupę, galima pasakyti, jog jie nėra gausūs. Įvairiuose leidiniuose paskelbta tik keletas straipsnių. Sakykime, A. Jonaitytė (1967, 179-194)

nagrinėja šiaurės vakarų aukštaičių, J. Janavičienė (1986, 243-247) Žemaičių Naumiesčio, I. Remenytė (1986, 247-251) Sedos šnektų ir bendrinės kalbos sąveiką. Be to, šių autorių darbuose kalbama ir apie pačių tarmių tarpusavio sąveiką. Tyrinėtojos savo darbuose remiasi gyvąja medžiaga – vietinių gyventojų kalba, taip pat rašytiniais šaltiniais. J. Janavičienė ir A. Jonaitytė analizuojamų tarmių ir bendrinės kalbos sąveiką aptarė per visus kalbos lygmenis, I. Remenytė – tik morfologiją.

Paskutinė darbų grupė – tarmių ir bendrinės kalbos sąveikos tyrimai mokyklose. Domėtis ir sekti tarmių padėtį Lietuvos mokykloje labai svarbu, nes tai vieta, kuri yra įsipareigojusi tautos kultūrai: „Ji rūpinasi tautinės tapatybės išsaugojimu, tautos kultūros kūrybinio pajėgumu ir jos istoriniu tęstinumu“ (BP, 1997, 10). Vėlesnių metų bendrosios programos to nebeakcentuoja.

Kalbininkas A. Girdeinis 1981 metais straipsnyje „Tarmės ir mokykla“ (Girdeinis, 2000b, 249-253) aiškiai išsako savo poziciją: mokykla neturi būti nusistačiusi prieš tarmes, priešingai – privalo jas puoselėti. Pasak kalbininko, skatinimas tarminėje aplinkoje augusį jauną žmogų kalbėti tikrai bendrine kalba, daro nepataisomą žalą tiek tam žmogui, tiek pačiai bendrinei kalbai (Girdeinis, 2000b, 250). Straipsnyje pabrėžiama, jog tarmės atstovai neabejotinai turi gerai mokėti ir bendrinę kalbą – tai privalu kiekvienam išsilavinusiam žmogui. Pabrėžtina, jog kalbininkas A. Girdeinis yra vienas iškiliausių dialektologų, žemaičių tarmės puoselėtojų.

Svarbiausias tyrinėjimas analizuojamai temai gvildinti – R. Žumbytės diplominis darbas „Tarmės ir bendrinės kalbos santykis mažeikiškių kalboje“ (1995 m.). Darbas susideda iš dviejų dalių: tradicinės mažeikiškių šnektos ypatybių aprašymo ir mokinių bei tėvų anketų duomenų analizės. Antrosios dalies išvadas, kuriose atsispindi keturių Mažeikių mokyklų mokinių ir tėvų požiūris į tarmę, bendrinės kalbos įtaka jų šnektai, bus galima palyginti su šio magistro darbo rezultatais.

„Žemaičių žemė“ – Žemaitijos istorijai, kultūrai skirtas leidinys, kuriame taip pat sprendžiami vienos iš tarmių – žemaičių – klausimai. Analizuojamai temai reikšmingi pirmieji du 2002 metų žurnalo numeriai. Kaip minėta, 2001-2002 metais Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ bei Žemaičių kultūros draugijos Informacinio kultūros centro nariai vykdė apklausą Žemaitijos, tarp jų – ir Mažeikių mokyklose. Projekto „Etninės kultūros pagrindų integravimas į bendrojo lavinimo mokyklų formaliojo ir neformaliojo mokymo programas“ vertė neabejotina: išnagrinėta žemaičių tarmės situacija mokyklose, išsiaiškintas požiūris į galimą žemaičių tarmės mokymo įtraukimą į bendrojo lavinimo mokyklų mokymo programas.

Taigi kalbėdama apie respondentų – moksleivių ir mokytojų – apklausos rezultatus D. Mukienė straipsnyje „Traukinys lekia į priekį, o žemaičiai nori būti savimi...“ konstatuoja, jog etninės kultūros pagrindų ugdymo rezultatai yra nepatenkinami: autorė stebisi mokinių gėdijimusi kalbėti tarmiškai, menku mokytojų domėjimusi kai kuriais svarbiais tarmių klausimais ir kt. (Mukienė, 2002, 14-15).

Išsamesni šios apklausos duomenys pateikiami M. Gaubytės straipsnyje „Ten, kur laikas matuojamas skambučiais...“ (Gaubytė, 2002, 14-15). Pirmiausia nagrinėjami mokinių, po to mokytojų anketų duomenys: respondentų atsakymai apskaičiuoti procentais. Apklausos reikšmingumą galima nusakyti pačios straipsnio autorės žodžiais: „Tikimės, kad apklausa paskatins tolesnius tyrimus, susijusius su regionų etninės kultūros ir regionų kalbų dėstymu Respublikos mokyklose, suburs Žemaitijos ir kitų regionų mokytojus bendram mūsų valstybei taip reikalingam darbui“ (Gaubytė, 2002, 15).

Minėtinas ir I. Bušmaitės straipsnis „Ar bus žemaičiai XXI amžiuje?“, kuriame taip pat remiantis atsakymais į anketų klausimus studijuojami kai kurie žemaičių tarmės klausimai (Bušmaitė, 2002, 15-17, 32, 48). Respondentais I. Bušmaitė pasirinko 16-50 metų amžiaus žmones. Šis straipsnis aptariamas prie trečiosios tyrinėjimų grupės, kadangi ne vienas jame nagrinėjamas klausimas yra susijęs su mokykla. Vis dėlto tai kiek kitokio pobūdžio darbas – jame, be tokių klausimų kaip „Ar norėtumėte, kad mokykloje būtų dėstoma žemaitiškai?“, „Kaip bendraujate šeimoje?“ ir pan., aptiriamos žemaičių būdo savybės, pateikiami autorės interviu su aktyvesniais Skuodo žemaičiais.

Požiūrio į tarmes sociolingvistinę analizę pateikia ir S. Tumėnas (2003, 238-242). Respondentais kalbininkas pasirinko Skaudvilės ir Šilalės – pietų žemaičių regionų – mokytojus. S. Tumėnas ištyrė koreliaciją tarp mokytojų amžiaus, dėstomo dalyko, geografinės padėties ir mokytojų požiūrio į tarmes.

Sociolingvistiniu aspektu tarmes tyrinėjo ir L. Visockienė bei M. Ačaitė. L. Visockienės magistro darbe „Lyginamoji pradinių klasių mokinių, tėvų ir mokytojų požiūrio į gimtąją tarmę analizė“ atskleistas pietų žemaičių raseiniškių ir varniškių požiūris į tarmę (2002 m.). Autorė išsamiai išnagrinėjo sąvokų „tarmė“, „bilingvizmas“ ir „sociolingvistika“ šiuolaikines traktuotes ir priėjo prie išvados, kad asmuo, gerai mokantis gimtąją ir bendrinę kalbą, laikytinas bilingviu. Panašaus pobūdžio ir M. Ačaitės magistro darbas „Pedagogų, pradinių klasių moksleivių bei tėvų požiūrio į gimtąją tarmę sociolingvistinė analizė“ (2004 m.). Tik tiriamaisiais čia pasirinkti rytų aukštaičiai šiaurės panevėžiškiai ir pietų žemaičiai raseiniškiai.

Bendrinės kalbos ir tarmių sąveikos procesas vyksta ir kitose kalbose. Knygoje „Школьный диалектологический атлас“ (2003 m.) aptariama, kokie veiksniai lemia šią

sąveiką. Išskiriamas mokyklinio mokymo, televizijos, radijo poveikis,- per jį labiausiai plinta bendrinė kalba. Kalbama apie tarminių ypatybių nykimą – tarmės „išseina“ kartu su senaisiais žmonėmis, todėl primenama, kad labai svarbu kaip galima daugiau ir smulkiau užrašinėti gyvą kaimo kalbą.

M. V. Panovas (M. B. Панов) (2002 m.) aptaria didelę tarmių įvairovę, nurodo bruožus, skiriančius vienas tarmes nuo kitų ir bendrinės kalbos. Kalbėdamas apie bendrinės kalbos ir tarmių sąveiką, autorius pabrėžia, jog tarmės po truputį „tirpsta“ bendrinėje kalboje, tačiau iki šio proceso pabaigos dar toli.

Iš anglų kalbotyroje tarmių tarpusavio ir norminės bendrinės kalbos sąveikos tyrėjų minėtinas P. Trudgilas (P. Trudgill) (1986 m.). Jis akcentuoja koinė radimosi procesą – naujų kalbos atmainų formavimąsi sąveikaujant skirtingoms tos pačios kalbos atmainoms. Kaip to priežastį mokslininkas nurodo vidinę šalies gyventojų migraciją. P. Kersvilas (P. Kerswill) atliko norvegų tarmės ir miesto kalbos sąveikos tyrimą, kuris taip pat patvirtino, jog tarmių kitimas – tai procesas, kuris vyksta dėl gyventojų migracijos (1994 m.). Pabrėžiama, kad kalbos kitimą sąlygoja vidiniai kalbos dėsningumai, bet jį sukelia socialiniai veiksniai.

Apibendrinant galima pasakyti, jog tarmių ir bendrinės kalbos sąveika – sudėtingas reiškinys, dėl nuolatinės kaitos reikalaujantis ypatingo kalbininkų dėmesio.

2. TYRIMO ORGANIZAVIMAS IR TIRIAMŪJŲ IMTIS

Tyrimas atliktas 2004-2005 mokslo metais Mažeikių Kalnėnų ir „Ventos“ vidurinėse mokyklose bei Gabijos ir Merkelio Račkausko gimnazijose. Miestas tyrimui pasirinktas neatsitiktinai – darbo autorė yra mažeikiškių tarmės atstovė, jai tai gimtoji tarmė.

Respondentams – mokytojams, mokiniams bei tėvams – buvo pateiktos anketos su atviro, uždaro ir pusiau uždaro tipo klausimais (žiūrėti 1, 2, 3 priedus). Respondentai buvo supažindinti su šio tyrimo tikslu, jiems paaiškinta, kaip pildyti anketas, pakomentuoti kai kurie klausimai. Mokinių, ypač mažųjų, svarbiausia buvo paklausti, ar jie žino, kas yra bendrinė kalba, o kas tarmė – žinome, jog neretai bendrinė kalba tapatinama su kalbėjimu „aukštaitiškai“. Vienos iš respondentų grupės – mokinių – atsakinėjimas į anketų klausimus buvo stebimas,- siekta gauti kuo tikslesnius rezultatus. Manoma, jog tai pasiteisino – mokiniai, paprašyti, kad būtų savarankiški, atsakingai ir nuoširdžiai pildė anketas nesižvalgydami vieni į kitus.

Anketų grįžtamumas gana geras (88%): iš 935 išdalytų anketų sugrįžo 821. Mokiniai: 366:366; tėvai: 450:350 (iš viso užpildyta 214 tėvų anketų, tačiau viena anketa skirta dviem respondentams – tėvui ir motinai: siekta išsiaiškinti, ar skiriasi tos pačios šeimos narių požiūris į tarmę: 136 anketas užpildė ir tėvas, ir motina (272 respondentai), likusias 78 anketas užpildė tik vienas iš sutuoktinių; mokytojai: 119:105.

Atsakyti į anketų klausimus buvo paprašyti skirtingų amžiaus grupių mokiniai: 140 penktokų (11-12 m.), 130 aštuntokų (14-16 m.), 96 vienuoliktokai (17-18 m.); taip pat jų tėvai: 168 penktokų tėvai (29-55 m.), 120 aštuntokų tėvų (31-50 m.), 62 vienuoliktokų tėvai (31-60 m.); 105 mokytojai: (22-64 m.).

Tyrimo imties charakteristika:

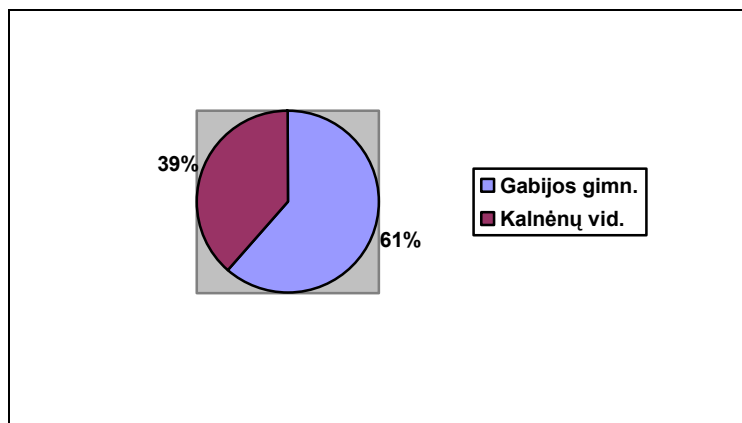
Gabijos gimnazija – 225 mokiniai (104 mergaitės, 121 berniukas), 214 tėvų (127 mamos, 87 tėčiai), 37 mokytojai (34 moterys, 3 vyrai);

Kalnėnų vidurinė mokykla – 141 mokinytis (67 mergaitės, 74 berniukai), 136 tėvai (83 mamos, 53 tėčiai), 34 mokytojai (31 moteris, 3 vyrai);

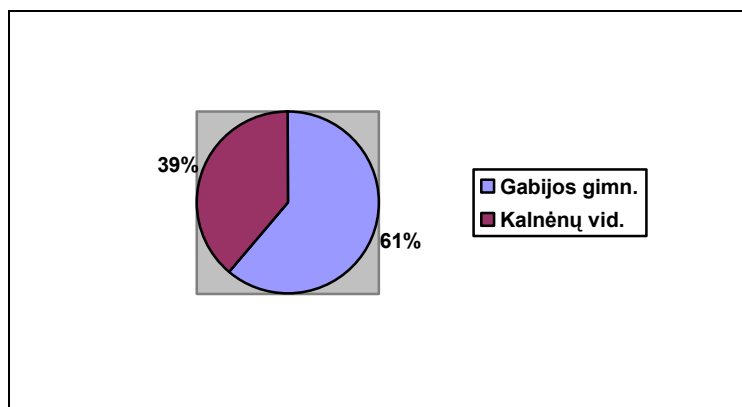
Merkelio Račkausko gimnazija – 15 mokytojų (14 moterų, 1 vyras);

„Ventos“ vidurinė mokykla – 19 mokytojų (17 moterų, 2 vyrai).

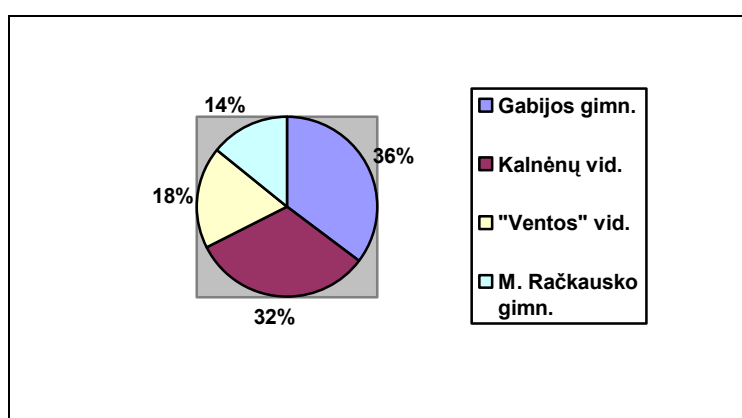
Respondentų grupių pasiskirstymas pagal mokyklas procentais pateikiamas 1, 2, 3 paveiksluose.

1 pav. Mokinių pasiskirstymas pagal mokyklas

2 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal mokyklas

3 pav. Mokytojų pasiskirstymas pagal mokyklas

3. TYRIMO REZULTATAI

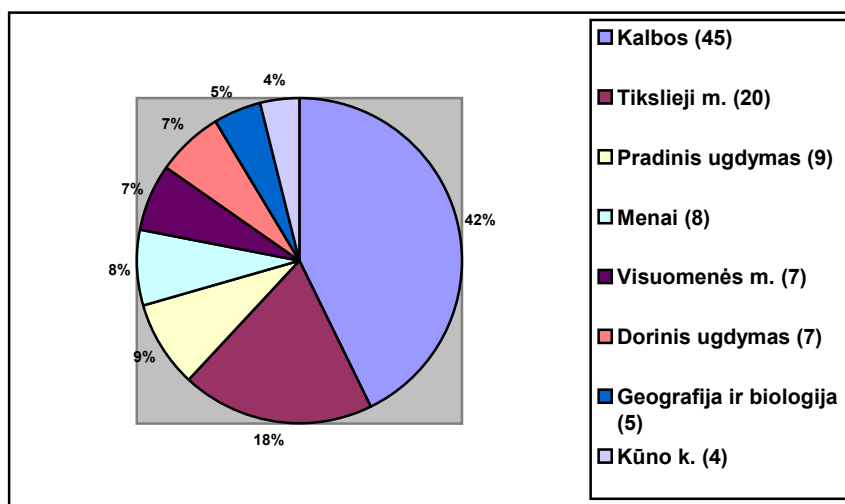
3.1 Mokytojų rezultatų analizė

Anketoje respondentų pirmiausia prašoma pateikti tam tikrus duomenis apie save – nurodyti mokyklą, kurioje dirba, dėstomą dalyką, lytį bei amžių. Šie faktoriai svarbūs dėl kelių priežasčių:

- 1) siekiama išsiaiškinti, ar visos mokyklos vienodai propaguoja tarmes, kurias mokyklos mokytojai jas vertina labiau;
- 2) norima patvirtinti arba paneigti teiginį „tik lituanistams rūpi dvasinės vertybės – tarp jų ir tarmės“ (Tumėnas, 2003, 240);
- 3) siekiama palyginti skirtingus dalykus dėstančių mokytojų požiūrį į tarmę, nuomonę dėl gimtosios tarmės dėstymo mokykloje;
- 4) įdomu išsiaiškinti, kaip į tarmes žiūri vyrai ir kaip moterys;

5) norima ištirti, ar tikrai, kaip teigiama tradiciškai, tarmę geriau išsaugoję vyresnio amžiaus žmonės, kaip skiriasi jaunesniųjų ir vyresniųjų respondentų požiūris į tarmes.

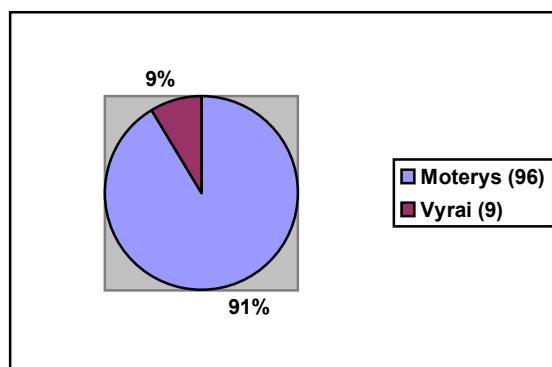
Respondentų pasiskirstymas pagal dėstomą dalyką, lytį bei amžių pateikiamas 4, 5, 6 paveiksluose (skliaustuose nurodytas tikslus respondentų skaičius).

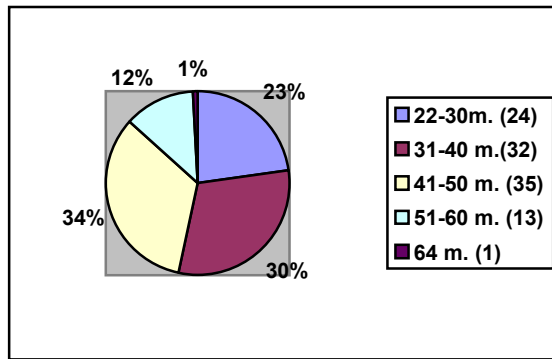
4 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal dėstomą dalyką

Kaip matyti, apklausti 45 kalbininkai, iš jų lituanistų – 19.

Mokytojai buvo paprašyti užrašyti ir kitas (jei tokių yra) mokykloje užimamas pareigas. Tarp respondentų: 1 direktorius, 4 direktoriaus pavaduotojos.

5 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Anketą sudaro 24 klausimai. Prieš aptariant pirmąjį klausimą – iš kur yra kilę respondentai – reikėtų pasakyti, kokios yra Mažeikių tarmės ribos. Pasak A. Girdenio, Mažeikių tarmei priklauso šiaurės žemaičių „dounininkų“ dalis, užimanti beveik visą Mažeikių rajono teritoriją į vakarus nuo apytikrės linijos Pikeliai – Ukrainai – Plinkšės ir vakarinę Akmenės rajono dalį iki linijos Laižuva – Dabiškiai – Dauginiai. Pietinė tarmės riba maždaug sutampa su šiaurine Telšių rajono riba, šiaurinė – su Latvijos siena (Girdenis, 2000a, 212).

Iš 105 tyrime dalyvavusių mokytojų 55 yra „gryni“ mažeikiškiai (čia gimę ir auge), 6 kilę iš kitų Mažeikių rajono miestelių (Sedos, Tirkšlių, Viekšnių), 28 – iš kitų Žemaitijos rajonų miestų ir miestelių (Klaipėdos, Papilės, Plungės, Skuodo, Telšių ir kt.), 16 – iš Aukštaitijos (Alytaus, Druskininkų, Joniškio, Jurbarko, Kauno ir kt.). Taigi žemaičių – 89, aukštaičių – 16. Iš 50-ies iš kitur atsikėlusiu mokytojų 36 Mažeikiuose jau gyvena ne mažiau kaip 20 metų, vadinasi, tik 14 respondentų šiame mieste yra praleidę mažiau nei 20 metų.

Antrasis ir trečiasis klausimai susiję su pirmuoju. Žemaičiais save laiko 78 respondentai, nelaiko – 27. Žemaitiškai moka kalbėti 67 respondentai, šiek tiek moka – 27, nemoka – 11. Vadinasi, nors pagal kilmę net 89 mokytojai yra žemaičiai, laikančių save šios tarmės atstovais yra mažiau. Nepaisant to, kalbėti daugiau ar mažiau šia tarme moka net 94 mokytojai.

Lyginant respondentus pagal mokyklas, reikia pasakyti, kad didžiausias procentas žemaitiškai gerai ar bent šiek tiek mokančių respondentų – Merkelio Račkausko ir Gabijos gimnazijose: atitinkamai 93 ir 89 procentai. Mažiausiai žemaitiškai mokančių pedagogų – „Ventos“ vidurinėje mokykloje – 84%.

Kalbant apie kitą faktorių – dėstomą dalyką – nustebino faktas, kad geriausiai žemaitiškai kalbėti moka kūno kultūros mokytojai – visi 4 respondentai. Žinoma,

respondentų pasiskirstymas nei pagal mokyklą, nei pagal dėstomą dalyką, lytį bei amžių nėra tolygus, ir, jei, sakykime, kalbininkų yra gerokai daugiau nei kūno kultūros mokytojų, savaime aišku, kad pirmųjų grupėje atsiras ir nemokančių tarmės. Vis dėlto skaičiuojant procentiškai, matyti, kad mažiausias procentas mokančių tarmę respondentų yra pradinio ugdymo pedagogai – 78%. Labiau dėmesį atkreipti norisi į kalbininkus – tarmę iš jų moka 87%. Tarp nemokančių – 4 užsienio kalbos ir 2 (iš 19 apklaustųjų) lietuvių kalbos mokytojai. Vadinasi, lituanistai, kurie labiausiai yra susiję su tarmių mokslu, dauguma – 89 procentai – patys tarmiškai kalbėti moka.

Daryti griežtas išvadas, kas geriau moka tarmę – moterys ar vyrai – negalime: pastarųjų apklausta labai nedaug – tik 9. Tačiau galima pasakyti, jog tarp apklaustųjų nepasitaikė nei vieno nemokančio tarmės: 8 vyrai tarmę moka gerai, 1 – šiek tiek.

Ištyrus koreliaciją tarp respondentų amžiaus ir tarmės mokėjimo, pasitvirtino S. Tumėno padarytos išvados, jog geriausiai tarmę moka ketvirtoji žmonių amžiaus grupė – penkias-šešias dešimtis metų turintys respondentai (Tumėnas, 2003, 239). Gerai kalbėti tarmiškai moka 77% tokio amžiaus sulaukusių mažeikiškių pedagogų, dar 15% respondentų tarmę moka „šiek tiek“. Mažiausias procentas atsakiusių į aptariamą klausimą „taip“ – pirmojoje, 22-30 metų grupėje, – 50%, tačiau dar 42% jauniausiosios grupės respondentų tarmę teigia moką „šiek tiek“. Vadinasi, visiškai tarmės nemoka tik 8% jaunųjų pedagogų. Nedidelis skirtumas tarp 31-40 metų ir 41-50 metų respondentų – gerai žemaitiškai kalbėti moka atitinkamai 69% ir 63% pedagogų. Vyriausioji grupė – per šešiasdešimt metų turintys respondentai: jų apklausoje dalyvavo tik vienas, todėl daryti kažkokių išvadų negalime. 64 metų pedagogė žemaitiškai kalbėti moka.

Kiti keturi klausimai padeda nustatyti mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos vartojimo sferą bei funkcijas. Mokykloje su kolegomis 57 mokytojai bendrauja bendrine kalba, 32 – priklausomai nuo to, kaip kalba pašnekovas – derinasi prie jo, 10 – žemaitiškai, 6 – ir bendrine kalba, ir žemaitiškai.

68 mokytojai per pamokas, pertraukas, popamokinės veiklos metu, už mokyklos ribų – visur – bendrauja su mokiniais tik bendrine kalba, kalbančių vien žemaitiškai – tik 1 mokytojas. Kiti mokytojai kalba įvairiai, pavyzdžiui, per pamokas bendrine kalba, kitur – žemaitiškai. Tai vertikalioji suvestinė (skaičiuojama vertikaliai, t.y. visi vienodi atsakymų variantai į apačią per visas anketas).

Skaičiuojant horizontaliai (t.y. kiekvienas atsakymų variantas atskirai per visas anketas), pamokų metu 101 mokytojas kalba bendrine kalba, 2 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai; per pertraukas 81 mokytojas kalba bendrine kalba, 15 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 8 – žemaitiškai,

1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai; popamokinės veiklos metu 85 mokytojai kalba bendrine kalba, 12 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 7 – žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai; už mokyklos ribų 73 mokytojai kalba bendrine kalba, 20 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 11 – žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai.

Matyti, kad pamokos – oficialiosios aplinkos – kalba – bendrinė kalba. Pertraukų, popamokinės veiklos metu kalbama kiek įvairiau. Mažiausiai bendrinė kalba vartojama už mokyklos ribų.

Šeimoje respondentai taip pat bendrauja įvairiai. 27 mokytojai su visais šeimos nariais kalba tik bendrine kalba, 17 – tik žemaitiškai (kalbama apie tuos mokytojus, kurie turi ir vyrą (žmoną), ir vaikus, ir tėvus).

Iš horizontaliosios suvestinės matyti, kad su vyru (žmona) 46 respondentai bendrauja bendrine kalba, 28 – žemaitiškai, 10 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai, 20 – neturi vyro (žmonos); su vaikais 52 mokytojai bendrauja bendrine kalba, 21 – žemaitiškai, 13 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 19 – vaikų neturi; su tėvais 51 mokytojas kalba žemaitiškai, 38 – bendrine kalba, 7 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir aukštaitiškai, 1 – aukštaitiškai, 7 – tėvų neturi.

Matyti, jog žemaitiškai, o ne kaip kitaip daugiausia mokytojų bendrauja su tėvais, II vietoje – su vyru (žmona), o III – vaikai: juos, matyt, reikia mokyti „prestižinės“ – bendrinės kalbos. Vadinasi, tarp senosios ir vidurinėsios kartos ta kalba dar gana gyva, bet savo vaikus vidurinioji karta jau linkusi mokyti bendrinės kalbos, o ne tos, kuria kalba vaikų seneliai.

Su draugais ir pažįstamais daugiausia mokytojų (net 49) bendrauja priklausomai nuo to, kaip kalba jų pašnekovas, 39 – bendrine kalba, 15 – žemaitiškai, 2 – bendrine kalba ir žemaitiškai.

Iš 16 respondentų, kurie mokykloje su kolegomis bendrauja žemaitiškai arba ir bendrine kalba, ir žemaitiškai, net 8 (50%) – Gabijos gimnazijos pedagogai. Mažiausiai žemaitiškai kalbančių – „Ventos“ vidurinėje mokykloje (6%). Skaičiuojant, kokį procentą tarmiškai kalbantys pedagogai sudaro savo mokykloje, rezultatai tokie: Gabijos gimnazija – 22%, Kalnėnų vidurinė mokykla – 15%, Merkelio Račkausko gimnazija – 13%, „Ventos“ vidurinė mokykla – 5%. Tai daugiausia kalbininkai – jie sudaro net 44% visų kalbančiųjų žemaitiškai, kitus dalykus dėstantys tik vienas kitas kalba tarmiškai, o tarp menų, geografijos ir biologijos mokytojų nepasitaikė nei vieno, kuris su kolegomis bendrautų žemaitiškai. Iš 9 vyrų pedagogų tarmiškai su kolegomis kalba net 2. Vienas iš jų – Gabijos gimnazijos direktorius. Tai galbūt turi įtakos šios mokyklos pedagogų požiūriui į tarmę, jos vartojimui: jei vadovas bendrauja žemaitiškai, taip gali nesivaržydami bendrauti

ir kiti. Mokytojų, bendraujančių su kolegomis tarmiškai, amžius – 41-50 metų: jie sudaro 44%. Rečiausiai tarmiškai kalba 22-30 metų pedagogai – 6%.

Su mokiniais tarmiškai daugiausia kalba Merkelio Račkausko ir Gabijos gimnazijų mokytojai. Sakykime, pertraukų metu žemaitiškai bendrauja 33% Merkelio Račkausko gimnazijos pedagogų, 27% – Gabijos gimnazijos. Kalnėnų vidurinėje mokykloje tarmiškai kalba 24% respondentų, o „Ventos“ vidurinėje mokykloje – nei vienas iš apklaustųjų respondentų nebendrauja su mokiniais žemaitiškai. Panašūs yra ir popamokinės veiklos rezultatai. Daugiausia žemaitiškai bendraujama už mokyklos ribų: Gabijos gimnazija – 40%, Merkelio Račkausko gimnazija – 33%, Kalnėnų vidurinė mokykla – 26%, „Ventos“ vidurinė mokykla – 11%. Tarp respondentų, kalbančių tarmiškai, daugiausia – kalbininkai: 39% visų kalbančiųjų. Mažiausiai žemaitiškai bendrauja menų mokytojai – jie sudaro tik 4%. Iš devynių respondentų vyrų per pertraukas ir popamokinės veikos metu žemaitiškai kalba 2 mokytojai – tie patys, kurie tarmiškai bendrauja ir su kolegomis. Žemaitiškai dažniausiai kalba vyresnio amžiaus žmonės – 41-50 metų grupė: jie sudaro apie 40% visų kalbančiųjų. Mažiausiai – 22-30 metų: apie 17%.

Didžiausias procentas bendraujančių žemaitiškai šeimoje – Merkelio Račkausko gimnazija, mažiausias – „Ventos“ vidurinė mokykla. Kaip minėta, dažniausiai žemaitiškai respondentai bendrauja su tėvais – trijose mokyklose tarmiškai su tėvais kalba gerokai daugiau nei pusė respondentų: Merkelio Račkausko gimnazija (73%), Kalnėnų vidurinė mokykla (67%), Gabijos gimnazija (58%). Iš „Ventos“ vidurinėje mokykloje dirbančių pedagogų su tėvais žemaitiškai bendrauja tik 35%. Kiek mažiau tarmiškai kalbama su vyru, žmona, o rečiausiai – su vaikais. Labiausiai džiugina Merkelio Račkausko gimnazijos pedagogai – iš jų 67% net ir su vaikais kalba tarmiškai. Tuo tarpu kitose mokyklose šie skaičiai mažesni: Gabijos gimnazija (43%), Kalnėnų vidurinė mokykla (36%), „Ventos“ vidurinė mokykla (19%). Su vyru ir vaikais žemaitiškai daugiausia bendrauja kalbininkai, dorinio ugdymo pedagogai. Su tėvais tarmiškai kalba gana nemažai ne tik šių mokomųjų dalykų pedagogų, bet ir tikslųjų, visuomenės mokslų mokytojų. Iš 9 respondentų vyrų šeimoje 5 kalba žemaitiškai. Kalbant apie amžių, iširta, jog bent su vienu iš šeimos narių žemaitiškai bendrauja mažne pusė 41-50 ir 51-60 metų respondentų. 22-30 ir 31-40 metų grupėje tarmiškai šeimoje bendrauja maždaug trečdalis. 64-erių metų pedagogė šeimoje bendrauja bendrine kalba.

Su draugais ir pažįstamais žemaitiškai bendrauja palyginti nedaug respondentų – tik šeštadalis: 19% Gabijos gimnazijos, 18% Kalnėnų vidurinės mokyklos, 13% Merkelio Račkausko gimnazijos ir 11% „Ventos“ vidurinės mokyklos pedagogų. Tai daugiausia kalbininkai ir visuomenės mokslų pedagogai. Nei vieno kalbančio žemaitiškai – tarp menų,

geografijos ir biologijos bei pradinio ugdymo pedagogų. Trečdalis pedagogų vyrų – 3 iš 9 – su draugais ir pažįstamais bendrauja tarmiškai. Nustebino amžiaus faktorius – jaunųjų pedagogų grupėje nuo 22 iki 30 metų amžiaus nei vienas respondentas su draugais ir pažįstamais nekalba tarmiškai. Taip dažniausiai bendrauja 51-60 metų pedagogai – 31% šio amžiaus žmonių. Tuo tarpu 31-40 metų amžiaus grupėje žemaitiškai su draugais bendrauja tik 9% respondentų.

Aštuntajame klausime, siekiant iširti mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos sąveiką leksikos požiūriu, respondentams buvo pateikti 7 žemaitiški žodžiai – paprašyta nurodyti jų reikšmes. Tai: *krupis* – *rupūžė*, *blezdinga* – *kregždė*, *cyrulis* – *vyturys*, *drobynos* – *kopėčios*, *ledžinga* – *pačiūža*, *kūlis* – *akmuo*, *grobas* – *žarna*.² Teisingai (t. y. žemaičių vartojama reikšme) atsakė visus žodžius tik 18 mokytojų (12 kalbininkų (iš jų – 10 lituanistų), 2 visuomenės mokslų, po vieną geografijos, tikslųjų mokslų, menų ir dorinio ugdymo pedagogą). Nei vieno iš pateiktų žodžių nežinojo 2 mokytojos – abi anglų kalbos specialistės, viena kilusi iš Kėdainių, kita – vilnietė.

Iš horizontaliosios suvestinės, kuri pateikta 1 lentelėje (žiūrėti 19 psl.), matyti, kiek ir kokių įvairių žodžių reikšmės variantų nurodė respondentai, kuris žodis labiausiai žinomas, o kuris jau daugumos užmirštas.

Taigi daugiausia reikšmių – net 11 – respondentai pateikė žodžiui *blezdinga*, mažiausiai – 4 reikšmės variantus – žodžiui *ledžinga*. Žinomiausias žodis – *drobynos*, mažiausiai žinomas – *kūlis*. Pastarąjį visiškai baigia išstumti bendrinė kalba.

Vieni iš šių žemaitiškų žodžių visai nevartojami bendrinėje kalboje ir kitose tarmėse, tai: *cyrulis*, *drobynos*, *krupis*, *ledžinga*. Kitą grupę sudaro žodžiai, kurie pažįstami ir kitoms tarmėms, tačiau turi skirtingą reikšmę: *grobas* – žemaičiams *žarna*, aukštaičiams *šonkaulis*, *kūlis* – žem. *akmuo*, aukšt. *javų pėdas*, *šiaudų kūgis*. Tuo galime paaiškinti pastarųjų žodžių reikšmių variantus respondentų anketose: kai kurie nurodė ne žemaitišką, o aukštaitišką šių žodžių reikšmes.

Žodis *blezdinga* paprastai priskiriamas žemaičiams, tik šiai tarmei jį priskiria ir „Dabartinės lietuvių kabos žodynas“ (DŽ, 2000, 85). Tačiau, pasak V. Grinaveckio, *blezdinga* tokia pačia reikšme *kregždė* vartojama ne tik beveik visų žemaičių, bet ir kai kurių aukštaičių (Grinaveckis, 1985b, 10).

Žemaičių tarmėje yra ekspresyvių, sodrių žodžių neigiamam, ironiškam vertinimui. Kartais tokią funkciją atlieka tiesiog kai kurių žodžių vartojimas perkeltinėmis reikšmėmis. Tai patvirtina ir respondentų atsakymai. Sakykime, *krupis* perkeltine reikšme vartojamas

² Žodžiai teikiami nekirčiuoti – taip, kaip buvo duoti respondentams: svarbu tik reikšmės.

1 lentelė

barant vaikus, norint pavadinti juos neklaūžadomis, pykstant; ironiškai *krupiu* pavadinamas ir itin žemo ūgio žmogus. „Tose tarmėse (ypač žemaičių), kur turimi kitokie šio gyvio pavadinimai, *rupūžė* paprastai vartojama kaip keiksmas <...>, suprantama kaip šiurkštus žodis“ (LKA, 1977, 152).

Žodžių reikšmes respondentai nurodė remdamiesi įvairiomis asociacijomis, daugiausia – fonetinėmis (*grobas – grabas* „karstas“; *drobynos – drobės*; *kūlis – kūlverstis*, *įrankis javams kulti, kūjis*).

Kitame klausime buvo pateikta 12 žodžių, kuriuos respondentai turėjo užrašyti tarmiškai: norėta pasižiūrėti, kaip žemaičių tarmės kai kurios būdingesnės fonetinės ypatybės išlikusios mokytojų kalboje. Svarstyta, ar respondentai sugebės tai užrašyti – ne visi moka transkripciją ir pan. Nepaisant to, respondentų atsakymai visiškai aiškūs – kai kurių žodžių žemaitišką tarimą užteko perteikti paraidžiui be jokių papildomų ženklų (pvz., *muok, sied*)³, kitiems žodžiams užrašyti pasirinkta įvairių būdų: vieni garsų ilgumą žymėjo dviraizdžiais *aa, ee*, kiti rašmenimis *ā, ē*, treči – tiesiog nosinėmis raidėmis *a, e* (pvz., *mataa, matā, matą – „matai“; reek, rēk, rėk – „reikia“*).

Taigi fonetinės ypatybės ir respondentų atsakymai tokie:

Dvibalsius *ai, ei* „tikri“ Mažeikių šnektos atstovai vienbalsina ir verčia į ilguosius *ā, ē*. Šie dvibalsiai ilgaisiais balsiais dėsningai verčiami galūnėse ir kai kurių žodžių šaknyse: *vaikas – vaks, vaikai – vaka, reikia – rek, matai – mata*,- tokie žodžiai buvo pateikti respondentams. Būtent taip šiuos žodžius užrašė atitinkamai 53, 55, 52, 57 pedagogai. Kiti respondentai šių dvibalsių nevienbalsina: žodžiuose *vaikai, matai* tik atitraukia kirtį į pirmąjį skiemenį, iš žodžio *vaikas* išmeta galūnės balsį *a* ir taria *vaiks*, veiksmąžodį *reikia* taip pat sutrumpina – *reik*. Kai kurie apskritai teigė kalbantys bendrine kalba, kiti galbūt tiesiog patinęjo užrašyti.

Žemaičiai rečiau nei bendrinė kalba ar kitos tarmės vartoja priebalsius *č, dž*. Vietoj jų tam tikrose žodžių formose tariami priebalsiai *t, d*. Mažeikiškių tarmėje vietoj *č, dž būna t, d* prieš *e* tipo balsius (kilusius iš senovės **ja*). Anketose respondentams buvo pateikta pora tokių žodžių: *jaučiai – jaute, gaidžiai – gaide*. Šitaip žemaitiškai žodžius taria 57 (*jaute*) ir 47 (*gaide*) mokytojai. Apie kai kurių respondentų tarimą *jauče, gaidže* (tokių variantų buvo nemažai) A. Girdenis ir J. Pabrėža pasakytų: „Labai nežemaitiškai ir pretenzingai skamba“ (Girdenis, Pabrėža, 1998, 37).

Žemaičių fonetikoje visai nėra ilgujų, siaurųjų, įtemptųjų balsių *o, é*. Vietoj jų tariami

³ Kadangi žodžių tarimą respondentai užrašė įvairiai, darbe pasirinktas populiariausias jų užrašymo būdas – paraidžiui. Žodžiai nekirčiuojami, nes kirčiavimas darbe netiriamas.

uo, ie. Todėl žodžius *moka*, *sėdi* respondentai, kalbėdami žemaitiškai, turėtų tarti *muok*, *sied*. Tiek vieną, tiek kitą veiksmažodį gražiai žemaitiškai taria po 53 mokytojus. Kai kurie šiuos veiksmažodžius teigė tariantys tik be galūnės: *mok*, *sėd*.

Šnektos šiaurės rytų zonoje kamieno dvigarsius *am*, *em* visose to paties žodžio formose atliepia *om*, *em*: *samtis* – *somtis*, *pempė* – *pèmpė*. Pietryčiuose tie garsai priklauso nuo pozicijos ir kaitaliojasi su *um*, *im*: *samčiai* – *somte*, bet *samtis* – *sumtis*; *pempė* – *pèmpė*, bet *pempių* – *pimpiu*. 31 respondentas žodį *samtis* taria *somtis*, 24 – *sumtis*. Žodyje *pempė* dvigarsį *em* verčia į *em* 46 mokytojai. Kiti pedagogai šiuos žodžius taria kaip ir bendrinėje kalboje.

Bendrinės kalbos *a*, *ę* mažeikiškiai taria kaip ilgus balsius *ō*, *ē*: *žąsis* – *žosės*, *skęsta* – *skėst*, kurie vietomis gali kaitaliotis su *ū*, *ī*, pvz., *žąsys* – *žūsis*, *tu skęsti* – *to skīsti* (Girdenis, 2001, 286). Į vakarus ir rytus nuo Mažeikių sakoma *ou*, *ei*: *žąsinas* – *žousėns*, *skęsta* – *skėist*; į pietus – dvigarsiai *on*, *en* arba atitinkami nosiniai balsiai: *žonsėns*, *skēnst*. Žemaitiškai *žosės* ir *skėst* taria atitinkamai 40 ir 35 respondentai. Žodis *žąsis* kitų respondentų tariamas labai įvairiai: *žosis*, *žoisės*, *žūsis*, *žousės*. Veiksmažodis *skęsta* tariamas be galūnės – *skēst*.

Taigi mažeikiškiai, kaip ir visi žemaičiai, trumpina žodžių galūnes. Jie išmeta pralietuviškus trumpuosius balsius iš tų linksnių ar asmenų galūnių, kurios niekuomet nebūna kirčiuojamos: *muok* (*móka*), *sied* (*sédi*), *skėst* (*skēsta*), *rek* (*reikia*). Iš nesunkiai ištariamų priebalsių samplaikų iškrenta trumpasis balsis *a*: *vaks* (*vaikas*). Trumpieji balsiai išlieka, jei galūnė yra kirčiuota ar bent iš principo, t.y. teoriškai, gali turėti kirtį: *sómtis* (*sámtis*). Šnektos fonetinėje sistemoje galūnėje turimas ne tik siauras *i*, bet ir paplatėjęs, virtęs *ę*: *žosės* (*žąsis*).

Ilgųjų galūnių trumpinimas taip pat priklauso nuo kirčio – nekirčiuoti ilgieji balsiai trumpinami: *pèmp^(e)* (*pémpė*): kai kurie mokytojai rašė visai be galūnės – *pèmp*, kiti – *pémpė*.

Atsakymai į dešimtąjį klausimą atskleidžia mokytojų požiūrį į tarmę jos funkcijų ir vartojimo sferos aspektu. Tai leidžia patvirtinti jau anksčiau išsakytą mintį: oficialiosios aplinkos kalba – bendrinė kalba. Tarmė, daugumos respondentų manymu, netinka mokslo žinioms, informacijai perteikti. Tai buitinė, šnekamoji kalba.

Taigi pamokų, kuriose nemokoma bendrinės lietuvių kalbos, dėstymui žemaičių tarme pritarę tik 8 mokytojai. Jų manymu:

- svarbu, kad mokiniai, gyvenantys Žemaitijoje, mokėtų kalbėti žemaitiškai; tai padėtų išlaikyti tarmę (7)⁴
- mokiniams tai būtų įdomu (1)

16 respondentų abejoja, todėl pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie mano:

- tai padėtų išsaugoti tarmę (6)
- privalu mokėti savo krašto tarmę, ją lavinti (4)
- nes vis mažiau vaikų bemoka kalbėti žemaitiškai (2)
- ši kalba graži (1)
- tai padėtų kelti tarmės prestižą (1)
- nes esame žemaičiai (1)
- nenurodė kodėl (1)

Dauguma – 58 respondentai – teigia, kad pamokų dėstymui žemaičių kalba jie nepritartų, nes:

- ne visi mokiniai ir mokytojai žemaičiai, ne visi moka šią tarmę (19)
- mokiniai turi išmokti bendrinę kalbą (14)
- tai trukdytų bendrinės kalbos mokymuisi (6)
- žemaičių kalba negraži, bendrinė kalba priimtinesnė visiems (5)
- nenurodė kodėl (4)
- tarmę pakanka vartoti buityje, dalykinei kalbai ji netinka, tarmė – šnekamoji kalba (4)
- išvykę mokiniai nesugebės susikalbėti, jų niekas nesupras, jausis atvykę iš „kaimo“ (3)
- tai nereikalinga, ateityje nelabai kur pritaikys (3)

19 pedagogų šiuo klausimu nuomonės neturi – jie pasirinko atsakymo variantą „nežinau“.

4 respondentams pasiūlyti atsakymų variantai netiko – jie pasirinko „kita“:

- ne visi mokytojai žemaičiai (1)
- nesuprantu, kaip matematiką dėstyti žemaitiškai (1)
- kai kurios užduotys galėtų būti susietos su žemaičių kalba (1)
- žemaičių kalba galėtų būti kaip popamokinė veikla (1)

⁴ Skliaustuose nurodomas respondentų skaičius.

Pamokų dėstymui gimtąja kalba, kaip minėta, pritarę tik 8 respondentai: daugiausia tai Kalnėnų vidurinės mokyklos mokytojai (net pusė visų pritariančiųjų – 50%) bei Merkelio Račkausko gimnazijos pedagogai (25% visų pritariančiųjų). „Ventos“ vidurinėje mokykloje ir Gabijos gimnazijoje tik po vieną pedagogą į aptariamą klausimą atsakė teigiamai. Vis dėlto nepalankiausiai į tai žiūri „Ventos“ vidurinės mokyklos pedagogai: atsakymo variantą „galbūt“ taip pat pasirinko tik 1 respondentas. Tarp pritariančiųjų – 50% sudaro kalbininkai. Nei vieno tarp pritariančiųjų ar bent abejojančių – kūno kultūros mokytojų. Iš respondentų vyrų nei vienas neatsakė „taip“, tačiau 2 „galbūt“ ir pritarę. Nustebino respondentų tyrimo pagal amžiaus faktorių rezultatai – pamokų dėstymui gimtąja tarpe daugiausia pritarę jaunieji pedagogai – 22-30 metų amžiaus: jie sudaro 50% visų pritariančiųjų. Mažiausiai tarp pritariančiųjų ar bent jau abejojančių – 41-50, 51-60 metų grupėse.

Su 10-uju klausimu susijęs vienuoliktasis: pastarajame prašyta nurodyti konkrečius dalykus, kurių galėtų būti mokoma žemaitiškai. Įvairių atsakymų variantų pateikė 35 pedagogai:

- vadinamąsias „lengvas“, „nesvarbias“, „neesmines“ pamokas (kai kurie mokytojai nurodė po vieną ar keletą, kiti – visas): technologijas, dailę, dorinį ugdymą, kūno kultūrą, muziką (8)
- popamokinę veiklą, modulius, fakultatyvą, būrelius (8)
- kai kurias lietuvių kalbos pamokas; daugiau dėmesio tarpei skirti lietuvių kalbos pamokose (8)
- šalia „lengvųjų“ pamokų kai kurie nurodė ir geografiją, istoriją, biologiją, 1 mokytoja – matematiką (5)
- visas pamokas, išskyrus kalbas (2)
- tiesiog žemaičių kalbos (2)
- istoriją (2)

Įdomu tai, jog tik 6 mokytojai iš 35 nurodė ir savo dalyką – visi kiti mano, jog galima būtų dėstyti vieną ar kitą, tačiau ne tą, kurį dėsto jis pats.

Matyti, jog pamokų dėstymui žemaitiškai pritariančiųjų nėra daug: atmetus popamokinę veiklą, lietuvių kalbos pamokas, žemaičių kalbą kaip dalyką, lieka tik 17 pedagogų.

Atsakymai į dvyliktąjį klausimą atskleidžia, kaip mokytojai vertintų mokymą skaityti ir rašyti žemaitiškai.

18 respondentų mano, jog Žemaitijos mokyklose to turėtų būti mokoma, nes:

- mokiniai privalo mokėti gimtąją tarmę (6)
- tai būtų įdomu (5)
- nenurodė kodėl (4)
- tarmė sparčiai nyksta (3)

24 pedagogai pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie teigia:

- mokėti krašto, kuriame gyveni, kalbą reikia (6)
- nenurodė kodėl (6)
- reikėtų mokėti žemaičių kalbą visapusiškai – ne tik kalbėti, bet ir skaityti, rašyti (4)
- nes ne visi vaikai moka (3)
- tai padėtų išsaugoti tarmę (3)
- pageidaujantiems turėtų būti suteikta galimybė mokytis gimtąją kalbą (1)
- tai būtų įdomu (1)

Net 36 pedagogai mano, kad mokyti vaikus skaityti ir rašyti žemaitiškai nereikia, nes:

- reikalinga bendrinė kalba – ji ir taip sunkiai sekasi, vaikai pradėtų maišytis (8)
- nenurodė kodėl (8)
- užtenka mokėti kalbėti tarmiškai (5)
- vaikai ir taip daug mokosi, būtų didelis krūvis (4)
- tai nebūtina, nereikalinga (3)
- Žemaitija nėra atskira Respublika, kuo prastesnės kitos tarmės (3)
- žemaičių kalba nėra valstybinė (1)
- mažai tarminės literatūros, visa literatūra – bendrine kalba (1)
- sunku paskui būtų mokytis kitur (1)
- ne visi moka žemaitiškai (1)
- jei tėvai kalba žemaitiškai, vaikai ir taip moka tarmę (1)

17 pedagogų nežino, ar to reikėtų.

Teiginys, jog tarmė „maišytusi“ su bendrine kalba rodo menkas kai kurių pedagogų žinias tarmių klausimu. Juk dialektologai akcentuoja, jog tarmės mokėjimas tikrai

nemaišytų vaikams mokytis bendrinės kalbos. Priešingai: „Tarmės duomenų pažinimas labai daug gali padėti mokytojui, mokančiam vaikus taisyklingai kalbėti bei rašyti bendrine kalba. <...> Rėmimasis mokinio gimtąja tarme daro mokymą natūralesnį, išvengiama daug bereikalingo scholastinio taisyklių kalimo“ (Zinkevičius, 1994, 9-10). Apie tai išleista visa knyga – A. Grinaveckis „Bendrinės kalbos mokymas remiantis mokinio tarme“ (1985 m.).

10 respondentų pasirinko variantą „kita“ ir parašė savo atsakymą:

- tik būrelyje ar papildomo ugdymo pamokose, fakultatyve (6)
- tik tuos, kurie to pageidautų (2)
- galėtų būti skirta kažkiek valandų etnografiniams dalykams (1)
- nežinau, kokios būtų rašymo taisyklės (1)

Didžiausias procentas respondentų, tvirtai manančių ar bent abejojančių, kad Žemaitijos mokyklose turėtų būti mokoma skaityti ir rašyti žemaitiškai – Kalnėnų vidurinėje mokykloje: 53% šios mokyklos pedagogų atsakė į aptariamą klausimą „taip“ arba „galbūt“. „Ventos“ vidurinėje mokykloje pritariančiųjų mažiausia – 21%. Didžiausią teigiamų atsakymų procentą ir vėl sudaro kalbininkai – 45% visų pritariančiųjų, mažiausią – dorinio ugdymo pedagogai – 2%. Žiūrint apskritai pagal dėstomą dalyką, rezultatai kiek kitokie: iš visų kalbininkų „taip“ arba „galbūt“ į klausimą atsakė 42%, palankiausiai į skaitymą ir mokymą rašyti žemaitiškai žiūrėtų geografijos ir biologijos, visuomenės mokslų ir pradinio ugdymo pedagogai – 50-60%, mažiausiai tam pritartų dorinio ugdymo pedagogai – tik 14%. Respondentai vyrai net 4 iš 9 (44%) atsakė į šį klausimą „taip“ arba „galbūt“. Ir vėl stebina jaunoji respondentų karta – net 46% šios grupės pedagogų palankiai žiūrėtų į mokymą skaityti ir rašyti žemaitiškai, tuo tarpu mažiausiai pritariančiųjų – 51-60 metų amžiaus grupėje – tik 23%.

Kitais dviem – 13 ir 14 – klausimais siekta išsiaiškinti, kaip mokytojai mano, ar reikia ir kokio amžiaus mokiniams dėstyti žemaičių kalbą.

Tik 1 respondentas teigia, kad žemaičių kalba turėtų būti privalomas dalykas. Taip pat viena liuanistė mano, jog dėstyti žemaičių kalbą reikia arba kaip privalomą dalyką, arba bent fakultatyvą, būrelį. 98 pedagogų nuomone, tai turėtų būti daroma fakultatyve ar būrelyje. 5 mokytojai mano, kad žemaičių kalbos dėstyti nereikia. Kaip matyti, pedagogams neatrodo, jog tarmė yra toks svarbus dalykas, kurio reikėtų mokytį visus moksleivius. Neveltui dar 2002 metais Skuode ir Varniuose vykusioje Žemaičių kultūros draugijos organizuotoje Žemaitijos pedagogų konferencijoje iškeltas siūlymas žemaičių

tarmę ir etninę kultūrą įtraukti į regiono mokyklų bendrojo lavinimo programą iki šiol neįgyvendintas (apie konferenciją žr. Tervidyte, 2002, 2). Taigi mikroaplinka, nors ir tarminė, negali apsaugoti vaiko tarmės, nes mokyklose įteisinta tik bendrinė kalba.

Palankiausiai į žemaičių kalbos dėstymą žiūrėtų Kalnėnų vidurinės mokyklos pedagogai – nei vienas iš jų neatsakė, jog dėstyti nereikėtų; nepalankiausiai – „Ventos“ vidurinė mokykla: 3 mokytojai. Visi vyrai pasisakė už žemaičių kalbos fakultatyvą ar būrelį.

13 pedagogų teigia, jog žemaičių kalba turėtų būti dėstoma pradinukams, 30 – vyresniųjų klasių mokiniams, 57 – visiems. 5 pedagogai mano, kad dėstyti nereikia, todėl į 14-ąjį klausimą neatsakė.

Kitais penkiais klausimais siekta iširti, ar pedagogai domisi tarme, kiek turi žinių, ar perteikia jas moksleiviams, ar gebėtų dėstyti žemaičių kalbą.

Rengę pamokas apie žemaičių kalbą, Žemaitiją yra 43 mokytojai. Jie dėstė apie:

- tarmę, žemaičių kraštą, žymius žmones, tradicijas (26)
- Žemaitiją: istoriją ir geografiją (16)
- per muziką dainuoja žemaitiškas dainas (1)

Didesnė dalis – 62 pedagogai – tokių pamokų rengę nėra, nes:

- nenurodė kodėl (28)
- tai nėra mano sritis (26)
- nepasitaikė galimybės (3)
- pati nelabai išmanau (2)
- vaikams, kaip jie patys sako, tai juokingai atrodo (1)
- klasėje tik 2-3 mokiniai moka žemaitiškai (1)
- labai nemėgstu šios tarmės (1)

Pamokas apie žemaičių kalbą, Žemaitiją daugiausia yra rengę Kalnėnų vidurinės mokyklos pedagogai – 53%. Gabijos gimnazijoje tokias pamokas yra rengę 43% respondentų, Merkelio Račkausko gimnazijoje ir „Ventos“ vidurinėje mokykloje atitinkamai 27% ir 26% respondentų. Kaip ir tikėtasi, tokias pamokas yra rengę visi lituanistai. Kalbant apie visus kalbininkus bendrai – pamokas yra rengę 51%. Daugiausia pamokas yra rengę visuomenės mokslų ir pradinio ugdymo pedagogų – atitinkamai 71% ir 67% respondentų, mažiausia – tikslųjų mokslų – 5%. Tokių pamokų nedėstė nei vienas kūno kultūros mokytojas. Panašius tyrimo rezultatus gavo ir S. Tumėnas: dažniausiai apie žemaičių tarmę su mokiniais kalba pradinųjų klasių mokytojai, mažiausiai – kūno kultūros

mokytojai. Kalbininko manymu, pradinėse klasėse padėti pamatai, mokytojo nuostatos lems, ar mokinys ateityje nesibaidys gimtosios tarmės (Tumėnas, 2003, 240-241). Teigiamai į aptariamą klausimą atsakė trečdalis vyrų. Ištyrus respondentus pagal amžių, paaiškėjo, kad daugiausia tokių pamokų yra rengę 51-60 metų amžiaus pedagogai – 61%, mažiausia – 22-30 metų pedagogai: tik 29% šių respondentų yra rengę pamokas apie žemaičių kalbą, Žemaitiją.

16-ojo klausimo, ar pedagogai yra skaitę ir naudoję žemaičių rašybos pratimus, atsakymai pasiskirstė šitaip: 15 – skaitė ir naudojo, 24 – skaitė, 22 – girdėjo apie tai, 44 – ne.

Daugiausia žemaičių rašybos pratimus skaitė ir naudojo Kalnėnų vidurinės mokyklos ir Gabijos gimnazijos pedagogai – atitinkamai 17% ir 16%. „Ventos“ vidurinėje mokykloje ir Merkelio Račkausko gimnazijoje juos naudojo atitinkamai tik 10% ir 7% respondentų. 87% skaičiusių ir naudojusių sudaro kalbininkai: anglų ir lietuvių kalbos mokytojai. Likusius 13% sudaro etikos ir kūno kultūros mokytojai. Iš visų apklaustųjų lituanistų žemaičių rašybos pratimus skaitė ir naudojo tik 42%. Respondentų vyrų atsakymai pasiskirstė taip: 11% skaitė ir naudojo, 33% skaitė, 22% girdėjo apie tai, 33% nei skaitė, nei naudojo. Skaičiuojant, kiek kokios amžiaus grupės respondentų skaitė ir naudojo šiuos pratimus, procentai pasiskirsto taip: 22-30 m. – 29%, 31-40 m. – 9%, 41-50 m. – 6%, 51-60 m. – 23%.

Ar mokykloje trūksta medžiagos rengtis pamokoms Žemaitijos etninės kultūros, istorijos ir kt. temomis, 14 respondentų mano, kad taip, lygiai tiek pat teigia, jog ne. Vis dėlto dauguma mokytojų tuo, matyt, nesidomėjo, kadangi net 74 atsakė nežinantys. 3 respondentai pateikė savo atsakymus: vienas pedagogas teigia naudojasis asmenine biblioteka, pasak kito, yra įvairių informacijos šaltinių, pvz., internetas, trečiojo teigimu, literatūros galėtų būti ir daugiau.

Žemaičių kalbą dėstyti galėtų 12 respondentų, nelabai galėtų – 38, negalėtų – 55. Tačiau į klausimą, ar galėtų parengti žemaičių kalbos dėstyimo programą, teigiamų respondentų atsakymų dar mažiau: taip – 5, nelabai – 19, ne – 81.

Paskutiniai penki anketos klausimai – atviro tipo: pedagogai turėjo galimybę plačiau išsakyti savo nuomonę vienu ar kitu klausimu. Vieno iš jų – 20-ojo – atsakymai analizuojami atskirai pagal mokyklas: klausimas susijęs su tarmės mokymu, vartojimu konkrečioje mokykloje.

20-asis klausimas susideda iš dviejų dalių – tarmės mokymo, vartojimo situacijos ir galimybių mokykloje tyrimo bei pedagogų nuomonės, kaip reikėtų padidinti tarmės prestižą.

Iš 37 Gabijos gimnazijos pedagogų 5 į aptariamą klausimą neatsakė nieko. 13 – pateikė atsakymus į abi klausimo dalis, 13 – nurodė tik kaip, jų manymu, reikėtų pakelti tarmės prestižą, 6 – atsakė tik į pirmąją klausimo dalį – apie tarmės mokymą ir vartojimą mokykloje. Taigi į pirmąją klausimo dalį iš viso atsakė 19, į antrąją – 26 respondentai.

Tarmės mokymo, vartojimo situacija ir galimybės, anot respondentų, yra tokia:

- mokykloje tiek mokytojai, tiek mokiniai labiau vartoja bendrinę kalbą (5)
- didžioji dalis vaikų nemoka žemaičių kalbos, tad ta mažuma mokančių taikosi prie daugumos (4)
- pertraukų, popamokinės veiklos metu tarmiškai tarpusavyje bendrauja kolegos, taip pat kai kurie mokiniai (4)
- mokykla tarmės vartojimo neskatina, nors mokytojai tarpusavyje bendrauja žemaitiškai; rengiami epizodiniai renginiai, kuriuose propaguojama tarmė (3)
- nedaug pedagogų diskutuoja ir ruošiasi šiais klausimais (1)
- su tarme supažindinama tik per lietuvių kalbos pamokas (1)
- Mažeikiuose pakankamai nemažai kalbama tarmiškai (1)

Kad tarmės prestižas didėtų, respondentų manymu, reikia:

- organizuoti žemaitiškus renginius: žemaitiškų eilėraščių konkursus, pasakorių turnyrus ir pan. (6)
- raginti mokinius, taip pat ir patiems mokytojams, laisviau kalbėti tarmiškai – akcentuoti ne vien bendrinės kalbos prestižą (5)
- įsteigti būrelį ar kolektyvą (4)
- to skatinti nereikia – yra daug nemėgstančių šios tarmės (4)
- tarmės išmokstama namuose: jei ten vaikas nekalba tarmiškai, mokykla nieko nepadės (3)
- turėtų būti atskiras dalykas (2)
- reikia integruotų pamokų, pagrįstų žemaičių tarme: lietuvių kalbos, istorijos, dorinio ugdymo ir pan. (2)

Iš 34 Kalnėnų vidurinės mokyklos respondentų į 20-ąją klausimą neatsakė 8. Tiek pat pedagogų pateikė atsakymus į abi klausimo dalis, 9 respondentai atsakė tik į pirmąją ir tiek pat – tik į antrąją klausimo dalį. Taigi iš viso 17 pedagogų išsakė savo nuomonę apie tarmės mokymą ir vartojimą, 17 – apie tarmės prestižo kėlimą.

Kalnėnų vidurinės mokyklos tarmės mokymo ir vartojimo situacija bei galimybės:

- mokykloje veikia žemaičių etnografinis būrelis, vyksta žemaitiški renginiai (7)
- žemaitiškai mokykloje kalba retas mokytojas ir mokiniai (4)
- mokytojai tarp savęs kalba žemaitiškai, bet mokiniai – ne (3)
- mokytojai neskatina mokinių kalbėti tarmiškai (2)
- žemaitiškai kalba kai kurie mokytojai ir mokiniai pertraukų metu (1)

Tarmės prestižui didinti reikia:

- žemaičių kalbos mokytį popamokinės veiklos metu, fakultatyvuose, būreliuose, organizuoti daugiau įvairių renginių (9)
- skelbti daugiau straipsnių rajoninėje spaudoje, laidos per radiją, televiziją (2)
- dirbtinis žemaitiškos aplinkos sudarymas neduos laukiamų rezultatų (1)
- mokytojai patys turi tuo domėtis ir sudominti mokinius (1)
- reikia keisti visuomenės požiūrį į tarmę (1)
- iniciatyva turėtų sklįsti iš Žemaičių draugijos (1)
- pirmiausia reikia šeimose su vaikais kalbėti žemaitiškai (1)
- vienintelė išeitis – atsiskirti nuo Lietuvos (1)

Į 20-ąjį klausimą neatsakė 6 iš 15 Merkelio Račkausko gimnazijos respondentų. Tik 3 pedagogai atsakė į abi klausimo dalis, 1 – tik į pirmąją, 5 – tik į antrąją. Vadinasi, tarmės vartojimo, mokymo situaciją ir galimybes nusakė 4 pedagogai, prestižo kėlimo klausimu nuomonę išsakė 8.

Anot respondentų, padėtis mokykloje yra tokia:

- esame rengę žemaitiškų vakaronių; apskritai mokiniai tarmiškai nebekalba (1)
- mokiniai tarmiškai nekalba; mokytojai tarpusavyje dažnai kalba žemaitiškai, bet tik ne su mokiniais (1)
- žemaičių tarmės mokykloje nemokoma (1)
- žemaitiškai kalbančių labai mažai (1)

Tarmės prestižą, mokytojų manymu, didinti reikėtų tokiais būdais:

- galėtų veikti būreliai, fakultatyvas (3)
- svarbu, kad vaikai bendrauti mokėtų bendrine kalba (3)
- reikėtų daugiau žemaitiškų renginių (1)
- nereikia taip sureikšminti tos kalbos – kas nori, ir taip ją moka (1)

Iš 19 Ventos vidurinės mokyklos mokytojų 5 į aptariamą klausimą neatsakė. 2 respondentai išsakė nuomonę tiek apie tarmės padėtį mokykloje, tiek apie prestižo didinimą, 3 pasisakė tik pirmuoju, 9 – tik antruoju klausimu. Taigi iš viso 5 respondentai nusakė padėtį, 11 – prestižo didinimo perspektyvą.

Tarmės mokymo, vartojimo situacija ir galimybės, pedagogų manymu, yra tokia:

- mokytojai ir mokiniai žemaičių kalbą vartoja labai retai, dauguma bendrauja bendrine kalba (4)
- mokiniai dorai nemoka bendrinės kalbos, ką jau kalbėti apie žemaičių kalbą (1)

Norint pakelti tarmės prestižą reikia:

- steigti įvairius būrelius, įkurti žemaičių klubą, platinti tai per televiziją, radiją (5)
- nereikia kalbos brukti per prievartą, tai šeimos, prigimties reikalas (3)
- niekas negali padėti, ji liks tik folklorinių būrelių, fakultatyvų kalba (2)
- mokytojai kartais galėtų žemaičių kalbą pritaikyti pamokose (1)

Nuomonės 21-uojų klausimu, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip dažniausiai kalba tik namuose, neišsakė 8 pedagogai. 94 respondentai nurodė po vieną galimą nekalbėjimo žemaitiškai priežastį, 3 respondentai – net po kelias. Priežastys, pasak respondentų, galėtų būti tokios:

- kadangi dauguma kalba bendrine kalba, vaikai nenori išsiskirti iš kitų, prisitaiko prie pašnekovų – gėdijasi, kompleksuoja, bijo, kad draugai išjuoks, jaučia diskomfortą (72)
- todėl, kad mokytojai kalba tik bendrine kalba, pamokos taip vyksta (7)
- žemaičių kalba negraži; nemadinga; grubi; nepopuliari; stačiokiška (6)
- mano, kad žemaitiškai kalba tik „mužikai“, kaimiečiai, nenori tokiais pasirodyti (3)
- perdėtas inteligentiškumas, „vaidina“ (2)
- mokosi bendrauti bendrine kalba, nes jos reikės išvažiavus mokytis kitur (1)
- ir gerai daro (1)
- atstovauja jaunajai kartai (1)
- tai individualu (1)

3 respondentai atsakė į šį klausimą plačiau:

- gėdijasi; negražiai skamba; nėra palankios aplinkos – mokytojai nerodo pavyzdžio; mažai kalbama apie tarmės vartojimo svarbą, mokiniai nežino, koks tai didelis

turtas; neigiama aplinkinių pažiūra į tarmę;

- nėra būtinybės; gėda, negražu; bendrinės kalbos vartojimas – tai užuomina į „miestietišumą“, į aukštesnį išsilavinimą;
- gėdijasi; įsitikinę, kad mokykloje būtina bendrinė kalba, prisitaiko prie mokytojų ir draugų bendrinės kalbos.

Į 22-ąjį klausimą 6 respondentai neatsakė nieko; kiti atsakymai pasidalijo į dvi grupes: 1) teigiamas respondentų požiūris į žemaitiškai šnekančius žmones, žemaičių kalbą – 86 pedagogai ir 2) ne visai aiški pozicija – teigiamas požiūris su tam tikromis išlygomis arba, atrodytų, kaip ir neigiamas, tačiau tiksliai taip nepasakoma – 13 pedagogų. Taigi požiūris, pasak respondentų, teigiamas, nes:

- graži kalba, įdomi, maloni ausiai (34)
- žemaičiais esame mes gimę, pilietiškumo parodymas, ištikimybė savo gimtinei, gerbtini tie, kurie neužmiršo gimtosios kalbos (28)
- tai mūsų vertybė, pasididžiavimas, turtas (8)
- nenurodė kodėl (6)
- kad tik daugiau būtų tokių drąsių ir nekompleksuotų žmonių (1)
- žmogus parodo savitumą, natūralumą, asmenybės brandą (1)
- tai kiekvieno pasirinkimas (7)
- šie žmonės man savi (1)

Kitų respondentų atsakymai tokie:

- žemaičių tarmė grubi (5)
- gražu tik, kai kalba kaimo močiutės, kurios išlaikiusios tikrą žemaičių tarmę (3)
- keista kalba, ne viską suprantu (1)
- kažkoks košmaras, kratinys (1)
- kadangi gražia, taisyklinga žemaičių tarme kalbančių yra mažai, vertėtų kalbėti bendrine kalba (1)
- nereikėtų taip įkyriai demonstruoti žemaičių tarmės – ji tokia vertinga, kokios vertingos ir kitos tarmės (1)
- jei žmogus žemaitiškai kalba su nemokančiu tarmės – rodo pastarajam menką savo išsilavinimą (1)

Tiriamą koreliaciją tarp mokyklos, kurioje respondentai dirba ir požiūrio į tarmę paaiškėjo, kad nevienareikšmiškų atsakymų daugiausia pateikė „Ventos“ vidurinės mokyklos pedagogai – jie sudaro net 38% visų šių atsakymų. Skaičiuojant atskirai pagal mokyklas rezultatai tokie: „Ventos“ vidurinėje mokykloje neigiamai į žemaitiškai šnekančius žmones, į žemaičių kalbą žiūri 26% respondentų, Kalnėnų vidurinėje mokykloje – 12%, Gabijos gimnazijoje – 8%, Merkelio Račkausko gimnazijoje – 7%. Iš visų kalbininkų ne visai teigiamą požiūrį išsakė 13% respondentų. Tarp kūno kultūros mokytojų tokios nuomonės yra 50% respondentų, tikslųjų mokslų pedagogų – 15%, visuomenės mokslų – 14%, pradinio ugdymo – 11%. Teigiamai į žemaičių kalbą, žemaitiškai kalbančius žmones žiūri 89% respondentų vyrų. Tik vieno respondento manymu (11%), žemaičių kalba yra grubi. Geriausios nuomonės apie žemaičius, žemaičių kalbą yra jaunosios amžiaus grupės respondentai – nei vienas 22-30 metų pedagogas nežiūri į tai neigiamai. Nepalankiausiai į tai žiūri 41-50 metų amžiaus pedagogai – jie sudaro 46 % visų respondentų, išsakiusių neigiamą nuomonę. Palankų jaunųjų respondentų požiūrį į tarmes S. Tumėnas aiškina tuo, kad jie mokėsi ir brendo po 1990 metų, todėl ypač juto tautinio pakilimo dvasią. Todėl tarmės jiems – dvasios turtas, senelių ir protėvių palikimas. 41-50 metų respondentams, pasak S. Tumėno, neištaisomus dvasios randus paliko sovietinė auklėjimo sistema, deklaravusi, jog tarmės – „buržuazijos liekana“, „praeities atgyvena“ (Tumėnas, 2003, 239).

Priešpaskutinis klausimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoji – kaip respondentai įsivaizduoja žemaičių tarmės ateitį, antroji – ar respondentams ji rūpi. 6 pedagogai neatsakė nei į vieną šio klausimo dalį, 39 atsakė į abi dalis, 38 – tik į pirmąją, 22 – tik į antrąją. Vadinasi, tarmės ateitį nusakė 77 pedagogai, ar ateitis rūpi – 61 pedagogas.

Žemaičių tarmės ateitis, respondentų manymu, tokia:

- tarmė išliks (19)
- ateitis liūdna – kaip ir visų mažumų, tarmė išnyks, jau dabar retas ją vartoja (15)
- laikui bėgant mažės kalbančių šia kalba, vargu ar išliks – jaunimas ja nebekalba (10)
- gyvuos kaimo žmonių dėka (10)
- neįsivaizduoju, sunku pasakyti (8)
- tarmė turi gilią šaknį, tai tautos istorija, todėl neišnyks (6)
- priklausys nuo lietuvių kalbos mokytojų, patriotų veiklos, atsakingų instancijų (3)
- išliks tik kaip paveldas, dokumentuose, knygoje, raštuose (3)
- liks tik buityje naudojama kalba (2)
- tai priklausys nuo mūsų (1)

Atsakymai, ar respondentams rūpi tarmės ateitis, pasiskirsto taip:

- rūpi, norėčiau, kad išliktų (43)
- nerūpi (7)
- nelabai rūpi (4)
- apie tai negalvoju (3)
- nieko negaliu pakeisti – tuo turi rūpintis suinteresuoti žmonės (2)
- priimu tai kaip neišvengiamybę (1)
- nežinau (1)

Žemaičių tarmės ateitis labiausiai rūpi Gabijos gimnazijos pedagogams – 54% šios mokyklos pedagogų teigė norintys, kad tarmė išliktų, mažiausiai tai rūpi „Ventos“ vidurinės mokyklos pedagogams – tik 21%. Kalnėnų vidurinėje mokykloje tarmės ateitis rūpi 41% respondentų, Merkelio Račkausko gimnazijoje – 33%. Ištyrus respondentus pagal dėstomą dalyką matyti, jog tarmės likimas labiausiai rūpi pradinio ugdymo ir kalbų pedagogams – atitinkamai 55% ir 47% šių dalykų respondentų teigia norintys, kad tarmė išliktų. Iš 19 lituanistų, 12 sakė, jog tarmės ateitis jiems rūpi – 63%. Tarp pasisakiusių „rūpi“ – nei vieno kūno kultūros mokytojo. Nustebino respondentų vyrų atsakymai – atsakydami į 22-ąjį klausimą net 8 išsakė teigiamą nuomonę žemaičių tarmės atžvilgiu, tačiau tarmės ateitis rūpi tik 2 respondentams. Vienas teigia nieko negalys pakeisti, 3 atsakė, jog jiems tai nerūpi, dar 3 neatsakė nieko. Tarmės ateitis labiausiai rūpi vyriausiems respondentams – iš 51-60 metų amžiaus grupės 61% respondentų teigia, kad tarmės ateitis jiems rūpi, taip pat atsakė ir 64 metų pedagogė. Mažiausiai tarmės likimu rūpinasi 31-40 metų pedagogai – tik 22 %. Jaunųjų respondentų grupėje tarmė rūpi 37%, 41-50 metų grupėje – 51%.

Paskutiniu metu klausimu siekta išsiaiškinti, ką apie mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos sąveiką gali pasakyti patys respondentai – šios tarmės vartotojai. Ar jie jaučia, kaip tarmė veikia bendrinę kalbą ir atvirkščiai. 27 pedagogai neatsakė nieko, kitų atsakymai tokie:

- žmonės kalba pusiau surogatine kalba: tai nei žemaičių tarmė, nei bendrinė kalba – susikurtas tarpinis variantas. Kalbant bendrine kalba, jaučiama tarmės įtaka: kirčio atitraukimas, galūnių trumpinimas, *o*, *é* garsų nebuvimas, žemaitiškų žodžių pavartojimas. Gryna šiaurės žemaičių tarme šneka tik vyresnės kartos atstovai. Žemaičių tarmė veikia bendrinę kalbą, kaip ir bet kokia kita tarmė. Vienas atsakymas kiek kitoks: bendrinė kalba daugelyje sferų užgožia tarmę – išstumia

specifinius tarmiškus žodžius, menkina, skurdina tarmę; kalbėdami bendrine kalba išsiduoda esą žemaičiai: žodynas, tartis (29)

- mažeikiškiai bendrauja maišyta (žemaičių ir bendrine) kalba, modifikuota bendrine kalba – puskalbe. Kalbėdami pavartoja žemaitiškų žodžių „nukanda“ galūnes. Net 3 mokytojai priduria, jog toks mažeikiškų kalbėjimas yra „baisus“, „šlykštus“, „negražus“ (14)
- atsakė visiškai ne į temą (pvz., man gražesnė bendrinė kalba ir pan.) (10)
- Mažeikiuose žmonės daugiau bendrauja bendrine kalba (8)
- Mažeikiuose ši sąveika gana didelė – tuo galima įsitikinti pabuvojus Skuode ar Plungėje: ten žemaičių tarmė grynesnė (5)
- mažeikiškių tarmė – žemaičių, bendrinės kalbos ir kitų kalbų (rusų, latvių) mišinys (4)
- mažeikiškiai yra grynai žemaičiai – kaip plungiškiai ir telšiškiai (2)
- Mažeikiuose yra daug žmonių, šnekančių žemaitiškai (2)
- mažeikiškių tarmė mišri – „naftininkų“ tarmė: žmonės suvažiavę iš įvairių miestų ir tarmės sumišusios (2)
- vyresnio amžiaus žmonės bendrauja žemaitiškai, vidutinio amžiaus – puikiai šneka žemaitiškai ir bendrine klaba, jaunimas – labai atitolęs nuo žemaičių tarmės, daugiausia bendrauja bendrine kalba (2)

Kaip matyti, pirmieji du punktai labai panašūs – išskirti jie tik dėl skirtingų terminų: trijų mokyklų pedagogai mažeikiškių tarmę apibūdina kaip tarpinę (tarp bendrinės kalbos ir žemaičių tarmės), kai kurie įvardija kaip surogatinę arba tiesiog nusako jos bruožus ir nevartoja jokio termino; Kalnėnų vidurinės mokyklos pedagogai mažne visi mažeikiškių tarmę vadina „puskalbe“. Kalbininkai tokį kalbėjimą nei grynai tarmiškai, nei grynai bendrine kalba vadina pusiau tarmine kalba, arba pustomė (plg. Grumadienė, 1992; Pupkis, 2005). K. Garšva, kaip ir Kalnėnų vidurinės mokyklos pedagogai, vartoja puskalbės terminą, ir tokį kalbėjimą laiko blogiausiu variantu (Garšva, 2005).

Atsakymų į klausimus įvairovė, kaip matyti, labai didelė. Visus juos išanalizuoti neleidžia darbo apimtis. Tačiau bendrosios tendencijos bus pateikiamos aptarus visų trijų respondentų grupių duomenis.

Išstudijavus pedagogų duomenis pagal minėtus faktorius, paaiškėjo, jog:

- Palankiau į tarmę, tarmiškai kalbančius žmones žiūri Gabijos ir Merkelio Račkausko gimnazijų pedagogai, nei „Ventos“ ir Kalnėnų vidurinių mokyklų mokytojai.
- Teiginys, jog tik lituanistams rūpi dvasinės vertybės, tarp jų ir tarmės, pasitvirtino tik iš dalies: iš tiesų lituanistai, ir apskritai kalbininkai, labiausiai rūpinasi tarmės ateitimi, palankiausiai žiūri į tarmiškai kalbančius žmones, pačią tarmę. Tačiau nuo jų neatsilieka ir pradinio ugdymo pedagogai. Teigiamas kalbininkų ir pradinio ugdymo pedagogų nuostatas tarmių atžvilgiu, matyt, lėmė dialektologijos kursas aukštojoje mokykloje.
- Respondentų vyrų ir moterų skaičius labai netolygus, todėl daryti išvadas sunku. Tačiau didelių skirtumų tarp lyties nepastebėta.
- Kaip teigiama tradiciškai, tarmę geriau išsaugoję vyresnio amžiaus žmonės, tačiau palankiau į ją žiūri jaunesni pedagogai.

3.2 Mokinių rezultatų analizė

3.2.1 5-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė

Iš 140 apklaustųjų V klasės mokinių 133 yra gimę ir augę Mažeikiuose, 5 kilę iš kitų Žemaitijos rajonų miestų (Klaipėdos, Palangos, Skuodo, Tauragės), 2 iš Aukštaitijos (Joniškio, Šiaulių).

Nepaisant to, kad pagal kilmę beveik visi mokiniai žemaičiai, šios tarmės atstovais save laiko tik 65 mokiniai. 75 teigia žemaičiais savęs nelaikantys. Vis dėlto kalbėti daugiau ar mažiau žemaitiškai moka net 110 mokinių: 17 iš jų teigia mokantys žemaičių tarmę, 93 – šiek tiek mokantys. 30 mokinių tarmiškai kalbėti nemoka.

Kitų keturių klausimų atsakymai parodys, kada ir su kuo bendraudami mokiniai vartoja tarmę, o kada bendrinę kalbą. Mokykloje su bendraklasiais ir kitų klasių mokiniais per pamokas, pertraukas, popamokinės veiklos metu, už mokyklos ribų 124 respondentai bendrauja vien tik bendrine kalba, kalbančių vien žemaitiškai nepasitaikė nei vieno mokinio. Likusieji 16 respondentų kalba įvairiai: per pamokas bendrine kalba, tačiau, sakykime, už mokyklos ribų – tarmiškai. Tai vertikalusis skaičiavimas.

Žiūrint horizontaliai, pamokų metu visi 140 moksleivių kalba bendrine kalba; per pertraukas 139 mokiniai bendrauja bendrine kalba, 1 – žemaitiškai; popamokinės veiklos

metu 135 – bendrine kalba, 5 – žemaitiškai; už mokyklos ribų 124 – bendrine kalba, 14 – žemaitiškai, 2 – bendrine kalba, kartais žemaitiškai.

Su mokytojais visi mokiniai visais atvejais bendrauja tik bendrine kalba. Tokie rezultatai leidžia daryti prielaidą, jog mokytojai nelabai skatina vaikus kalbėti tarmiškai, patys nerodo pavyzdžio.

60-ies vaikų šeimose bendraujama tik bendrine kalba, 8-ių – tik žemaitiškai (kalbama apie tuos vaikus, kurie turi ir tėvus, ir brolius, seseris, senelius).

Iš horizontaliosios suvestinės matyti, kad 102 respondentų mamos šeimoje bendrauja bendrine kalba, 21 – žemaitiškai, 15 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – aukštaitiškai ir 1 – rusiškai. Dauguma tėčių (net 96) taip pat kalba bendrine kalba, 27 – žemaitiškai, 8 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – aukštaitiškai, 1 – rusiškai, 7 vaikai tėčio neturi. Įdomu tai, kad iš vaikų, kurių tėvai kalba tarmiškai, tik apie pusė tėvams atsako taip pat. Taigi su mama 123 mokiniai kalba bendrine kalba, 12 – žemaitiškai, 4 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – rusiškai. Su tėčiu 116 kalba bendrine kalba, 12 – žemaitiškai, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – aukštaitiškai, 1 – rusiškai, 7 neturi tėčio. Su broliais, seserimis tarmiškai kalbančių dar mažiau: 106 tarpusavyje bendrauja bendrine kalba, 9 – žemaitiškai, 3 – bendrine kaba ir žemaitiškai, 22 brolių ir seserų neturi. Kaip ir tikėtasi, daugiausia tarmiškai kalbama su seneliais: 98 bendrauja bendrine kalba, 26 – žemaitiškai, 15 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – rusiškai.

Su draugais ir pažįstamais daugiausia moksleivių (net 111) bendrauja bendrine kalba, 27 derinasi prie pašnekovo ir tik 2 kalba žemaitiškai.

Mokiniams, kaip ir mokytojams, buvo pateikti 7 žemaitiški žodžiai. Tarp penktos klasės mokinių, kurie būtų teisingai (t. y. žemaičių vartojama reikšme) atsakę visus žodžius, nepasitaikė nei vieno. Priešingai – nei vieno žodžio nežinojo – net 81 mokiny. Daugiausia teisingai nurodytų žodžių reikšmių – 3-4.

Kokie žodžiai labiausiai žinomi, o kokie priešingai, matyti horizontaliojoje suvestinėje, kuri pateikta 2 lentelėje (žiūrėti 37 psl.).

Devintajame klausime pateiktus žodžius žemaitiškai tarti moka taip pat ne visi mokiniai – vienus žodžius kaip tikri žemaičiai taria gana nemažai mokinių, kitus – vos keletas. Tai rodo, jog kai kurios fonetinės tarmės ypatybės (jos aprašytos 3.1 skyriuje, psl. 20-21) jau ne tokios ryškios.

V klasės moksleiviai ilgųjų garsų kitaip, kaip nosinėmis raidėmis, žymėti nemoka, todėl dauguma jų rašė, pvz., *matą (matai), jautę (jaučiai), gaidę (gaidžiai)* arba tiesiog *mata, jaute, gaide*.

2 lentelė

Dvibalsius *ai, ei* dauguma V klasės mokinių vienbalsina ir verčia į ilguosius *ā, ē*: žemaitiškai *vaks* taria 97, *vaka* – 93, *rek* – 76, *mata* – 74 respondentai.

Vietoj afrikatų *č, dž* retas jaunosios kartos atstovas taria tarminius *t, d*: tik 24 respondentai žodį *jaučiai* taria *jaute* ir 20 respondentų žodį *gaidžiai* – *gaide*.

Balsius *o, é* į *uo, ie* verčia daugiau respondentų – *muok, sied* taria atitinkamai po 51, 52 moksleivius.

Dvigarsį *am* 33 mokinių kalboje atliepia *om* – *somtis*, 10 *um* – *sumtis*. Tačiau dvigarsis *em* į *em* verčiamas dar rečiau – tik 7 moksleiviai sako *pèmpè*.

Bendrinės kalbos *a, e* kaip ilgus balsius *ō, ē* taria dar mažiau respondentų: *žosės* – 13, *skèst* – 4 mokiniai.

Kiti moksleiviai aptariamus žodžius nurodė tariantys labai įvairiai – kaip ir mokytojai: *vaiks, reik, mok, sèd, žūsis, žousès, žonsis, žoisès, skèst*. Tačiau, skirtingai nei pedagogai, prie vieno žodžio – *matai* – moksleiviai, užuot nurodę jo tarimą, užrašė visiškai kitą veiksmažodį – *veizi*: pastarasis, matyt, moksleiviams skamba tikrai žemaitiškai. *Veizėti* reiškia *žiūrėti*, tačiau moksleiviai reikšmių skirtumo čia neįžvelgė. Keletas mokinių galbūt norėdami parodyti, jog moka tarmę, persistengė: žodžius *moka, sèdi* jie teigė tariantys *mouk, seid*, tačiau vargu ar iš tiesų taip taria.

Į dešimtąjį klausimą 33 mokiniai atsakė teigiamai – jie norėtų, kad pamokos būtų dėstomos tarmiškai, nes:

- tai būtų įdomu (13)
- noriu išmokti žemaičių tarmę, visi ją geriau mokėtų (8)
- man ši tarmė patinka (5)
- nenurodė kodėl (3)
- tarmė gali išnykti (1)
- mažai kas šneka žemaitiškai (1)
- būtų lengviau (1)
- galėčiau susišnekėti su tais, kurie kalba žemaitiškai (1)

22 mokiniai abejoja, todėl pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie mano:

- tai būtų įdomu (9)
- išmoktume gimtąją tarmę, nevalia jos užmiršti (5)
- noriu išmokti žemaičių tarmę (4)
- nes esame žemaičiai (2)

- man ši tarmė patinka (1)
- nenurodė kodėl (1)

Vis dėlto didžioji dalis (net 71 respondentas) į aptariamą klausimą atsakė neigiamai – žemaitiškai klausyti pamokų jie nenorėtų, nes:

- būtų sunku; nesuprasčiau; nemoku šios kalbos (22)
- man ši tarmė nepatinka; negraži; grubi; bendrinė kalba gražesnė (22)
- išvažiavus mokytis nekalbėsi žemaitiškai – visi juoksis, negalėtų susišnekėti (7)
- nenurodė kodėl (5)
- turime gerai mokėti bendrinę kalbą (5)
- gerai ir taip; kam to reikia (4)
- ne visi moka žemaitiškai; dauguma žmonių šneka bendrine kalba (3)
- tai būtų neįdomu (2)
- noriu mokėti matematiką ir anglų kalbą (1)

14 mokinių nuomonės dėl pamokų dėstymo tarmiškai neturi – jie pasirinko atsakymo variantą „nežinau“.

Į vienuoliktąjį klausimą, kuriame prašoma nurodyti konkrečius dalykus, kurių galėtų būti mokoma žemaitiškai, atsakė 51 mokinys. Jie nurodė šias pamokas:

- istoriją; gamtą (nurodė po vieną arba abu dalykus) (11)
- istoriją ir matematiką; istoriją ir biologiją; istoriją ir lietuvių kalbą; matematiką ir lietuvių kalbą (10)
- lietuvių kalbą (9)
- vadinamąsias „lengvas“, „nesvarbias“, „neesmines“ pamokas (kai kurie mokiniai nurodė po vieną ar keletą, kiti – visas): daile, dorinį ugdymą, darbus, muziką (9)
- šalia „lengvųjų“ kai kurie nurodė dar gamtą ir žmogų arba istoriją, biologiją, matematiką (6)
- visas pamokas (3)
- atskirą pamoką (3)

Dvyliktuoju klausimu siekta išsiaiškinti, ar mokykloje, mokinių akimis, yra mokytojų, kurie pamokas dėsto žemaitiškai. Atsakymai parodo mokinių pastabumą mokytojų kabėjimo atžvilgiu – matyti, ar jie apskritai atkreipia į tai dėmesį. Didžioji

dauguma mokinių (net 82) teigia, jog mokytojų, kurie pamokas dėstyti žemaitiškai, mokykloje nėra, dar 34 teigia nežinantys. Vadinasi, tik 24 mokiniai atsakė teigiamai ir beveik visi nurodė tuos pačius mokytojus. Sakykime, Kalnėnų vidurinėje mokykloje pamokų metu bendrine kalba, tačiau kartais ir žemaitiškai kalba viena lietuvių kalbos mokytoja – tai ji ir pati pripažino anketoje, tačiau iš apklaustųjų 25 šios mokyklos vienos penktos klasės mokinių, kuriems dėsto ši mokytoja, jos žemaitišką kalbėseną pastebėjo tik 3 mokiniai. Priešingas reiškinys Gabijos gimnazijoje – net 12 mokinių teigia, kad pamokas žemaitiškai dėsto etikos mokytojas, tačiau jis pats anketoje pažymi, jog pamokų metu kalba bendrine kalba.

Skaityti ir rašyti žemaitiškai norėtų išmokti 46 moksleiviai, nes:

- tai mūsų gimtoji tarmė, todėl norėčiau ją išmokti (19)
- būtų įdomu (19)
- man ši tarmė patinka (3)
- nenurodė kodėl (3)
- tai gali būti naudinga (2)

28 mokiniai pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie teigia:

- norėčiau mokėti gimtąją tarmę (9)
- būtų įdomu (7)
- man ši tarmė patinka (3)
- nenurodė kodėl (2)
- nes ši tarmė yra sunki (2)
- būtų lengviau susišnekėti su vyresniais (2)
- būtų gėda, jei atvažiuotų aukštaičiai, o aš nieko nemokėčiau žemaitiškai (1)
- nesusišneku su tais, kurie kalba tik žemaitiškai (1)
- gal kada prireiks (1)

Neigiamai į aptariamą klausimą atsakė 53 respondentai. Išmokti skaityti ir rašyti žemaitiškai jie nenorėtų, nes:

- man ji nepriimtina, nepatinka (20)
- nenurodė kodėl (12)
- būtų sunku, nesuprasčiau (9)
- nes moku (4)

- noriu mokytis bendrinės kalbos, ji gražesnė (4)
- išmokčiau rašyti netaisyklingai (2)
- tai nemandagu (1)
- gerai kaip yra (1)

13 respondentų teigia nežina, ar to norėtų.

Į 14-ąjį klausimą, ar norėtų lankyti žemaičių kalbos pamokas net 53 mokiniai atsakė neigiamai. Dar 45 teigė nežinantys. Norinčių tokias pamokas lankyti kaip privalomąjį dalyką – tik 17. Šiek tiek daugiau (25 respondentai) norėtų žemaičių kalbos fakultatyvo ar būrelio.

Tačiau apie žemaičių kalbą, Žemaitiją daugiau ar mažiau mokykloje sužino 114 mokinių: 12 iš jų teigia sužinę daug, 102 – truputį. Tik 26 respondentai apie tai nieko negirdėjo.

Didžioji dauguma (net 82 moksleiviai) norėtų apie tai sužinoti daugiau, 43 žinių pakanka, o 15-ai to apskritai nereikia – neįdomu.

Daugumai apie žemaičių kalbą, Žemaitiją pasakojo tėvai, seneliai: 87-iems pasakojo truputį, 13 – daug. Tačiau 40-iai nepasakojo nieko.

Patys mokiniai apie tai mažai kas skaitė: 12 teigė skaitę apie žemaičių gyvenimą, žemaitiškų eilėraščių, dainų, žemaičių tarmę ir kultūrą; 16 truputį skaitę apie žemaičių buitį, papročius, apie Žemaitijos rašytojus; o 112 neskaitė nieko.

Priešpaskutiniai keturi klausimai – atviro tipo: moksleiviai savo atsakymus galėjo pakomentuoti plačiau.

Į 19-ąjį klausimą, ką reikėtų mokykloje daryti, kad žemaičių kalbos prestižas didėtų, 19 mokinių neatsakė nieko, dar 27 teigė nežinantys. Kiti mokiniai nurodė tokius tarmės prestižo kėlimo būdus:

- privaloma žemaičių kalbos pamoka (28)
- daugiau šnekėti žemaitiškai ir kad mokytojai šnekėtų (24)
- per pamokas daugiau kalbėti apie Žemaitiją ir žemaičius, organizuoti žemaitiškus renginius (15)
- tai neįdomu, nieko nereikia daryti (7)
- mokyti vaikus žemaičių kalbos (6)
- skatinti mokinius mylėti gimtąją tarmę (6)
- papildomos pamokos, kurie to norėtų (3)
- pamokas dėstyti žemaitiškai (2)

- įsteigti žemaičių kalbos būrelį (2)
- keisti mokytojus (1)

Nuomonės 20-uojų klausimu, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip dažniausiai kalba tik namuose, neišsakė 18 respondentų, dar 21 teigė nežinantys, neįsivaizduojantys. 101 moksleiviai nurodė tokias galimas nekalbėjimo žemaitiškai priežastis:

- kadangi dauguma kalba bendrine kalba, nenori išsiskirti iš kitų, prisitaiko prie pašnekovų – gėdijasi, kompleksuoja, bijo, kad draugai išjuoks, jaučia diskomfortą (72)
- nes ne visi moka žemaičių kalbą, gali nesuprasti ką šneki (13)
- nes su draugais, viešojoje vietoje nemandagu kalbėti žemaitiškai (3)
- nes mokytojai šneka bendrine kalba (3)
- taip įpratę (2)
- gal jiems žemaičių kalba nepatinka (2)
- nes nelabai mokame (2)
- mokytojai moko, kad žemaitiškai galima kalbėti tik namuose (2)
- jiems atrodo, kad nemadinga (1)
- nes tėvai taip nori (1)

Į 21-ąjį klausimą 13 respondentų neatsakė nieko, 14 teigė nežinantys, neturintys nuomonės šiuo klausimu ir 5 atsakė ne į temą. 81 moksleivis teigiamai žiūri į žemaičių kalbą, tarmiškai kalbančius žmones:

- puiku, nes esame žemaičiai – jie myli savo kalbą (30)
- man patinka žemaičių kalba, ji graži, įdomi, turtinga (29)
- tai kiekvieno pasirinkimas (22)

23 moksleiviai išsakė neigiamą požiūrį:

- man žemaičių kalba nepatinka, ji keista (10)
- man atrodo, kad žemaitiškai šnekantys žmonės yra iš kaimo, menko išsilavinimo, senamadiški (6)
- nemalonu; nesąmonė; atrodo kvailai (4)
- žemaičių kalba nekultūringa, nemandagi (3)

4 respondentų pozicija ne visai aiški:

- žemaičių kalba juokinga (3)
- žemaičių kalba labai sunki ir beveik nesuprantama (1)

Priešpaskutinis klausimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoji – kaip moksleiviai įsivaizduoja žemaičių tarmės ateitį, antroji – ar jiems ji rūpi. 11 respondentų neatsakė nei į vieną šio klausimo dalį, 33 atsakė į abi dalis, 35 – tik į pirmąją, 61 – tik į antrąją. Vadinasi, tarmės ateitį nusakė 68 moksleiviai, ar ateitis rūpi – 94.

Žemaičių tarmės ateitį respondentai įsivaizduoja taip:

- tarmė išnyks (33)
- nežinau, neįsivaizduoju (13)
- tarmė išliks (12)
- žmonių, kalbančių žemaitiškai, daugės; tarmė išpopuliarės (5)
- žemaitiškai kalbės vis mažiau žmonių (4)
- jaunimas visiškai pamirš žemaičių kalbą (1)

Į antrąją klausimo dalį, ar rūpi tarmės ateitis, mokiniai atsakė įvairiai:

- rūpi (40)
- nerūpi (29)
- nelabai rūpi (18)
- truputį rūpi (4)
- nežinau, apie tai negalvoju (3)

Paskutiniu metu klausimu siekta išsiaiškinti, kaip respondentai žada kalbėti su savo būsimais vaikais – tai labai svarbu tarmės išlikimui. Rezultatai nėra džiuginantys – net 112 respondentų kalbės bendrine kalba ir tik 12 žemaitiškai. Dar 16 mokinių pasirinko atsakymo variantą „kitaip“.

17 respondentų teigė kalbėsia bendrine kalba, tačiau nenurodė kodėl. Kiti moksleiviai nusakė įvairių priežasčių:

- žemaitiškai nemoku (12)
- noriu, kad jie būtų tikri lietuviai, kalbėtų bendrine kalba (11)
- aš pats(-i) taip kalbu, taip moku (11)
- ji paplitusi, tai pagrindinė kalba, ji įprasta (10)
- noriu išmokyti juos gerai, gražiai, taisyklingai kalbėti (9)

- bus lengviau mokykloje, ji ten reikalinga (8)
- kiti juoktųsi, laikytų „kaimais“, kvailiais, noriu, kad jie būtų šiuolaikiški (7)
- bendrinė kalba lengvesnė, suprantamesnė už žemaičių tarmę (6)
- geriau įsisavins tą kalbą, su kitais kalbėti bus lengviau, visi juos supras (5)
- nepatinka žemaičių kalba; nenoriu jų išauginti žemaičiais (5)
- ji labiau pravers, bus reikalinga ateityje (4)
- tai graži, maloni, mandagių žmonių kalba (3)
- žemaičių kalba ateityje bus užmiršta, išnyks (2)
- ir su manim tėvai taip kalba (2)

Žemaitiškai respondentai su savo vaikais kalbės dėl tokių priežasčių:

- kad neišnyktų žemaičių kalba, noriu ją išsaugoti (6)
- man patinka taip kalbėti, esame žemaičiai (3)
- noriu, kad išmoktų tarmę kaip ir aš (2)
- taip lengviau (1)

Likę mokiniai nurodė kalbėsia taip:

- bendrine kalba ir žemaitiškai – noriu, kad mokėtų visaip (11)
- rusiškai, nes mėgstu Rusiją (2)
- angliškai, vokiškai – važiuosiu gyventi į Angliją, Vokietiją (2)
- priklausys nuo to, kaip šnekės kiti šeimos nariai (1)

3.2.2 8-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė

Iš 130 apklaustųjų VIII klasės mokinių 120 yra „gryni“ mažeikiškiai – Mažeikiuose gimę ir auge, 3 kilę iš kitų Žemaitijos rajonų miestų (Plungės, Kelmės, Kretingos), 7 iš Aukštaitijos (Biržų, Šiaulių, Vilniaus, Utenos).

Taigi 123 mokiniai yra kilę iš Žemaitijos, tačiau žemaičiais save laiko tik 60. Kiti 70 respondentų šios tarmės atstovais savęs nelaiko. Tačiau kalbėti tarmiškai nemoka tik 18 moksleivių, 29 teigia mokantys, 83 šiek tiek mokantys.

71 respondentas per pamokas, pertraukas, popamokinės veiklos metu, už mokyklos ribų su bendraklasiais ir kitų klasių mokiniais kalba tik bendrine kalba. Tokių, kurie kalbėtų vien žemaitiškai – nei vieno mokinio. Kiti 59 moksleiviai per pamokas kalba

bendrine kalba, tačiau kitur – įvairiai. Priešingai nei penktokai – didieji jau žino tokį dalyką kaip žargonas. Aštuntokų pasakymas „bendrine kalba ir žemaitiškai“ kiek kitoks nei penktokų: jis reiškia ne tik kalbėjimą pakaitomis, bet kai kuriais atvejais ir „truputį bendrine kalba, truputį žemaitiškai“, „žemaičiuojant“ ir pan.

Skaičiuojant horizontaliai, pamokų metu visi moksleiviai kalba bendrine kalba; per pertraukas 84 bendrauja bendrine kalba, 23 – žargonu, 13 – bendrine kalba ir žargonu, 8 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 2 – žemaitiškai. Popamokinės veiklos metu 101 respondentas kalba bendrine kalba, 11 – žargonu, 8 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 6 – bendrine kalba ir žargonu, 4 – žemaitiškai; už mokyklos ribų 74 – bendrine kalba, 23 – žargonu, 12 – bendrine kalba ir žargonu, 11 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 9 – žemaitiškai, 1 – žemaitiškai ir žargonu.

119 mokinių su mokytojais visada bendrauja tik bendrine kalba. Tik 11 respondentų su mokytojais bendrauja ir žemaitiškai, net žargonu, išskyrus per pamokas.

Iš horizontaliosios suvestinės matyti, jog per pamokas visi 130 mokinių kalba bendrine kalba, pertraukų metu 121 – bendrine kalba, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – žargonu, 2 – žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir žargonu; popamokinėje veikloje 124 – bendrine kalba, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 2 – žemaitiškai, 1 – bendrine kalba ir žargonu; už mokyklos ribų 119 – bendrine kalba, 4 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 4 – žemaitiškai, 2 – žargonu, 1 – bendrine kalba ir žargonu.

35-ių mokinių šeimose bendraujama vien bendrine kalba, 5-ių tik žemaitiškai (kalbama apie tuos vaikus, kurie turi ir tėvus, ir brolius, seseris, senelius).

Skaičiuojant horizontaliai, matyti, kad 81 respondento mama šeimoje šneka bendrine kalba, 27 – žemaitiškai, 22 – bendrine kalba ir žemaitiškai. Dauguma tėčių (75) taip pat bendrauja bendrine kalba, 31 – žemaitiškai, 20 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 4 vaikai tėčio neturi. Patys mokiniai tarmiškai kalba dar mažiau, net ir tie, kurių tėvai kalba žemaitiškai. Su mama net 92 respondentai teigia kalbantys bendrine kalba, 17 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 14 – žemaitiškai, 5 – žargonu, 2 – bendrine kalba ir žargonu. Su tėčiu 88 kalba bendrine kalba, 17 – žemaitiškai, 15 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 5 – žargonu, 1 – bendrine kalba ir žargonu, 4 tėčio neturi. Su broliais, seserimis 69 mokiniai tarpusavyje bendrauja bendrine kalba, 17 – žargonu, 14 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 10 – bendrine kalba ir žargonu, 9 – žemaitiškai, 11 brolių ir seserų neturi. Daugiausia respondentų tarmiškai kalba su seneliais: 76 – bendrine kalba, 30 – žemaitiškai, 18 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – žargonu, 3 senelių neturi.

Su draugais ir pažįstamais beveik pusė – 61 respondentas – bendrauja bendrine kalba, 45 – derinasi prie pašnekovo, 2 – žemaitiškai. 22 mokiniai nurodė kalbantys kitaip: 8 – žargonu, 8 – žargonu ir bendrine kalba, 6 – bendrine kalba ir žemaitiškai.

Aštuntajame klausime pateikti žemaitiški žodžiai, tačiau nepasitaikė nei vieno mokinio, kuris žinotų visų jų reikšmes. Net 31 respondentas nežino nei vieno žemaitiško žodžio. Daugiausia teisingai nurodytų žodžių reikšmių – 4-5. Žodžių reikšmių variantai pateikti 3 lentelėje (žiūrėti 47 psl.).

VIII klasės mokinių žodžių tarimas taip pat labai įvairuoja: aptikti tokie pat žodžių tarimo variantai, kokie minėti ankstesniuose skyriuose. Jokių transkripcijos ženklų, kaip ir V klasių mokiniai, VIII klasėje besimokantys dar nežino, todėl naudojo nosines raides arba tiesiog garsų ilgumo nežymėjo.

Dvibalsius *ai, ei* daugelis VIII klasės mokinių vienbalsina ir verčia ilgaisiais *ā, ē*: žemaitiškai *vaks* taria 71, *vaka* – 71, *rek* – 63, *mata* – 60 respondentų.

Vietoj afrikatų *č, dž* tarinius *t, d* taria ne itin gausiai respondentų, tačiau daugiau nei tarp V klasės mokinių: 42 respondentai žodį *jaučiai* taria *jaute* ir tiek pat respondentų žodį *gaidžiai* – *gaide*.

Balsius *o, é* į *uo, ie* verčia net pusė respondentų – *muok, sied* taria atitikamai po 67, 65 moksleivius.

Dvigarsį *am* 28 moksleivių kalboje atliepia *om* – *somtis*, 20 *um* – *sumtis*. Dvigarsį *em* į *em* verčia 22 respondentai – taria *pėmpė*.

Panašus skaičius respondentų bendrinės kalbos *a, e* taria kaip ilgus balsius *ō, ē*: *žosės* – 22, *skėst* – 21 mokinys.

Į dešimtąjį klausimą, ar mokiniai norėtų, kad pamokos, kuriose nemokoma bendrinės lietuvių kalbos, būtų dėstomos tarmiškai, teigiamai atsakė 24 mokiniai. Jie to norėtų, nes:

- tai būtų įdomu (10)
- reikia (noriu) mokėti gimtąją kalbą (10)
- man ši tarmė patinka (2)
- nenurodė kodėl (1)
- tarmė gali išnykti (1)

20 mokinių abejoja, todėl pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie mano:

- tai būtų įdomu (11)
- išmoktume žemaičių kalbą, lengviau susišnekėtume su žemaičiais (6)

3 lentelė

- neužmirštume savo kalbos (1)
- nenurodė kodėl (1)
- gal praverstų (1)

Vis dėlto didžioji dalis (68 respondentai) į aptariamą klausimą atsakė neigiamai – žemaitiškai klausyti pamokų jie nenorėtų, nes:

- man ši tarmė nepatinka; negraži; primena kaimišką kalbą; bendrinė kalba gražesnė, priimtinesnė (26)
- būtų sunku; nesuprasčiau (kiti nesuprastų); nemoku šios kalbos (15)
- išvažiuoju kitur nesusikalbėtume – būtų gėda, palaikytų „kaimiečiais“ (7)
- nenurodė kodėl (7)
- man žemaičių kalbos nereikia; neįdomu; nenoriu (6)
- turime gerai mokėti bendrinę kalbą, jos reikės visą gyvenimą (5)
- aš ir taip moku žemaitiškai (1)
- vadovėliai ne žemaitiški (1)

18 mokinių nuomonės dėl pamokų dėstymo tarmiškai neturi – jie pasirinko atsakymo variantą „nežinau“.

Į vienuoliktąjį klausimą atsakė 38 respondentai. Jų manymu, žemaitiškai galėtų būti mokoma šių dalykų:

- atskirą pamoką (žemaičių kalbą, Žemaitijos istoriją) (12)
- vadinamąsias „lengvas“, „nesvarbias“, „neesmines“ pamokas (kai kurie mokiniai nurodė po vieną ar keletą, kiti – visas): dailę, dorinį ugdymą, darbus, muziką, kūno kultūrą (8)
- istoriją + geografiją, biologiją, lietuvių kalbą (7)
- lietuvių kalbą (6)
- visas pamokas (5)

Į klausimą, ar mokykloje yra mokytojų, kurie pamokas dėstytų žemaitiškai, didžioji dalis respondentų (net 74) atsakė neigiamai, dar 39 teigia nežinantys. Žemaitiškai kalbančius mokytojus pastebėjo tik 17 moksleivių. Įdomu tai, kad Gabijos gimnazijoje iš 10 mokinių, nurodžiusių, jog mokykloje yra mokytojų, kalbančių žemaitiškai, visi įvardijo

tą patį mokytoją – etikos. Tačiau, kaip minėta aptariant penktųjų klasių mokinių anketų duomenis, pats mokytojas savo anketoje per pamokas nurodė kalbą bendrine kalba.

Mokykloje skaityti ir rašyti žemaitiškai norėtų išmokti 27 moksleiviai, nes:

- būtų įdomu (12)
- tai mūsų gimtoji tarmė, todėl norėčiau ją išmokti (10)
- man ši tarmė patinka (4)
- nenurodė kodėl (1)

24 mokiniai pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie teigia:

- būtų įdomu (11)
- gyvename Žemaitijoje; reikia (noriu) mokėti savo tarmę (7)
- gal ateityje praverstų (3)
- nenurodė kodėl (3)

Išmokti skaityti ir rašyti žemaitiškai nenorėtų 59 moksleiviai, nes:

- nereikalinga, nebūtina; užtenka bendrinės kalbos (18)
- žemaičių kalba man nepatinka; ji negraži (13)
- nes moku (9)
- nenurodė kodėl (7)
- neįdomu; nuobodu (7)
- būtų sunku (5)

20 respondentų teigia nežiną, ar to norėtų.

Į 14-ąjį klausimą, ar norėtų lankyti žemaičių kalbos pamokas net 62 mokiniai atsakė neigiamai. Dar 35 teigė nežinantys. Norinčių tokias pamokas lankyti kaip privalomąjį dalyką – tik 10. Žemaičių kalbos fakultatyvo ar būrelio norėtų 23 respondentai.

Apie žemaičių kalbą, Žemaitiją daugiau ar mažiau mokykloje sužino 109 respondentai: 17 iš jų teigia sužiną daug, 92 – truputį. Tik 21 moksleivis apie tai nieko negirdėjo.

Apie tai sužinoti daugiau norėtų tik 51 moksleivis, 59-iems pakanka, kiek žino, 20-iai apskritai to nereikia, neįdomu.

Daugumai apie žemaičių kalbą, Žemaitiją pasakojo tėvai, seneliai: 75-iems pasakojo truputį, 13 – daug. Tačiau 42-iems nepasakojo nieko.

Tik 15 mokinių teigė skaitę apie Žemaitijos istoriją, kultūrą, rašytojus, tarmę, papročius. Dar 22 respondentai apie tai skaitę truputį. 93 nekaitė nieko.

Į 19-ąjį klausimą, ką reiktų mokykloje daryti, kad žemaičių kalbos prestižas didėtų, 19 mokinių neatsakė nieko, 16 teigė nežinantys. Kiti mokiniai nurodė tokius tarmės prestižo kėlimo būdus:

- tai neįdomu, nieko nereikia daryti (22)
- per pamokas daugiau kalbėti apie Žemaitiją ir žemaičius; organizuoti žemaitiškus renginius (18)
- daugiau šnekėti žemaitiškai ir kad mokytojai šnekėtų (15)
- mokytojai turėtų sudominti mokinius: įdomesnės pamokos, įvairios užduotys (10)
- mokyti vaikus žemaičių kalbos (9)
- įsteigti žemaičių kalbos būrelį (6)
- privaloma žemaičių kalbos pamoka (5)
- pamokas dėstyti žemaitiškai (5)
- prestižo pakelti niekas nepadės (2)
- skaityti daugiau žemaitiškų kūrinių (2)
- reiktų kiekvienam keistis (1)

Nuomonės 20-uoju klausimu, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip dažniausiai kalba tik namuose, neišsakė 12 respondentų, 6 teigė nežinantys, neįsivaizduojantys. Likusieji 112 moksleivių nurodė tokias galimas nekalbėjimo žemaitiškai priežastis:

- kadangi dauguma kalba bendrine kalba, vaikai nenori išsiskirti iš kitų, prisitaiko prie pašnekovų – gėdijasi, kompleksuoja, bijo, kad draugai išjuoks, jaučia diskomfortą (79)
- nes ne visi moka žemaičių kalbą, gali nesuprasti ką šneki (9)
- žemaičių kalba negraži, šiurkšti, nepopuliari, keista (9)
- nes tai „kaimiečių“ kalba (8)
- nes mokykloje mokytojai neleidžia kalbėti žemaitiškai, tarmės ten nereikia; reikalinga bendrinė kalba (3)
- gal tėvai taip moko (2)

- nes mokytojai kalba tik bendrine kalba (1)
- nes nori kalbėti taisyklingai (1)

Į 21-ąjį klausimą 12 mokinių neatsakė nieko, 2 teigė nežinantys, neturintys nuomonės šiuo klausimu. Dauguma respondentų (78) į žemaičių kalbą, tarmiškai kalbančius žmones žiūri teigiamai:

- tai kiekvieno pasirinkimas (27)
- puiku, nes esame žemaičiai – jie myli savo kalbą, ją saugo (19)
- man patinka žemaičių kalba, taip kalbantys žmonės (11)
- požiūris geras (nepaaiškino kodėl) (10)
- žemaičių kalba linksma (5)
- įdomu klausytis (5)
- malonu su tokiu žmogumi bendrauti (1)

31 moksleivis išsakė neigiamą požiūrį:

- žemaitiškai šnekantys žmonės yra iš kaimo, menko išsilavinimo; tai senų žmonių kalba (15)
- man žemaičių kalba nepatinka (7)
- žemaičių kalba grubi, nemiela ausiai, kaimiška (3)
- man nepatinka tarmiškai kalbantys žmonės, nes aš jų nesuprantu (3)
- atrodo kvailai, keistai (3)

7 respondentų manymu, žemaičių kalba juokinga – tai gerąja prasme ar pašiepiančia – nepasakyta: galima suprasti nevienareikšmiškai.

22-asis klausimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoji – kaip moksleiviai įsivaizduoja žemaičių tarmės ateitį, antroji – ar jiems ji rūpi. 11 respondentų neatsakė nei į vieną šio klausimo dalį, 35 atsakė į abi dalis, 32 – tik į pirmąją, 52 – tik į antrąją. Vadinasi, tarmės ateitį nusakė 67 moksleiviai, ar ateitis rūpi – 87.

Žemaičių tarmės ateitį respondentai įsivaizduoja taip:

- tarmė išnyks (48)
- tarmė išliks (5)
- žemaitiškai kalbės vis mažiau žmonių (4)
- nežinau, neįsivaizduoju (3)

- tarmė jau nyksta (3)
- žemaitiškai žmonės šnekės tik namie, kaime, pas senelius (2)
- žmonių, kalbančių žemaitiškai, daugės, tarmė išpopuliarės (1)
- apie tai negalvoju (1)

Į antrąją klausimo dalį, ar rūpi tarmės ateitis, mokiniai atsakė įvairiai:

- nerūpi (41)
- rūpi (20)
- nelabai rūpi (17)
- truputį rūpi (9)

Su savo būsimais vaikais net 105 respondentai ketina kalbėti bendrine kalba ir tik 2 žemaitiškai. Dar 23 moksleiviai pasirinko atsakymo variantą „kitaip“.

17 respondentų teigė kalbėsia bendrine kalba, tačiau nenurodė kodėl. Kiti moksleiviai nusakė įvairių priežasčių:

- taip kalba dauguma (17)
- aš pats(-i) taip kalbu, taip moku (16)
- bendrinė kalba reikalingesnė (12)
- žemaitiškai nemoku (11)
- turi mokėti kalbėti bendrine kalba; taip moko ir mokykloje (8)
- man nepatinka žemaičių kalba (6)
- noriu išmokyti juos kalbėti taisyklingai, mandagiai (5)
- noriu, kad jie būtų tikri lietuviai (5)
- patogiau ir geriau skamba (4)
- kiti juoktųsi, laikytų „kaimais“ (2)
- gal jų nedomins žemaičių kalba (2)

2 respondentai teigė mokysia vaikus žemaitiškai, nes jie turi mokėti ir bendrinę kalbą ir gimtąją.

Likę mokiniai nurodė kalbėsia taip:

- bendrine kalba ir žemaitiškai – noriu, kad mokėtų visaip (16)
- angliškai (2)
- apie tai dar negalvoju, nežinau (2)

- buitiškai (1)
- priklausys nuo to, kur gyvensiu (1)
- sava kalba (1)

3.2.3 11-ųjų klasių mokinių rezultatų analizė

Iš 96 apklaustųjų XI klasės mokinių 88 yra gimę ir augę Mažeikiuose, 2 kilę iš kitų Žemaitijos rajonų miestų (Kretingos, Telšių), 4 iš Aukštaitijos (Šiaulių, Utenos, Vilniaus) ir 2 iš kitų šalių (Latvijos, Uzbekistano).

Nepaisant to, kad pagal kilmę beveik visi respondentai yra žemaičiai, šios tarmės atstovais save laiko tik 67 mokiniai. 29 teigia žemaičiais savęs nelaikantys. Vis dėlto kalbėti daugiau ar mažiau žemaitiškai moka 82 mokiniai: 31 iš jų teigia mokantis žemaičių tarmę, 51 – šiek tiek mokantis. Tik 14 mokinių tarmiškai kalbėti nemoka.

Atsakymai į kitus keturis klausimus atskleidžia, kur ir su kuo mokiniai bendrauja bendrine kalba, tarmiškai ar kaip kitaip. Su bendraklasiais ir kitų klasių mokiniais per pamokas, pertraukas, popamokinės veikos metu, už mokyklos ribų 56 respondentai bendrauja tik bendrine kalba, kalbančių vien žemaitiškai – nėra. Kiti 40 moksleivių kalba įvairiai.

Skaičiuojant horizontaliai, matyti, jog per pamokas 89 respondentai kalba bendrine kalba, 4 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – puskalbe; pertraukų metu 68 mokiniai bendrauja bendrine kalba, 11 – žargonu, 10 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 6 – puskalbe, 1 – paauglių kalba; popamokinės veiklos metu 74 – bendrine kalba, 9 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 6 – puskalbe, 5 – žargonu, 1 – žemaitiškai, 1 – paauglių kalba; už mokyklos ribų 61 bendrine kalba, 16 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 11 – žargonu, 4 – puskalbe, 3 – žemaitiškai, 1 – paauglių kalba. Įdomu tai, kad „puskalbe“ teigia kalbantys tik Kalnėnų vidurinės mokyklos moksleiviai – Gabijos gimnazijos auklėtiniai šio termino nevartoja, tačiau jie teigia kalbantys „žargonu“, ko nenurodė Kalnėnų vidurinės mokyklos respondentai.

Su mokytojais net 85 mokiniai visada bendrauja tik bendrine kalba. 11 moksleivių kalba įvairiai.

Horizontalioji suvestinė rodo, jog per pamokas 93 respondentai kalba bendrine kalba, 2 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – puskalbe; per pertraukas 88 – bendrine kalba, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – puskalbe, 1 – žemaitiškai, 1 – paauglių kalba; popamokinės veiklos metu 89 – bendrine kalba, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 –

puskalbe, 1 – paauglių kalba; už mokyklos ribų 86 – bendrine kalba, 4 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 4 – puskalbe, 1 – žemaitiškai, 1 – paauglių kalba.

26 mokinių šeimose bendraujama tik bendrine kalba, 3-ių – tik žemaitiškai (kalbama apie tuos vaikus, kurie turi ir tėvus, ir brolius, seseris, senelius).

Iš horizontaliosios suvestinės matyti, kad 60 respondentų mamos šeimoje kalba bendrine kalba, 24 – žemaitiškai, 7 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – puskalbe ir 2 – rusiškai. 50 tėčių taip pat kalba bendrine kalba, 23 – žemaitiškai, 7 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – aukštaitiškai, 3 – puskalbe, 1 – rusiškai, 9 vaikai tėčio neturi. Patys mokiniai su mama kalba tai pat įvairiai: 63 – bendrine kalba, 13 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 10 – žemaitiškai, 4 – puskalbe, 4 – žargonu, 2 – rusiškai. Su tėčiu 61 kalba bendrine kalba, 9 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 7 – žemaitiškai, 5 – puskalbe, 3 – žargonu, 1 – aukštaitiškai, 1 – rusiškai, 9 neturi tėčio. Su broliais, seserimis tarmiškai kalbančių mažiau: 58 tarpusavyje kalba bendrine kalba, 11 – bendrine kaba ir žemaitiškai, 5 – puskalbe, 5 – žargonu, 4 – žemaitiškai, 2 – bendrine kalba ir žargonu, 1 – rusiškai, 10 brolių ir seserų neturi. Daugiausia tarmiškai kalbama su seneliais: 48 bendrauja bendrine kalba, 19 – žemaitiškai, 13 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – puskalbe, 2 – rusiškai, 1 – žargonu, 10 mokinių senelių neturi.

Su draugais ir pažįstamais 46 respondentai bendrauja bendrine kalba, 31 derinasi prie pašnekovo, o 19 nurodė kalbantys „kitaip“: 11 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – puskalbe, 3 – žargonu, 2 – bendrine kalba, žemaitiškai ir žargonu.

Aštuntajame klausime pateikti žemaitiški žodžiai sudėtingi pasirodė net vienuoliktos klasės mokiniams – net 12 respondentų nežinojo nei vieno žodžio reikšmės. Vis dėlto buvo mokinių, kurie žinojo 5-6 žodžių reikšmes, visų 7 žodžių nežinojo niekas.

Kokie žodžiai labiausiai žinomi, o kokie priešingai, matyti horizontaliojoje suvestinėje, kuri pateikta 4 lentelėje (žiūrėti 55 psl.).

XI klasių mokiniai tarmiškai rašydami žodžius garsų ilgumą jau žymėjo rašmenimis *ā, ē*, o kai kurie – nosinėmis raidėmis.

Dvibalsius *ai, ei* daugelis respondentų vienbalsina ir verčia ilgaisiais *ā, ē*: žemaitiškai *vaks* taria 64, *vaka* – 65, *rek* – 63, *mata* – 53 moksleiviai.

Tarminius *t, d* vietoj afrikatų *č, dž* išlaikė mažiau moksleivių: 42 respondentai žodį *jaučiai* taria *jaute* ir 34 respondentai žodį *gaidžiai* – *gaide*.

Dauguma mokinių balsius *o, é* verčia į *uo, ie* – *muok, sied* taria atitinkamai 58 ir 59 moksleiviai.

4 lentelė

Dvigarsį *am* 25 moksleivių kalboje atliepia *om – somtis*, 21 *um – sumtis*. Dvigarsį *em* į *em* verčia tik 14 respondentų – taria *pémpé*.

Bendrinės kalbos *a* kaip ilgąjį balsį *ō* žodyje *žosės* taria 16 mokinių; *ę* į *ē* žodyje *skėst* verčia 11 respondentų.

Kiti moksleiviai aptariamus žodžius taria įvairiai: *vaiks*, *reik*, *mok*, *séd*, *žūsis*, *žousės*, *žonsis*, *skęst*. Keletas respondentų, kaip ir žemesniųjų klasių moksleivių tarpe, žodį *matai* taip pat nurodė taria *veizi*.

Į dešimtąjį klausimą, ar mokiniai norėtų, kad pamokos, kuriose nemokoma bendrinės lietuvių kalbos, būtų dėstomos žemaitiškai, teigiamai atsakė tik 11 respondentų. Jie to norėtų, nes:

- esame žemaičiai, turime išlaikyti savo tarmę (6)
- tai būtų įdomu (3)
- noriu išmokti žemaičių kalbą (1)
- nenurodė kodėl (1)

14 mokinių abejoja, todėl pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie mano:

- tai būtų įdomu (7)
- noriu išmokti žemaičių kalbą (3)
- esame žemaičiai, turime išlaikyti savo tarmę (2)
- būtų linksma (1)
- nenurodė kodėl (1)

Didžioji dalis (net 60 respondentų) į aptariamą klausimą atsakė neigiamai – žemaitiškai klausyti pamokų jie nenorėtų, nes:

- man ši tarmė nepatinka; negraži; neskambi; bendrinė kalba gražesnė (13)
- turime gerai mokėti bendrinę kalbą; žemaičių kalba nereikalinga (11)
- ne viską suprasčiau; ne visi suprastų (8)
- iškiltų sunkumų per egzaminus – kirčiavimas ir pan. (7)
- ne visi moka žemaitiškai; dauguma žmonių šneka bendrine kalba (7)
- būtų sunku (7)
- nenurodė kodėl (5)
- ši tarmė tinka tik kaimo žmonėms; ja dera kalbėti tik tarp savų (2)

11 mokinių nuomonės dėl pamokų dėstymo tarmiškai neturi – jie pasirinko atsakymo variantą „nežinau“.

Į vienuoliktąjį klausimą, kuriame prašoma nurodyti konkrečius dalykus, kurių galėtų būti mokoma žemaitiškai, atsakė 21 mokinys. Jie nurodė šias pamokas:

- lietuvių kalbą (6)
- istoriją; geografiją (nurodė po vieną arba abu dalykus) (4)
- vadinamąsias „lengvas“, „nesvarbias“, „neesmines“ pamokas (kai kurie mokiniai nurodė po vieną ar porą, kiti – kelias): dorinį ugdymą, kūno kultūrą, daile, muziką (4)
- lietuvių kalbą ir istoriją (3)
- matematiką (2)
- atskirą pamoką (2)

58 respondentų teigimu, mokytojų, kurie pamokas dėstytų žemaitiškai, mokykloje nėra, 26 mokiniai to nežino, 12 įvardija mokytojus, kurie jau buvo minėti aptariant žemesniųjų klasių anketų duomenis. Sakykime, 4 mokiniai vėl paminėjo Gabijos gimnazijos etikos mokytoją. Vadinasi, galima daryti išvadą, jog pedagogas dėl vienokių ar kitokių priežasčių to nepripažino, tačiau darbo autorei žinoma, kad jis yra tikras Žemaitijos patriotas, tarmės mylėtojas. Galbūt mokytojas kartais tiesiog užsimiršta ir net nebepastebi savo žemaitiškos kalbėsenos, nes ji jam paprasčiausiai atrodo natūrali.

Skaityti ir rašyti žemaitiškai norėtų išmokti 10 respondentų, nes, jų manymu:

- būtų įdomu (5)
- tai mūsų gimtoji kalba (3)
- man ši tarmė patinka (1)
- nenurodė kodėl (1)

Dar 16 moksleivių teigia, jog galbūt to ir norėtų, nes:

- būtų įdomu (7)
- moku tik truputį, norėčiau išmokti daugiau (4)
- tai mūsų gimtoji kalba (2)
- nenurodė kodėl (2)
- kartais jos prireikia (1)

Neigiamai į šį klausimą atsakė 53 respondentai. Išmokti skaityti ir rašyti žemaitiškai jie nenorėtų, nes:

- žemaičių kalba nereikalinga (16)
- man ji nepatinka (10)
- nenurodė kodėl (8)
- tai neįdomu; nenoriu (7)
- sunku (5)
- nes moku (4)
- man patinka bendrinė kalba (2)
- tai nulemtų lietuvių kalbos egzamino rezultatus (1)

17 moksleivių teigia nežinantys, ar to norėtų.

Į 14-ąjį klausimą, ar norėtų lankyti žemaičių kalbos pamokas net 52 mokiniai atsakė neigiamai. Dar 31 teigė nežinąs. Norinčių tokias pamokas lankyti kaip privalomąjį dalyką – tik 6. Vienu daugiau – 7 respondentai – norėtų žemaičių kalbos fakultatyvo ar būrelio.

Apie žemaičių kalbą, Žemaitiją daug mokykloje sužino 12 respondentų, 72 teigia sužinantys truputį, 12 – nieko.

Didžiąją daugumą respondentų (net 58) žinių apie Žemaitiją, žemaičių kalbą pakanka, 26 norėtų sužinoti daugiau, o 12-ai to nereikia – neįdomu.

Kai kuriems apie žemaičių kalbą, Žemaitiją pasakojo tėvai, seneliai: 47-iems pasakojo truputį, 11-ai – daug. Tačiau 38-iems nepasakojo nieko.

Netikėti atsakymai į aštuonioliktąjį klausimą – net 59 respondentai nieko nėra skaitę apie Žemaitiją, jos kalbą. Žemesniųjų klasių moksleiviai skaitė daugiau. Vadinasi, žemesnėse klasėse paskaitoma, tuo ir baigiama – vėliau tai pasidaro neįdomu, apskritai net ir tai, kas skaityta, turbūt pamirštama. Taigi apie Žemaitijos istoriją, tradicijas, žemaičių charakterį, tarmę teigia skaitę tik 11 mokinių, o 26 vienuoliktokai apie tai skaitė truputį.

Į 19-ąjį klausimą, ką reikėtų mokykloje daryti, kad žemaičių kalbos prestižas didėtų, 9 mokiniai neatsakė nieko, 18 teigė nežinantys. Kiti mokiniai nurodė tokius tarmės prestižo kėlimo būdus:

- per pamokas daugiau kalbėti apie Žemaitiją ir žemaičius; organizuoti žemaitiškus renginius (20)
- nieko nereikia daryti (10)
- pamokas dėstyti žemaitiškai (9)
- privaloma žemaičių kalbos pamoka (8)
- daugiau šnekėti žemaitiškai (8)
- mokyti vaikus žemaičių kalbos (5)
- niekas nepadės (4)
- įsteigti būrelį (3)
- žemaičių kalbos pamoka, bet ne privaloma (2)

Nuomonės 20-uju klausimu, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip dažniausiai kalba tik namuose, neišsakė 5 respondentai, 7 teigė nežinantys, neįsivaizduojantys. 84 moksleiviai nurodė tokias galimas nekalbėjimo žemaitiškai priežastis:

- kadangi dauguma kalba bendrine kalba, nenori išsiskirti iš kitų, prisitaiko prie pašnekovų – gėdijasi, kompleksuoja, bijo, kad draugai išjuoks, jaučia diskomfortą (58)
- nes ne visi moka žemaičių kalbą, gali nesuprasti ką šneki (10)
- mokykloje taip reikia – egzaminai ir t.t. (5)
- taip įpratę (5)
- jaunimui ši tarmė atrodo juokinga; negraži (3)
- viešoje vietoje kalbėti žemaitiškai nepriimtina (2)
- nes lengviau kalbėti puskalbe (1)

Į 21-ąjį klausimą 2 respondentai neatsakė nieko, 67 išsakė teigiamą požiūrį į žemaičių kalbą, tarmiškai kalbančius žmones:

- puiku, nes esame žemaičiai – jie myli savo kalbą (25)
- tai kiekvieno pasirinkimas; normalu (25)
- man patinka žemaičių kalba; ji įdomi, išskirtinė; gražu (17)

18 moksleiviai išreiškė neigiamą požiūrį:

- man atrodo, kad žemaitiškai šnekantys žmonės yra iš kaimo, menko išsilavinimo, senamadiški (12)

- žemaičių kalba negraži, grubi (5)
- man žemaičių kalba nepatinka, ji keista (2)

6 respondentų požiūris, galima sakyti, teigiamas su tam tikromis išlygomis:

- žemaitiškai kalbantys žmonės man netrukdo, bet tos kalbos nemėgstu (3)
- kai žemaitiškai kalba seni žmonės – gražu, bet jauniems netinka (2)
- mieste netinka, bet kaime įprasta ir gražu (1)

2 respondentų pozicija ne visai aiški:

- žemaičių kalba juokinga (1)
- nesuprantu ką šneka (1)

Į priešpaskutinį klausimą nieko neatsakė 2 respondentai. 33 moksleiviai atsakė į abi klausimo dalis – kaip įsivaizduoja žemaičių tarmės ateitį, ar jiems ji rūpi; 32 – tik į pirmąją, 29 – tik į antrąją. Vadinasi, tarmės ateitį nusakė 65 mokiniai, ar ateitis rūpi – 62.

Žemaičių tarmės ateitį respondentai įsivaizduoja taip:

- tarmė išnyks (36) (kiti dar priduria: jei nesaugosime ir pan.)
- tarmė išliks (11)
- nežinau, neįsivaizduoju (6)
- žemaitiškai žmonės šnekės tik kaime (5)
- žemaitiškai kalbės vis mažiau žmonių (3)
- tarmė išliks tik istorijoje (2)
- kalba ateityje bus labiau saugoma (2)

Į antrąją klausimo dalį, ar rūpi tarmės ateitis, mokiniai atsakė įvairiai:

- nerūpi (28)
- rūpi (16)
- nelabai rūpi (13)
- truputį rūpi (4)
- nežinau, apie tai negalvoju (1)

Su savo būsimais vaikais dauguma respondentų (71) ketina bendrauti bendrine kalba, žemaitiškai kalbės tik 7 respondentai, dar 18 nurodė kalbėsia „kitaip“.

7 moksleiviai teigė kalbėsia bendrine kalba, tačiau nenurodė kodėl. Kiti nusakė įvairių priežasčių:

- ji paplitusi, tai pagrindinė kalba, ji įprasta (27)
- noriu išmokyti juos taisyklingai, gražiai kalbėti (9)
- žemaitiškai nemoku (8)
- aš pats(-i) taip kalbu, taip moku (6)
- bus lengviau mokykloje, ji ten reikalinga (5)
- bendrinė kalba lengvesnė, suprantamesnė už žemaičių tarmę (3)
- kiti juoktųsi, laikytų „kaimais“, noriu, kad jie būtų išsilavinę, šiuolaikiški (3)
- žemaičių kalba ateityje bus užmiršta, išnyks (2)
- geriau įsisavins tą kalbą, su kitais kalbėti bus lengviau, visi juos supras (1)

Žemaitiškai respondentai su savo vaikais kalbės dėl tokių priežasčių:

- esame žemaičiai; reikia mokėti protėvių kalbą (3)
- noriu, kad išmoktų tarmę kaip ir aš (2)
- taip gražiau, o bendrinės kalbos išmoks mokykloje (1)
- lengviau išlaikys lietuvių kalbos egzaminą (1)

Likę mokiniai nurodė kalbėsia taip:

- apie tai dar negalvoju, nežinau (6)
- bendrine kalba ir žemaitiškai – noriu, kad mokėtų visaip (5)
- priklausys nuo to, kaip šnekės kiti šeimos nariai (3)
- puskalbe (3)
- rusiškai, ukrainietišškai, angliškai (tėvas rusas, mama ukrainietė) (1)

3.2.4 Lyginamoji mokinių rezultatų analizė

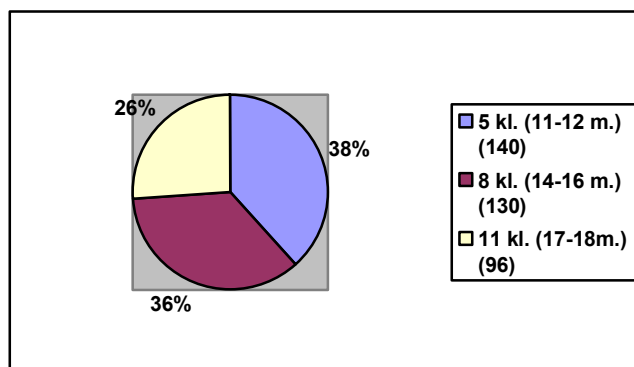
Pateikus visų trijų klasių – penktokų, aštuntokų ir vienuoliktokų – duomenis, galima juos palyginti ir apibendrinti.

Prieš atsakydami į klausimus, anketoje mokiniai pirmiausia nurodė mokyklą, kurioje mokosi, klasę, amžių bei vardą. Taigi analizuojant šios respondentų grupės duomenis svarbūs trys faktoriai – mokykla, klasė (amžius), lytis:

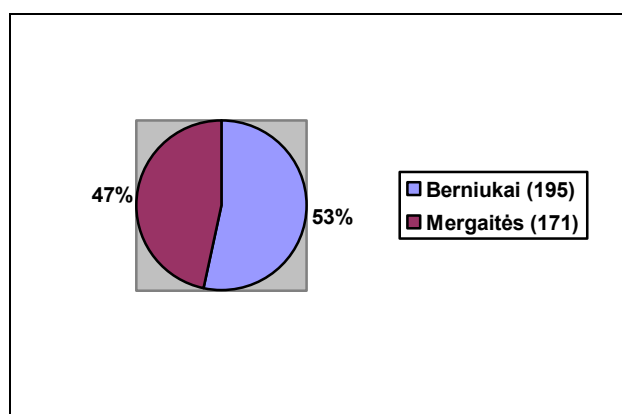
- 1) tokiu būdu siekiama išsiaiškinti, kurioje mokykloje besimokantys mokiniai labiau vertina tarmę, palankiau žiūri į tarmiškai kalbančius žmones;
- 2) norima ištirti, kokio amžiaus mokiniai geriau moka tarmę, kuriems labiau rūpi tarmės ateitis;
- 3) įdomu palyginti, kaip į tarmę žiūri berniukai ir kaip mergaitės, kurie iš jų labiau norėtų sužinoti apie gimtąjį kraštą.

Kadangi visi respondentų atsakymai aptarti ankstesniuose skyriuose, čia bus analizuojami tik kai kurie klausimai – tie, kurie geriausiai padės atskleisti panašumus ar skirtumus tarp respondentų grupių pagal minėtus faktorius.

Respondentų pasiskirstymas pagal klasę (amžių) bei lytį pateikiamas 7, 8 paveiksluose (skliaustuose nurodytas tikslus respondentų skaičius).

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal klasę (amžių)

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

Žemaičių tarmę moka ar bent truputį moka 84% Gabijos gimnazijos moksleivių, Kalnėnų vidurinėje mokykloje tarmiškai mokančių kiek mažiau – 82%. Labiau tarmę moka

vyresnio amžiaus moksleiviai – VIII, XI klasėse po 86%, o V – 79%. Yra skirtumas ir pagal lytį – pasirodo tarmę labiau moka mergaitės nei berniukai: atitinkamai 87% ir 79%.

Nors tarmę mokančių ne taip mažai, tačiau ją vartojančių – reta: mokykloje su bendraklasiais žemaitiškai (ir tai tik kartais) bendrauja tik 17% moksleivių, Kalnėnų vidurinėje mokykloje – 16%. Su mokytojais bendraujančių tarmiškai dar mažiau – maždaug po 4% abejose mokyklose. Kiek laisviau bendraujama su draugais, tačiau labiausiai tarmė vartojama šeimoje – žemaitiškai bent su vienu iš šeimos narių (dažniausiai su seneliais) kalba po 38% moksleivių iš abiejų mokyklų. Tarp bendraujančių tarmiškai – daugiau vyresniųjų klasių moksleiviai. Sakykime, su pedagogais tarmiškai nekalba nei vienas V klasės mokinys, VIII, XI klasių moksleivių tarpe – žemaitiškai bendrauja po 6%.

Su draugais ir pažįstamais žemaitiškai bendrauja tik 1% V klasės mokinių, o štai VII klasėse tokių moksleivių – 7%, XI – 13%. Žemaitiškai labiau bendrauja mergaitės nei berniukai: pavyzdžiui, su mokytojais taip kalba 6% mergaičių ir tik 2% berniukų, šeimoje – atitinkamai 45% ir 32%.

Ištyrus respondentų požiūrį į žemaičių tarmės mokymąsi, norą įgyti daugiau žinių apie gimtąjį kraštą ir tarmę, išryškėjo tokios tendencijos:

1) Gabijos gimnazijos moksleiviai apie žemaičių tarmę, Žemaitiją žinių turi daugiau nei besimokantys Kalnėnų vidurinėje mokykloje: 32% gimnazistų bent truputį yra skaitę apie Žemaitijos istoriją, kultūrą, kalbą; be to, 26% šios mokyklos moksleivių norėtų lankyti žemaičių kalbos pamokas, tuo tarpu Kalnėnų vidurinėje mokykloje apie gimtąjį kraštą, tarmę skaitė tik 22% respondentų, o žemaičių kalbos pamokas lankyti norėtų 21% mokinių.

2) Regis, vyresniųjų klasių mokiniai turėtų labiau vertinti gimtąją tarmę, suprasti jos svarbą ir reikšmę, tačiau priešingai – jiems šie dalykai rūpi mažiausiai. Sakykime, skaityti ir rašyti žemaitiškai norėtų arba „galbūt“ norėtų išmokti 53% V klasės, 39% – VIII klasės ir 27% – XI klasės moksleivių; žemaičių kalbos pamokas norėtų lankyti 30% V klasės, 25% - VIII klasės ir 14% - XI klasės mokinių. Tokių vyresniųjų mokinių nusistatymą, nenorą, nesidomėjimą tarme galbūt galėtume „teisinti“ amžiumi – paauglystės laikotarpiu, matyt, labiau rūpi kitokie dalykai.

3) Gimtuoju kraštu, jo kalba labiau domisi mergaitės nei berniukai – 34% mergaičių yra skaičiusios apie žymius Žemaitijos žmones, papročius, kalbą, berniukų, skaičiusių tokiomis temomis – 24%. Daugiau nei pusė – 52% berniukų – nenorėtų lankyti žemaičių kalbos pamokų ar būrelio, dar 24% nežino, ar to norėtų. Mergaitės smalsesnės – žemaičių kalbos nenorėtų mokytis 39%.

Kalbant apie rūpinimąsi tarmės ateitimi, ištirta, jog tai labiau rūpi Gabijos gimnazijos moksleiviams, galbūt todėl ir ketinančių su savo vaikais kalbėti žemaitiškai, nors ir mažas skaičius, tačiau kiek daugiau nei Kalnėnų vidurinėje mokykloje. Taigi 25% Gabijos gimnazijos moksleivių rūpi tarmės ateitis, 16% su savo būsimais vaikais kalbės tarmiškai arba ir bendrine kalba, ir tarmiškai – moksleiviai teigė norintys, kad jų vaikai mokėtų kalbėti abiem kalbomis. Kalnėnų vidurinės mokyklos mokinių procentai šiais klausimais mažesni – atitinkamai 14% ir 12 %.

Taigi tyrimo rezultatai nėra labai palankūs tarmės atžvilgiu. Galbūt tai būtų galima aiškinti keletą dešimtmečių trukusiu tarmių gujimu iš švietimo sistemos ir kultūrinės veiklos sričių – kalbinio nevisavertiškumo kompleksas jaučiamas dar iki šių dienų. Įveikti skeptišką jaunimo požiūrį į tarmes gali padėti švietimo sistemos, viešojo visuomenės gyvenimo ir jos vertybių sistemos permainos. Siekiant teigiamų pokyčių, reikia visuomenę giliau supažindinti su tarmių istorija ir tradicijomis, jų raiškos įvairove.

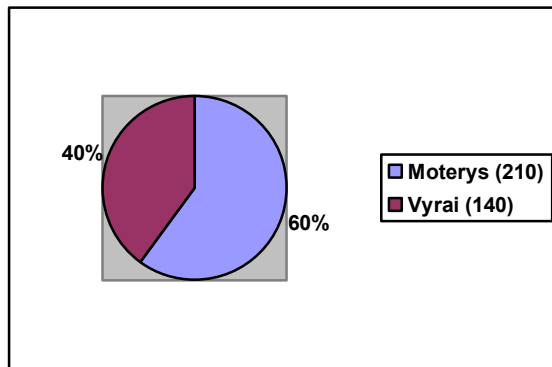
3.3 Mokinių tėvų rezultatų analizė

Trečioji respondentų grupė – moksleivių tėvai. Jiems skirta anketa padalyta į dvi dalis – tėvui ir motinai: rūpėjo išsiaiškinti, ar sutampa sutuoktinių požiūris į bendrinę kalbą ir tarmę. Tyrime iš viso dalyvavo 350 respondentų: 136 anketas užpildė abu sutuoktiniai (272 respondentai), 78 – tik tėvas arba motina.

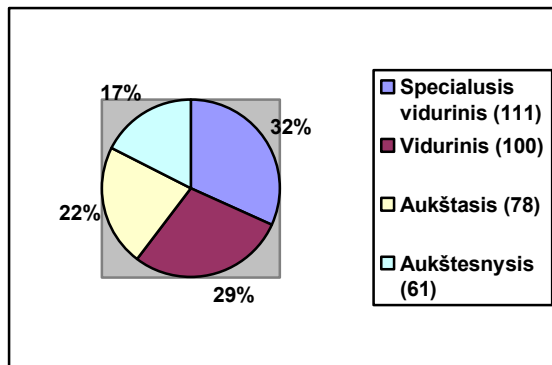
Tiriant tėvus svarbūs lyties, išsilavinimo ir amžiaus faktoriai:

1. Rūpi išsiaiškinti, kaip į tarmes žiūri vyrai ir kaip moterys; kurie iš jų labiau moko, skatina savo vaikus kalbėti tarmiškai.
2. Siekiama sužinoti, ar išsilavinimas turi kokios nors įtakos požiūriui į tarmę, jos mokėjimui bei vartojimui; be to, norima patvirtinti arba paneigti dažną teiginį, jog tarmė – menko išsilavinimo požymis.
3. Svarbu ištirti, kokio amžiaus respondentai geriausiai moka tarmę, labiausiai rūpinasi jos ateitimi.

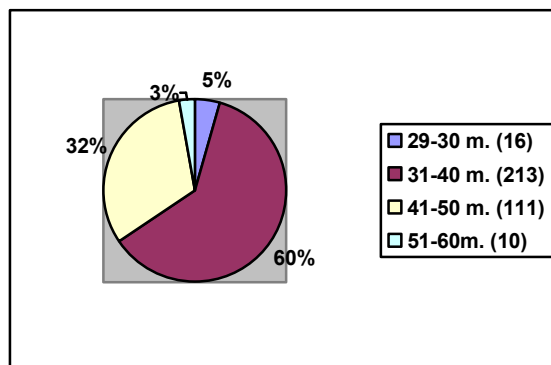
Respondentų pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą bei amžių pateikiamas 9, 10, 11 paveiksluose (skliaustuose nurodytas tikslus respondentų skaičius).

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą

11 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal amžių

Tarmės tyrimui svarbu respondentų kilmė – kuo daugiau tikrų vietos gyventojų, tuo rezultatai tikslesni, patikimesi. Mažeikiuose gimė ir augo 134 respondentai. Dar 83 kilę iš aplinkinių rajono miestelių, kaimų (Tirkšlių, Sedos, Geidžių, Bugenių, Viekšnių ir kt.). Iš kitų Žemaitijos vietovių (Plungės, Skuodo, Telšių, Kretingos, Akmenės ir kt.) į Mažeikius atsikėlę 98 respondentai. Mažoji dalis (28 tiriamieji) – aukštaičių kilmės (Ukmergės,

Panevėžio, Kauno, Šiaulių, Alytaus ir kt.). 7 respondentai gimę ir vaikystėje gyvenę kitose šalyse (Latvijoje, Rusijoje, Kazachstane).

Nors pagal kilmę net 315 tėvų yra žemaičiai, laikančių save šios tarmės atstovais yra mažiau – 272 respondentai, 78 šios tarmės atstovais nesijaučia. Nepaisant to, kalbėti daugiau ar mažiau šia tarme moka 329 tėvai: 223 teigia mokantys, 106 – šiek tiek mokantys, 21 – nemoka.

Ištyrus respondentus pagal faktorius – lytį, išsilavinimą bei amžių – paaiškėjo, kad vyrų, mokančių ar bent šiek tiek mokančių tarmę, yra daugiau nei moterų: atitinkamai 96% ir 93%.

Tarmę geriau moka turintys vidurinį ir specialųjį vidurinį išsilavinimą, nei baigę aukštąją ar aukštesniąją mokyklą – atitinkamai: gerai moka 65% ir 61%, šiek tiek moka 32% ir 28%, nemoka 3% ir 11%.

Ištyrus koreliaciją tarp respondentų amžiaus ir tarmės mokėjimo, paaiškėjo, jog geriausiai tarmę moka 51-60 metų turintys respondentai. Gerai kalbėti tarmiškai moka 80% tokio amžiaus tėvų. Mažiausias procentas atsakusių į aptariamą klausimą „taip“ – pirmojoje, 29-30 metų grupėje, – 44%, tačiau dar 50% jauniausiosios grupės respondentų tarmę teigia moką „šiek tiek“. Vadinasi, visiškai tarmės nemoka tik 6% jaunųjų tėvų.

Atsakymai į kitus tris klausimus atskleidžia, kaip moksleivių tėvai bendrauja darbe, šeimoje, su draugais ir pažįstamais. Daugiausia respondentų (156) teigia, jog darbe su kolegomis bendrauja priklausomai nuo pašnekovo – derinasi prie jo, 122 – bendrine kalba, 56 – žemaitiškai, 8 – „kitaip“: 7 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – rusiškai. 8 tėvai sakė nedirbantys.

Šeimoje tarmiškai kalbančių respondentų daugiau. 110 tėvų su visais šeimos nariais kalba tik bendrine kalba, 82 – tik žemaitiškai (kalbama apie tuos respondentus, kurie turi ir vyrą (žmoną), ir vaikus, ir tėvus).

Iš horizontaliosios suvestinės matyti, kad su vyru (žmona) 153 respondentai bendrauja bendrine kalba, 146 – žemaitiškai, 12 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – rusiškai, 2 – aukštaitiškai, 34 – neturi vyro (žmonos); su vaikais 221 respondentas bendrauja bendrine kalba, 100 – žemaitiškai, 25 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 2 – aukštaitiškai, 2 – rusiškai; su tėvais 187 respondentai kalba žemaitiškai, 129 – bendrine kalba, 5 – aukštaitiškai, 3 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 3 – rusiškai, 23 – tėvų neturi. Nepaisant to, kad gana nemažai tėvų kalba su vaikais žemaitiškai, jiems atsakančių tuo pačiu – nėra nei pusės: respondentai teigia, jog vaikai su jais bendrauja taip: 284 – bendrine kalba, 40 – žemaitiškai, 22 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 2 – aukštaitiškai, 2 – rusiškai.

Su draugais ir pažįstamais tėvai bendrauja panašiai kaip ir su kolegomis darbe: 148 – derinasi prie pašnekovo, 125 – bendrine kalba, 75 – žemaitiškai, 2 – „kitaip“: 1 – bendrine kalba ir žemaitiškai, 1 – rusiškai.

Iš 63 respondentų, kurie darbe su kolegomis bendrauja žemaitiškai arba ir bendrine kalba, ir žemaitiškai, 37 vyrai (59%) ir 26 moterys (41%). Skaičiuojant kitaip, iš visų respondentų vyrų, tarmiškai darbe bendrauja 26%, o moterų – dar mažiau: 12%. Žemaitiškai bendraujančių išsilavinimas – dažniausiai specialusis vidurinis ir vidurinis – sudaro net 77% visų, kalbančiųjų tarmiškai, rečiau – aukštasis ir aukštesnysis – tik 23%. Darbe tarmiškai bendrauja vyresniojo amžiaus žmonės. 31-40 metų amžiaus grupėje žemaitiškai kalba 16% respondentų, 41-50 m. – 22%, o 51-60 m. – jau 40%. Jauniausieji – 29-30 metų – tėvai tarmiškai darbe nekalba.

Iš 82 respondentų, kurie su visais šeimos nariais bendrauja tik žemaitiškai – 57% sudaro tėčiai ir 43% – mamos. Su visais šeimos nariais žemaitiškai bendrauja specialųjį vidurinį ir vidurinį išsilavinimą turintys tėvai – jie sudaro 63%, turintys auštąjį ar aukštesnįjį – 37%. Kalbant apie amžių, iširta, jog kuo respondantai vyresni, tuo daugiau jų tarpe yra kalbančių žemaitiškai: su visos šeimos nariais 29-30 metų amžiaus grupėje tarmiškai kalba 12% tėvų, 31-40 m. – 21%, 41 – 50 m. ir 51- 60 m. – po 30%.

Su draugais ir pažįstamais žemaitiškai daugiau bendrauja vyrai nei moterys: atitinkamai 29% ir 17%. Didžioji dalis tarmiškai kalbančiųjų turi specialųjį vidurinį ir vidurinį išsilavinimą – jie sudaro 71%, tuo tarpu aukštesnio išsilavinimo respondantai sudaro tik 29% visų kalbančiųjų. Jaunųjų tėvų grupėje nuo 29 iki 30 metų amžiaus nei vienas respondantas su draugais ir pažįstamais nekalba tarmiškai. Taip dažniausiai bendrauja 51-60 metų respondantai – 60% šio amžiaus žmonių.

Anketoje pateiktų septynių žemaitiškų žodžių reikšmes teisingai nurodė 19 respondentų, toks pat skaičius buvo ir nežinojusių nei vieno žodžio. Tačiau 89 tiriamieji teisingai atsakė net po šešis žodžius.

Iš horizontaliosios suvestinės, kuri pateikta 5 lentelėje (žiūrėti 68 psl.), matyti, kiek ir kokių įvairių žodžių reikšmės variantų pateikė respondantai.

Taigi daugiausia reikšmių – net 11 – respondantai pateikė žodžiui *cyrulis*, mažiausiai – 5 reikšmės variantus – žodžiui *ledžinga*. Žinomiausias žodis – *drobynos*, mažiausiai žinomas – *kūlis*.

8-asis tėvų anketos klausimas sutampa su kitų respondentų grupių – mokytojų ir mokinių – 9-uju klausimu: tėvų, kaip ir kitų respondentų, paprašyta nurodyti, kaip jie taria

5 lentelė

žemaitiškai kai kuriuos žodžius. Dauguma tėvų žemaitiškai žodžius užrašė tokiu pat principu kaip ir žemesniųjų klasių mokiniai.

Dvibalsius *ai, ei* vidutiniškai pusė tėvų vienbalsina ir verčia į ilguosius *ā, ē*: žemaitiškai *vaks* taria 161, *vaka* – 200, *rek* – 189, *mata* – 190 respondentų.

Panašiai išlaikyti ir tarminiai *t, d* vietoj afrikatų *č, dž*: 171 respondentas žodį *jaučiai* taria *jaute* ir 176 respondentai žodį *gaidžiai* – *gaide*.

Balsius *o, e* į *uo, ie* žodžiuose *muok, sied* atitinkamai verčia 182 ir 184 tėvai.

Dvigarsį *am* 111 tėvų kalboje atliepia *om – somtis*, 96 *um – sumtis*. Dvigarsį *em* į *em* verčia 168 respondentai – taria *pempė*.

Bendrinės kalbos *a* kaip ilgą balsį *ō* taria 158 respondentai – *žosės, e* kaip *ē* taria 146 tėvai – skėst.

Tėvų anketose taip pat pasitaikė ir kitokių žodžių tarimo atvejų – tokių kaip ir mokytojų bei mokinių anketose.

Devintuoju klausimu siekta išsiaiškinti, kaip, tėvų manymu, vaikams derėtų kalbėti šeimoje, mokykloje, su draugais. 139 respondentai mano, kad vaikai visur turėtų kalbėti bendrine kalba, manančių, jog žemaitiškai – tik 4 (pastarieji – visi vyrai). Šeimoje, anot 181 respondento, vaikai turėtų bendrauti bendrine kalba, 90 mano, kad derėtų kalbėti žemaitiškai, 44 – kaip nori (kaip patogiau) ir pan., 23 – bendrine kalba ir (ar) žemaitiškai, 12 – kaip priimtina šeimoje; per pamokas net 337 tėvų nuomone, reikia kalbėti bendrine kalba, 5 – bendrine kalba ir (ar) žemaitiškai, 5 – kaip nori (kaip priimtina), 3 – žemaitiškai; popamokinės veiklos metu: 244 – bendrine kalba, 58 – kaip nori (kaip patogiau) ir pan., 24 – žemaitiškai, 24 – bendrine kalba ir (ar) žemaitiškai; už mokyklos ribų su mokytojais: 234 – bendrine kalba, 40 – kaip nori (kaip patogiau) ir pan., 28 – kaip abu įpratę; kaip kalbina mokytojas ir pan., 26 – žemaitiškai, 22 – bendrine kalba ir (ar) žemaitiškai; už mokyklos ribų su draugais, pažįstamais: 175 – bendrine kalba, 100 – kaip nori (kaip patogiau) ir pan., 43 – žemaitiškai, 31 – bendrine kalba ir (ar) žemaitiškai, 1 – žargonu. Kaip matyti, akivaizdžiai vyrauja bendrinė kalba. Žemaitiškai, tėvų teigimu, labiausiai tinka kalbėti šeimoje ir su draugais, pažįstamais už mokyklos ribų.

Į klausimą, ar pritartų pamokų, kuriose nemokama bendrinės lietuvių kalbos, dėstymui žemaitiškai, teigiamai atsakė tik 46 tėvai. Jie tam pritartų, nes:

- nenurodė kodėl (16)
- esame žemaičiai (14)
- privalu mokėti gimtąją, savo krašto tarmę (9)
- kad tarmė neišnyktų; tai padėtų išsaugoti tarmę (6)

- mokiniams tai būtų įdomu (1)

Dar 45 respondentai teigia, jog galbūt su tuo ir sutiktų, nes:

- nenurodė kodėl (27)
- privalu mokėti gimtąją, savo krašto tarmę (7)
- kad tarmė neišnyktų; tai padėtų išsaugoti tarmę (5)
- vaikai nebenori kalbėti tarmiškai (4)
- mokiniams tai būtų įdomu (2)

Vis dėlto daugiau nei pusė tėvų – 189 respondentai – nepritarė pamokų dėstymui žemaičių kalba. Jie teigia:

- nenurodė kodėl (74)
- tai apsunkintų mokymąsi; ne visi suprastų (21)
- mokiniai turi išmokti bendrinę kalbą (18)
- žemaičių tarmė nebūtina, neperspektyvi, nereikalinga (16)
- ne visi mokiniai ir mokytojai žemaičiai, ne visi moka šią tarmę (15)
- žemaičių kalba negraži, bendrinė kalba priimtinesnė visiems (12)
- man žemaičių kalba nepatinka (9)
- sunku būtų egzaminų metu, toliau tęsiant mokslus (9)
- tai trukdytų bendrinės kalbos mokymuisi (7)
- esame lietuviai ir turime kalbėti visiems suprantama kalba (4)
- kiltų keblumų, pareikalautų papildomų lėšų vadovėliams (4)

70 respondentų neturi nuomonės šiuo klausimu – teigia nežinantys, ar tam pritarė.

Pamokų dėstymui gimtąja kalba pritarė arba „galbūt“ pritarė 26% tėčių ir tiek pat mamų. Nors aukštesnį išsilavinimą turintys respondentai tarmiškai bendrauja rečiau, tačiau, kad vaikai išmoktų tarmę nori ne mažiau nei žemesnio išsilavinimo respondentai – pamokų dėstymui gimtąja tarme pritarė po 26% spec. vidurinių ir vidurinių bei aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turintys tėvai. Labiausiai tam pritarė vyresnio amžiaus respondentai – 41-50 metų, 51-60 m. amžiaus grupėse teigiamai į pamokų dėstymą gimtąja tarme žiūrėtų po 30% tėvų, nepalankiausiai 29-30 metų respondentai – tik 12% atsakė teigiamai.

Su dešimtuoju klausimu susijęs vienuoliktasis: pastarajame prašyta nurodyti konkrečius dalykus, kurių galėtų būti mokoma žemaitiškai. Įvairių atsakymų variantų pateikė 69 tėvai:

- vadinamąsias „lengvas“, „nesvarbias“, „neesmines“ pamokas (kai kurie tėvai nurodė po vieną ar keletą, kiti – visas): daile, dorinį ugdymą, darbus, muziką, kūno kultūrą (17)
- istoriją (15)
- atskirą pamoką (9)
- visas pamokas (7)
- Žemaitijos istoriją, kultūrą (6)
- istoriją ir daile; istoriją ir lietuvių kalbą; istoriją ir etiką; istoriją ir biologiją (5)
- istoriją, geografiją, biologiją (4)
- geografiją (2)
- etnokultūrą, tautosaką (2)
- lietuvių kalbą (1)
- užklasinius užsiėmimus (1)

Atsakymai į dvyliktąjį klausimą atskleidžia tėvų požiūrį į mokymą skaityti ir rašyti žemaitiškai. 63 respondentai mano, kad Žemaitijos mokyklose tai turėtų būti daroma, nes:

- nenurodė kodėl (23)
- mokiniai privalo mokėti gimtąją tarmę (15)
- nes esame žemaičiai; reikia išlaikyti savo krašto tradicijas, kalbą (14)
- kad tarmė neišnyktų; tai padėtų išsaugoti tarmę (9)
- būtų įdomu (2)

79 tėvai pasirinko atsakymo variantą „galbūt“. Jie teigia:

- nenurodė kodėl (41)
- kad tarmė neišnyktų; tai padėtų išsaugoti tarmę (14)
- nes esame žemaičiai; reikia išlaikyti savo krašto tradicijas, kalbą (9)
- mokiniai privalo mokėti gimtąją tarmę (5)
- tai būtų įdomu (4)
- nes ne visi vaikai moka žemaitiškai (3)
- būtų naudinga 3

135 respondentai mano, kad mokyti vaikus skaityti ir rašyti žemaitiškai nereikia, nes:

- nenurodė kodėl (68)
- vaikai ir taip daug mokosi, būtų didelis krūvis (14)
- tai nebūtina, nereikalinga (13)
- tai labai sunku (10)
- reikalinga bendrinė kalba – ji ir taip sunkiai sekasi, vaikai pradėtų maišytis (7)
- sunku paskui būtų mokytis kitur (5)
- jei tėvai, seneliai kalba žemaitiškai, vaikai ir taip moka tarmę (4)
- užtenka mokėti kalbėti tarmiškai (3)
- Žemaitija – tai ne visa Lietuva, o tik maža jos dalis (3)
- užtenka užsienio kalbų (3)
- bendrinė kalba gražesnė (2)
- ne visi mokiniai žemaičiai (2)
- kiltų keblumų, pareikalautų papildomų lėšų vadovėliams (1)

73 tėvai teigia nežiną.

41% vyrų tvirtai mano ar bent abejoja, kad Žemaitijos mokyklose turėtų būti mokoma skaityti ir rašyti žemaitiškai, moterų kiek mažiau – 40%. Ištyrus respondentus pagal išsilavinimą dar kartą pasitvirtino tai, kad nepaisant to, jog aukštesnio išsilavinimo žmonės tarmiškai bendrauja rečiau, vaikus išmokyti nori ne mažiau, ir netgi daugiau nei tie, kurie mažiau išsilavinę: į aptariamą klausimą teigiamai atsakė 47% aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių respondentų, tuo tarpu tarp spec. vidurinį ir vidurinį išsilavinimą turinčių pritaria tik 36%. Vėl stebina jaunoji respondentų karta – tik 19% šios grupės tėvų palankiai žiūrėtų į mokymą skaityti ir rašyti žemaitiškai, daugiausiai pritariančiųjų – 41-50 ir 51-60 metų amžiaus grupėje – vidutiniškai apie 45%.

13 ir 14 klausimais siekta išsiaiškinti, kaip tėvai mano, ar reikia ir kokio amžiaus mokiniams dėstyti žemaičių kalbą.

17 respondentų teigia, kad žemaičių kalba turėtų būti privalomas dalykas, 265 tėvų nuomone, žemaičių kalbos turėtų būti mokoma fakultatyve ar būrelyje, o 68 mano, kad žemaičių kalbos dėstyti nereikia.

Panašiai į žemaičių kalbos dėstymą žiūri tiek vyrai, tiek moterys – po 76% respondentų mano, kad žemaičių kalba turėtų būti dėstoma kaip fakultatyvas ar būrelis;

kiek daugiau vyrų nei moterų mano, kad žemaičių kalba turėtų būti privalomas dalykas: atitinkamai 8% ir 3%. Tarp pasisakiusių, jog žemaičių kalbos dėstyti nereikia, daugiau spec. vidurinį ir vidurinį išsilavinimą turintys tėvai – 21%., aukštesnio išsilavinimo respondentų tarpe prieš žemaičių kalbos dėstymą yra 17% tėvų. Nepritariančiųjų amžius – įvairus – daugiausia tai 29-30 metų tėvai: šioje amžiaus grupėje 50% respondentų mano, kad žemaičių kalbos dėstyti nereikia, mažiausiai taip teigia 41-50 metų tėvai – 13%.

28 respondentai teigia, jog žemaičių kalba turėtų būti dėstoma pradinukams, 120 – vyresniųjų klasių mokiniams, 134 – visiems. 68 tėvai mano, kad dėstyti nereikia, todėl į 14-ąjį klausimą neatsakė.

Penkioliktuoju klausimu siekta išsiaiškinti, ar patys tėvai nors kiek mokė vaikus žemaičių kalbos, pasakojo jiems apie Žemaitiją.

Teigiamai į šį klausimą atsakė 129 respondentai. Jie teigė su vaikais kalbėję apie:

- nenurodė ką pasakojo (71)
- Žemaitiją: istoriją ir geografiją (30)
- tarmę, žemaičių kraštą, žymius žmones, tradicijas (19)
- aiškino vaikams negirdėtų žodžių reikšmes (9)

Didesnė dalis – 221 respondentas – apie Žemaitiją ir jos tarmę vaikams nepasakojo, nes:

- nenurodė kodėl (106)
- pats(-i) nelabai moku, ne ką nežinau (44)
- patys išmoksta savaime (39)
- tai nereikalinga, neaktualu (9)
- užtenka kiek išmoksta mokykloje, iš knygų (8)
- jiems tai neįdomu (7)
- neturiu laiko (3)
- gražiau, kai vaikas kalba bendrine kalba (3)
- esu ne žemaitis (1)
- man nepatinka žemaičių kalba (1)

Žemaičių kalbos vaikus mokė, pasakojo apie Žemaitiją 41% tėčių, mamų kiek mažiau – 34%. Paaiškėjo, jog iš aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turinčių respondentų tai darė 45%, žemesnio išsilavinimo grupėje – apie tarmę su vaikais kalbėjo tik 31%. Pagal

amžių – kuo vyresni, tuo daugiau į šį klausimą atsakė teigiamai: iš 29-30 amžiaus respondentų apie Žemaitiją vaikams pasakojo 31% tėvų, 31-40 m. – 36%, 41-50 m. – 37%, 51-60 m. – 70%.

Prie penkių paskutiniųjų anketos klausimų nepateikta jokių atsakymų variantų – respondentai turėjo visišką laisvę išsakyti savo nuomonę vienu ar kitu klausimu, tačiau daugelis, matyt, patinęjo – šią anketos dalį kruopščiai užpildė ne visi respondentai.

Į klausimą, ką reikėtų mokykloje daryti, kad žemaičių tarmės prestižas didėtų, 101 respondentas neatsakė, 44 teigė nežinantys, neišsivaizduojantys. Likusiųjų 205 tėvų manymu, reikia:

- organizuoti žemaitiškus renginius: žemaitiškų eilėraščių konkursus, pasakorių turnyrus ir pan. (32)
- įsteigti būrelį (31)
- per pamokas daugiau kalbėti apie Žemaitiją ir žemaičius (28)
- nieko nereikia daryti (25)
- raginti mokinius, taip pat ir patiems mokytojams, laisviau kalbėti tarmiškai – akcentuoti ne vien bendrinės kalbos prestižą (23)
- daugiau šnekėti žemaitiškai (15)
- mokyti vaikus žemaičių kalbos (14)
- žemaičių kalbos mokyti popamokinės veiklos metu, fakultatyvuose, būreliuose, organizuoti daugiau įvairių renginių (12)
- prestižo didinti nereikia – tarmė negraži ir pan. (10)
- žemaičių kalbos pamoka (9)
- pamokas dėstyti žemaitiškai (5)
- įteisinti žemaičių kalbą valstybiniu lygiu (1)

Nuomonės 17-uoju klausimu, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip dažniausiai kalba tik namuose, neišsakė 92 respondentai, 15 teigė nežinantys, neišsivaizduojantys. 243 nurodė tokias galimas nekalbėjimo žemaitiškai priežastis:

- kadangi dauguma kalba bendrine kalba, nenori išsiskirti iš kitų, prisitaiko prie pašnekovų – gėdijasi, kompleksuoja, bijo, kad draugai išjuoks, jaučia diskomfortą (143)
- nes ne visi moka žemaičių kalbą, gali nesuprasti ką šneki (26)
- taip įpratę (22)

- taip nori tėvai (14)
- todėl, kad mokytojai kalba tik bendrine kalba, pamokos taip vyksta (11)
- žemaičių kalba negraži; neprestižinė; grubi (11)
- viešoje vietoje kalbėti žemaitiškai nepriimtina (8)
- mano, kad žemaitiškai kalba tik „mužikai“, kaimiečiai, neišsilavinę žmonės (5)
- nes lengviau kalbėti bendrine kalba (2)
- ir gerai daro (1)

Į 18-ąjį klausimą 80 respondentų neatsakė nieko, 235 išsakė teigiamą požiūrį į žemaičių kalbą, tarmiškai kalbančius žmones:

- žemaičiais esame mes gimę, pilietiškumo parodymas, ištikimybė savo gimtinei, gerbtini tie, kurie neužmiršo gimtosios kalbos (91)
- teigiamas, bet nenurodė kodėl (58)
- tai kiekvieno pasirinkimas; visi žmonės vienodi – kokia kalba bekalbėtų (44)
- man patinka žemaičių kalba; ji įdomi, išskirtinė; graži (42)

24 tėvai išreiškė neigiamą požiūrį:

- man atrodo, kad žemaitiškai šnekantys žmonės yra iš kaimo, menko išsilavinimo, senamadiški (5)
- neigiamas, bet nenurodė kodėl (2)
- man žemaičių kalba nepatinka; ji negraži; grubi; vulgari (17)

4 respondentų požiūris, galima sakyti, teigiamas su tam tikromis išlygomis:

- žemaitiškai kalbantys žmonės man netrukdo, bet žemaičių tarmė grubi, negraži (3)
- kai žemaitiškai kalba seni – gražu, bet jauniems netinka (1)

7 respondentų pozicija ne visai aiški:

- keista, nepopuliaru (1)
- žemaičių kalba sunki; daug kas nesupranta (6)

Į žemaitiškai šnekančius žmones, žemaičių tarmę kiek palankiau žiūri vyrai nei moterys – tarp jų tik 3%, kurie išsakė neigiamą požiūrį, moterų – 9%. Aukštesnio išsilavinimo žmonių tarpe nuomonių, jog tarmė negraži, grubi ir panašiai kiek mažiau nei žemesnį išsilavinimą turinčių respondentų tarpe – atitinkamai 6% ir 9%. Geriausias

nuomonės apie žemaičius, žemaičių kalbą yra vyriausios amžiaus grupės respondentai – nei vienas 51-60 metų tėvas nežiūri į tai neigiamai. Daugiausiai tarp išsakyusių neigiamą nuomonę – 31-40 metų respondentai: 8% tokio amžiaus tėvų teigia, kad tarmiškai kalbantys – meno išsilavinimo ir pan.

Priešpaskutinis klausimas susideda iš dviejų dalių. Pirmoji – kaip respondentai įsivaizduoja žemaičių tarmės ateitį, antroji – ar respondentams ji rūpi. 86 tėvai neatsakė nei į vieną šio klausimo dalį, 66 atsakė į abi dalis, 137 – tik į pirmąją, 61 – tik į antrąją. Vadinas, tarmės ateitį nusakė 203 tėvai, ar ateitis rūpi – 127 tėvai.

Žemaičių tarmės ateitis, respondentų manymu, tokia:

- tarmė išliks (64)
- tarmė išnyks (60) (kiti dar priduria: jei nesaugosime ir pan.)
- nežinau, neįsivaizduoju (33)
- žemaitiškai kalbės vis mažiau žmonių (22)
- tarmė jau miršta, išsigimsta (8)
- išliks tik kaip paveldas, dokumentuose, knygoje, raštuose (7)
- išliks tik kaimuose (6)
- žmonių, kalbančių žemaitiškai, daugės (3)

Atsakymai, ar respondentams rūpi tarmės ateitis, pasiskirsto taip:

- rūpi, norėčiau, kad išliktų (61)
- nerūpi (40)
- nelabai rūpi (21)
- truputį rūpi (4)
- tuo turi rūpintis suinteresuoti žmonės (1)

Žemaičių tarmės ateitis kiek labiau rūpi moterims – 19% teigė norinčios, kad tarmė išliktų, vyrams tai rūpi kiek mažiau – tik 14%. Ištyrus respondentus pagal išsilavinimą matyti, jog tarmės likimas labiau rūpi aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turintiems tėvams – 24% iš jų teigia norintys, kad tarmė išliktų, žemesnio išsilavinimo respondentų, teigusių, kad tarmės ateitis jiems „rūpi“ – 13%. Tai labiausiai rūpi vyriausiems respondentams – iš 51-60 metų amžiaus grupės 40% tėvų teigia, kad tarmės ateitis jiems rūpi. Mažiausiai tarmės likimu rūpinasi 31-40 metų respondentai – tik 14%, vos daugiau – 19% – jauniausioje respondentų grupėje.

Atsakymai į paskutinį anketos klausimą parodo, ką apie mažeikiškių tarmės ir bendrinės kalbos sąveiką mano patys respondentai – ar jie jaučia, kaip tarmė veikia bendrinę kalbą ir atvirkščiai. Net 128 respondentai į šį klausimą neatsakė nieko, dar 36 atsakė visiškai ne į temą (pavyzdžiui, man gražios abi kalbos; mažeikiškiai kalba suprantamai ir pan.), 28 teigė neturintys nuomonės, nieko negalintys pasakyti ir pan. Šis klausimas, matyt, respondentams pasirodė per sunkus – į jį atsakė mažiau nei pusė respondentų – tik 158. Jie apie bendrinės kalbos ir tarmės sąveiką išsakė tokius pastebėjimus:

- Mažeikiškiai kalba maišyta (žemaičių ir bendrine) kalba, puskalbe (63).

7 respondentai dar priduria, jog tokia kalba labai negraži, tikras „kratinys“, „jovalas“; 3 teigia, jog taip bendraujama todėl, kad tikros žemaičių tarmės mažeikiškiai gėdijasi; dar 3 tėvai teigia, jog mažeikiškiai, kad ir kaip besistengtų kalbėti bendrine kalba, „tarmė daro savo“

- Mažeikiuose žmonės daugiau bendrauja bendrine kalba (18)
- mažeikiškių tarmė mišri: žmonės suvažiavę iš įvairių miestų ir tarmės sumišusios; todėl tenka kalbėti ir bendrine kalba (14)

2 respondentai priduria, jog Mažeikiai – apsimetėlių miestas: daugelis tiesiog apsimeta, vaidina, kad nesupranta žemaitiškai.

- Mažeikiuose ši sąveika gana didelė – tuo galima įsitikinti pabuvojus Skuode ar Plungėje: ten žemaičių tarmė grynesnė (13)
- Mažeikiuose yra daug žmonių, kalbančių žemaitiškai (10)
- mieste žemaitiškai kalba tik vyresnio amžiaus žmonės, kaimo vietovėse tarmė gyvesnė (8)
- vieni Mažeikiuose kalba bendrine kalba, kiti – žemaitiškai: kaip kas pripratęs (7)
- Mažeikiuose yra mažai žmonių, kalbančių tikra žemaičių tarme (6)
- vis labiau išivyrąja bendrinė kalba (6)
- mažeikiškių tarmė – žemaičių, bendrinės kalbos ir svetimybų, keiksmožodžių mišinys (5)
- jaunimas kalba bendrine kalba, vyresni – žemaitiškai (2)
- gatvėse, turguje kalbama visai, įstaigose – bendrine kalba (2)
- bendrinė kalba išstumia žemaičių kalbą – pastarąja kalbės tik pagyvenę žmonės (2)
- mažeikiškiai pretenduoja būti „miestiečiais“, vyrauja žargonas (2)

Ištyrus tėvus pagal minėtus socialinius faktorius, galima daryti tokia išvada:

- Vaikus žemaičių kalbos labiau moko, daugiau apie Žemaitiją su jais kalba tėčiai nei mamos.
- Itin įdomi koreliacija tarp respondentų išsilavinimo ir požiūrio į tarmę, jos mokėjimo bei vartojimo: tarmę geriau moka, labiau tarmiškai bendrauja žemesnio išsilavinimo tėvai, tačiau savo vaikus žemaičių kalbos išmokyti labiau nori aukštąjį ir aukštesnįjį išsilavinimą turintys respondentai: jų tarpe yra daugiau pritariančių pamokų dėstymui gimtąja kalba, be to, jie ir patys daugiau nei žemesnio išsilavinimo tėvai kalba apie tai su vaikais.
- Tarmę geriausiai moka vyriausieji respondentai – 51-60 metų, be to, jiems labiausiai rūpi ir tarmės ateitis.

3.4 Lyginamoji mokytojų, mokinių, tėvų rezultatų analizė

„Kalba yra vienas svarbiausių tautinės kultūros elementų, asmenybės ugdymo priemonė. Kai kalba laikoma tik bendravimo priemone, ji paverčiama naudos įrankiu“ (Gustainienė, Kundrotas, 2006, 4). Siekiant kalbos nepaversti naudos įrankiu, kalbininkų manymu, su vaikais, jaunimu reikia daugiau aiškintis, kas yra kalba: „Ar vien ženklas, kuriame užkoduota tik čia, tik šią akimirką svarbi informacija, kurią „suvartojau“ kaip kokį kelio ženklą ir galiu eiti toliau? O visos kitos kalbos funkcijos? Kalba kaip mąstymo įrankis; kalba, padedanti suvokti save kaip tautos dalį ir perimti jos tradicijas; leidžianti reikšti jausmus, kurti ir t.t.“ (Miliūnaitė, 2005, 7). Tuo turėtų pasirūpinti šeima, mokykla – juk tai yra terpės, kur asmenybė, vaikų vertybės, požiūris į etninę kultūrą ir kitus dalykus formuojasi labiausiai.

Kaip minėta darbo pradžioje, 136 anketas užpildė abu šeimos nariai – motina ir tėvas. Dar kartą išanalizavus jas atskirai nuo kitų, išryškėjo tam tikros tendencijos. 58-iose šeimose tiek tėvai, tiek vaikai bendrauja bendrine kalba, 15 šeimų – žemaitiškai. Likusios 63 šeimos bendrauja įvairiai:

- Kai kuriose šeimose, nors tėvai tarpusavyje ir su vaikais bendrauja žemaitiškai, tačiau pastarieji jiems atsako bendrine kalba. Tokie tėvai visiškai neragina vaikų kalbėti tarmiškai, kai kurie netgi teigia, jog vaikams kaip tik ir dera kalbėti bendrine kalba.
- Nemaža dalis tėvų žemaitiškai bendrauja tik tarpusavyje, o vaikus kalbina bendrine kalba. Akivaizdu, kad tarmę laiko prastesne bendravimo priemone nei bendrinę kalbą.

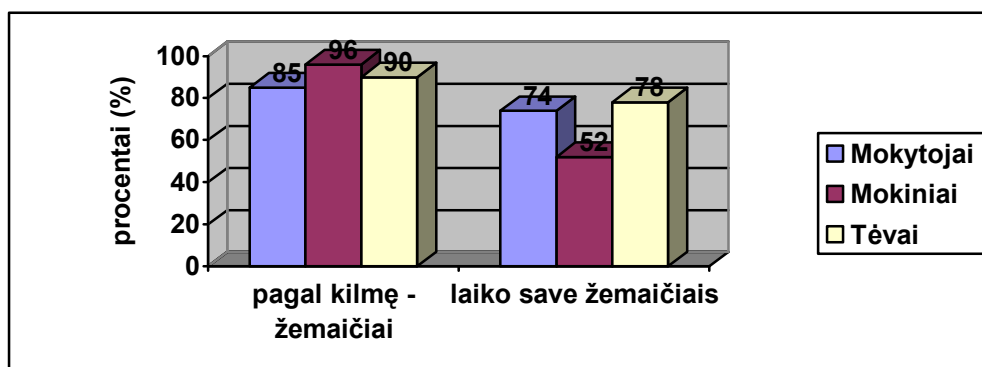
- Yra šeimų, kuriose tėvai kalba skirtingai (dažniausiai dėl savo kilmės), t.y. vienas bendrine kalba, kitas žemaitiškai. Tokiu atveju vaikai derinasi prie kiekvieno iš tėvų kalbos – atsako taip, kaip kalbinami, yra tarsi dvikalbiai.
- Kai kuriose šeimose tėvai tarpusavyje bendrauja žemaitiškai, tačiau vienas iš tėvų (dažniausiai mama – 8 atvejai iš 10) vaikus kalbina bendrine kalba. Vaikai tokiu atveju su abiem tėvais bendrauja bendrine kalba.
- Mišriose santuokose su kitų tautų atstovais namuose kalbama bendrine kalba ir net nelietuviškai.

Kaip matyti, šeimos labai įvairios. Tačiau dauguma iš jų su vaikais linkusios bendrauti bendrine kalba. Situaciją gelbsti seneliai – dauguma jų kalba žemaitiškai, nes kitaip paprasčiausiai nemoka, todėl ir jaunimas su jais stengiasi bendrauti tarmiškai.

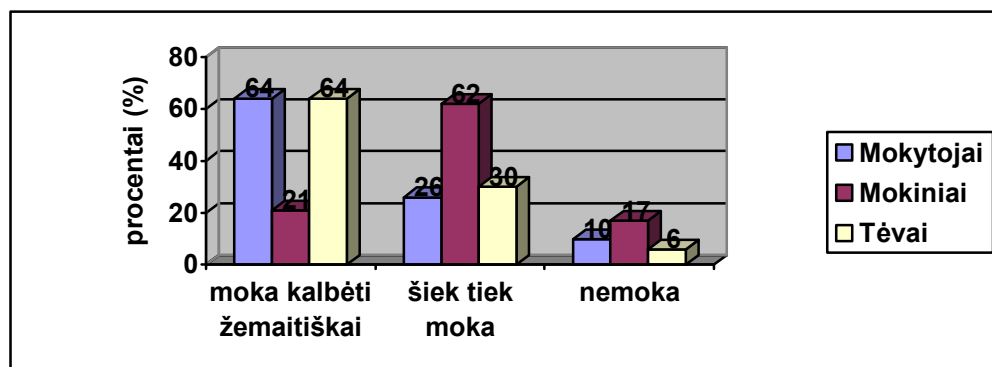
Vaikai nenoriai kalba žemaitiškai, nes patys tėvai siaurina tarmės vartojimo sferą ir funkcijas, riboja jas būtines kalbos reikais. Tarmė dažniausiai jiems – šeimos narių bendravimo priemonė. Darbe su kolegomis ir net su draugais tarmiškai kalba mažoji dalis tėvų. Patys teikdami pirmenybę bendrinei kalbai, tokį požiūrį diegia ir vaikams. Tėvų manymu, kalbėti tarmiškai vaikams dera nebent šeimoje ir su draugais, pažįstamais už mokyklos ribų. Mokykloje, jų manymu, labiausiai tinka bendrinė kalba.

Mokinių požiūrį į tarmę taip pat lemia mokykla – etnokultūrinės tradicijos, veikla mokykloje, pedagogų nuostatos tarmių atžvilgiu. Be to, mokykla turi įtakos ir tėvų požiūriui: pasak A. Girdenio, jei mokykla bus nusistačiusi prieš tarmes, tas nusistatymas persiduos ir mokinių tėvams (Girdenis, 2000b, 251).

12 ir 13 paveiksluose pavaizduota, kieno – mokytojų, mokinių ar tėvų – patriotizmo jausmas didesnis, kas iš respondentų geriausiai moka tarmę.

12 pav. Respondentų kilmės ir patriotizmo palyginimas

13 pav. Respondentų žemaičių kalbos mokėjimo palyginimas

Regis, žemaičių ir mokačių tarmę ne taip mažai, tačiau bendraujančių tarmiškai – nedaug. Mokytojai su mokiniais žemaitiškai bendrauja palyginti retai. Tad nenuostabu, kad ir mokinys retas kuris taip kreipiasi į mokytoją – moksleiviams tiesiog nėra iš ko imti pavyzdį. Šį teiginį įrodo ir pačių mokinių pasakymas – tarmės prestižas mokykloje galėtų pakilti, jei mokytojai patys kalbėtų tarmiškai. Be to, dar nurodoma daugybė kitų būdų, kurie priklauso būtent nuo pedagogų – per pamokas daugiau kalbėti apie Žemaitiją ir žemaičius; organizuoti žemaitiškus renginius ir t.t.

Tėvai, kaip minėta, taip pat savo ruožtu ne vienas stengiasi su vaikais kalbėti bendrine kalba, nors tarpusavyje bendrauja žemaitiškai. Tokios tėvų pastangos, pasak A. Girdenio, yra neigiamos – juk jie patys bendrinės kalbos dorai nemoka. Todėl vaikai šeimoje neišmoksta sodrios, gyvos tarmės – įpranta naudotis skurdžiu žargoniniu kratiniu, nuo kurio pereiti prie tikros bendrinės kalbos yra daug sunkiau negu nuo grynos tarmės (Girdenis, 2001, 291). Kalbininkas tokį tėvų mokymą vaikus kalbėti bendrine kalba įvardija kaip vieną svarbiausių veiksnių, dėl kurių jaunimas gerai nemoka kalbėti nei bendrine kalba, nei žemaitiškai. Kaip rodo anketų duomenys, patys moksleiviai pripažįsta neretai bendraujantys žargonu, o svarbiausia, kad taip bendrauti kai kurie nesidrovi net ir su mokytojais – žargono prestižas pakankamai nemažas.

Palyginkime Kalnėnų vidurinę mokyklą ir Gabijos gimnaziją (kitų dvejų mokyklų palyginti negalime, nes ten buvo apklausta tik viena iš respondentų grupių): kaip mokytojai, mokykla įtakoja mokinius tarmės atžvilgiu. Su mokiniais tarmiškai daugiau bendrauja Gabijos gimnazijos pedagogai. Sakykime, pertraukų metu žemaitiškai bendrauja 27% Gabijos gimnazijos mokytojų, Kalnėnų vidurinėje mokykloje tokių mokytojų yra 24%, už mokyklos ribų atitinkamai bendrauja 40% ir 26% šių mokyklų pedagogų.

Abejose mokyklose vyksta epizodiniai žemaitiški renginiai, tačiau, kad tarmė būtų aktyviai propaguojama, pasakyti negalima. Skatinimas domėtis gimtąja kalba, ją tausoti nėra didelis. Kalnėnų vidurinėje mokykloje, pasak keleto mokytojų, veikia žemaičių

etnografinis būrelis, tačiau kokių nors ryškesnių skirtumų tarp mokyklų vis dėlto nepastebėta. Akademinio žemaičių jaunimo korporacijos „Samogitia“ bei Žemaičių kultūros draugijos Informacinio kultūros centro tyrimas parodė, kad Žemaitijos regione „kalba tarsi atskiriama nuo visos etnokultūros, kur visas dėmesys sutelkiamas tik į papročius, tradicijas“ (Gaubytė, 2002, 15). Tokia situacija būdinga ir šiame darbe aptariamoms mokykloms.

Taigi tarmiškai su moksleiviais labiau kalba Gabijos gimnazijos pedagogai. Jiems labiau nei Kalnėnų vidurinės mokyklos mokytojams rūpi ir tarmės ateitis: atitinkamai 54% ir 41% pedagogų teigė norintys, kad žemaičių tarmė išliktų.

Natūralu, kad tarmės ateitimi labiau susirūpinę ir Gabijos gimnazijos moksleiviai. Be to, gimnazistų tarpe daugiau nei Kalnėnų vidurinėje mokykloje ir su būsimais vaikais ketinančių kalbėti tarmiškai: atitinkamai 25% ir 14% rūpi tarmės ateitis, 16% ir 12% – kalbės tarmiškai.

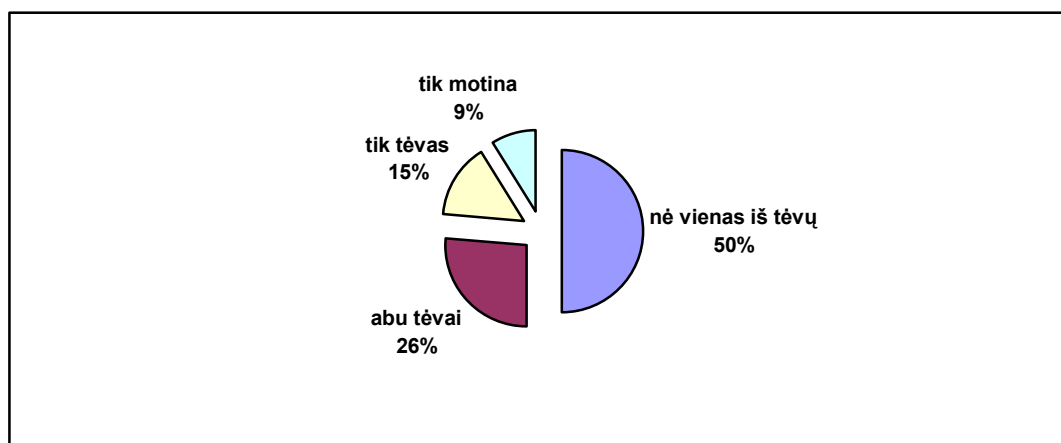
Įdomus faktas: pamokas apie žemaičių kalbą, Žemaitiją labiau yra rengę Kalnėnų vidurinės mokyklos mokytojai – 53% (Gabijos gimnazijos – 43%), bet, matyt, to nepakanka – svarbiausia yra bendrauti tarmiškai – pozityvų požiūrį labiau lemia ne teorija, o praktika.

Galima teigti, kad bendros jaunimo nuostatos tarmės atžvilgiu per pastarąjį dešimt metų suprastėjo, sumažėjo moksleivių, mokančių kalbėti gražia žemaičių kalba. Tik 14% mokinių tarmę ketina perduoti ateities kartoms, t.y. savo vaikams, tuo tarpu prieš dešimtmetį tokie mokiniai sudarė 20% (plg. Žumbytė, 1995, 65). Rodos, skirtumas ne toks didelis, tačiau jei nuostatos nepasikeis, jaunimas ateityje vis mažiau bendraus žemaitiškai.

1995 metais tarmę mokėjo 32% mokinių, truputį mokėjo 51%, nemokėjo 17%. (Žumbytė, 1995, 51). Dabar nemokančiųjų tarmės procentas toks pat, tačiau gerai mokančių – mažesnis (žiūrėti 13 paveikslą, psl. 79). R. Žumbytė ištyrė, jog nemaža vyresniųjų klasių mokinių dalis tuo metu buvo susirūpinusi tarmės išlaikymu ir jos likimu (Žumbytė, 1995, 52). Dabar to pasakyti nelabai galima – tarmės likimas rūpi tik 16% VIII, XI klasių moksleivių.

Pagrindinė problema yra ta, kad supažindinimą su etnine kultūra, jos sklaida ir raiška tėvai yra palikę mokyklos nuožiūrai, mano, kad tuo pasirūpins ji – suteiks žinių apie tarmę, gimtojo krašto istoriją. Mokykla savo ruožtu tikisi, kad vaikai tarmės išmoks šeimoje. Tačiau tiek mokykloje, tiek šeimoje tarmė propaguojama palyginti silpnai: tik 41% pedagogų yra rengę pamokas apie žemaičių kalbą, Žemaitiją, šeimoje apie tai su vaikais kalbėjo 37% tėvų. Į klausimą, ar mokytojas turi pakankamai žinių, kad galėtų dėstyti žemaičių kalbą, teigiamai atsakė tik 11%, „nelabai“ – 36%, „ne“ – 52%.

Jei pasitaiko mokytojų, tėvų, manančių, kad tarmės prestižo kelti nereikia, „kam sureikšminti tą žemaičių kalbą“, ko norėti iš mokinių – pastarieji taip pat nesupranta, kad tarmė – tai vertybė. Yra šeimų, kurios visai neatlieka etninės kultūros perdavimo iš kartos į kartą funkcijos. Tokiose šeimose vaikai dažnai visai nieko nesužino apie tautos dvasines vertybes, tarp jų ir gimtąją kalbą. Išanalizavus minėtas 136 anketas, kurias užpildė ir motina, ir tėvas, paaiškėjo, jog tokių šeimų esama gana nemažai. 14 paveiksle matyti, kiek yra šeimų, kuriose vaikus žemaičių kalbos mokė, pasakojo jiems apie Žemaitiją abu tėvai, kiek – tik vienas iš tėvų ir kiek – nė vienas.

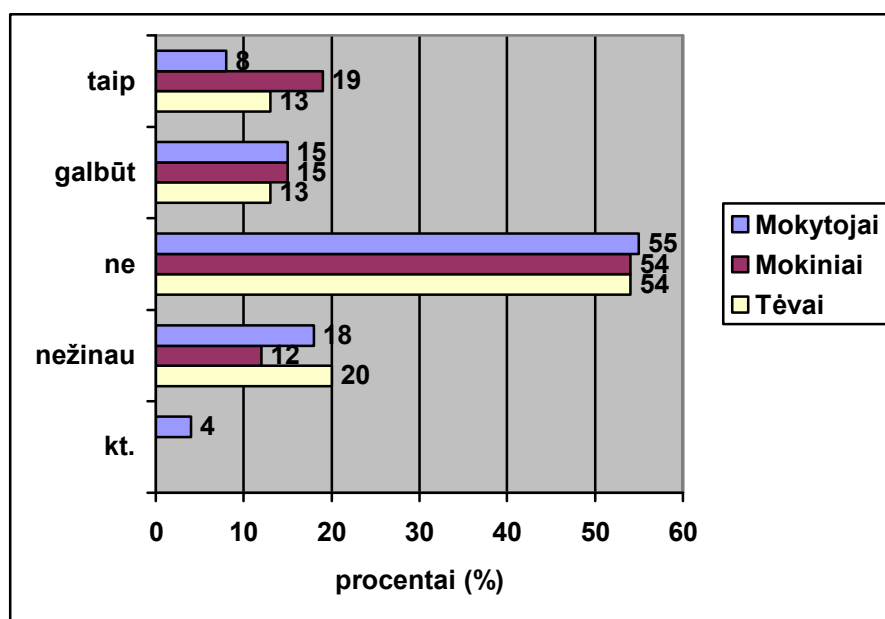

14 pav. Tėvų pasiskirstymas pagal etninės kultūros perdavimą vaikams.

Tėvų požiūris į tarmę labai svarbu – juk pagal jį formuojasi ir vaikų požiūris. Idealu, kai palankiai į tarmę, tarmiškai kalbančius žmones žiūri abu tėvai – tikėtina, kad tokiose šeimose augantys vaikai rečiau atsilieps apie tarmę kaip apie „kaimišką“, „negražią“ ir pan., nei tokiose, kuriose girdi priešingus dalykus. Iš 136 tyrime dalyvavusių šeimų, palankiai į tarmę žiūri 78 šeimos, 5 šeimose vaikai susiduria su neigiamu motinos ir tėvo požiūriu, o 8-iose tas požiūris skiriasi: tėvo teigiamas, motinos neigiamas arba atvirkščiai. Likusios šeimos į šį klausimą neatsakė arba atsakė tik vienas iš tėvų, todėl nustatyti, ar jų nuomonės sutampa, negalime. Vis dėlto daugelyje šeimų vyro ir žmonos nuostatos tarmės atžvilgiu tokios pačios – vadinasi, galima numanyti, kad vaikų požiūris taip pat neturėtų labai skirtis.

Pasak M. Gaubytės, mokytojai mano, kad žemaičių kalbos mokytis nereikia, nes bijo, kad suprastės lietuvių kalbos įgūdžiai, jog žemaičių kalba dar pakankamai gyva buityje, todėl jos mokytis nesą jokio reikalo (Gaubytė, 2002, 15). Panašius mokytojų teiginius užfiksavo ir R. Žumbytė. Situacija nelabai pasikeitė ir dabar – tokios mokytojų nuostatos išliko iki šiol.

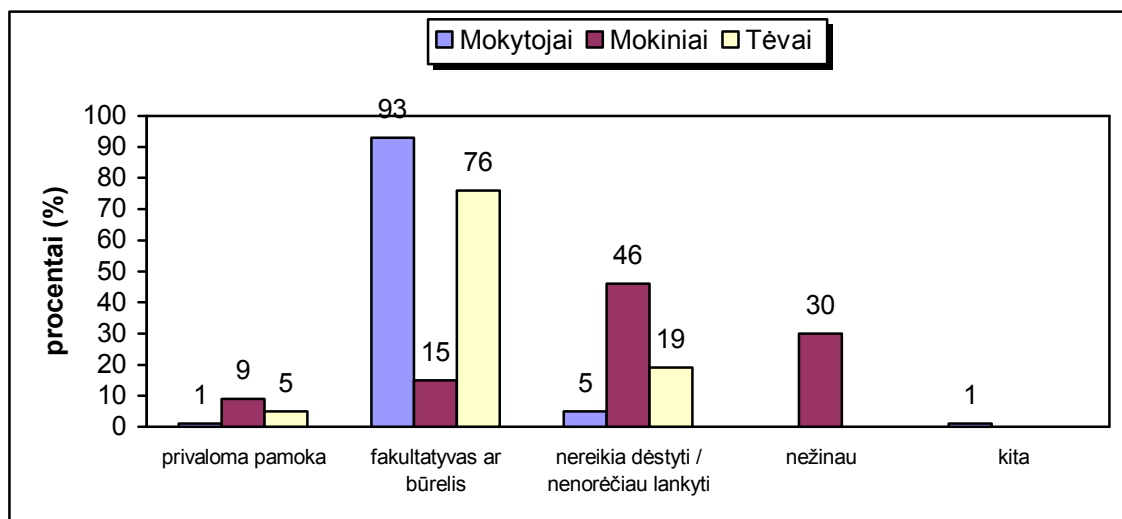
Etninės kultūros nėra mokykloms privalomų dalykų sąrašė, tačiau nedaug mokytojų ir tėvų mano, kad to reikėtų. Privalomų pamokų nenorėtų ir moksleiviai. Tačiau įtvirtinti pozityvias jaunimo nuostatas pedagogai galėtų pasistengti bent popamokinės veiklos metu. Be to, pedagogai galėtų nors retkarčiais pamokas dėstyti tarmiškai, tačiau nurodoma įvairių priežasčių, kodėl to daryti nereikėtų. Ar respondentai pritartų pamokų, kuriose nemoka bendrinės lietuvių kalbos, dėstyti gimtąja kalba, atsakymai matyti 15 paveiksle.

15 pav. Ar respondentai pritartų pamokų dėstyti žemaitiškai?

Minėto Žemaitijos regiono tyrimo rezultatai parodė, kad tam nepritartų net 70% mokinių. M. Gaubytės manymu, taip yra dėl mokyklose nusistovėjusios tradicijos visus dalykus mokyti bendrine lietuvių kalba – kitokia galimybė tiesiog nebeįsivaizduojama. „Yra net tokių paauglių, kurie mano, kad žemaičių kalba jiems gali trukdyti įsisavinti dalyko žinias ar „siekti karjeros“, aukštesnio išsilavinimo“ (Gaubytė, 2002,15). Tai, galima sakyti, mokinių pasaulėjauta iškreipta.

Jei gauti tokie rezultatai dėl pamokų dėstyti gimtąja kalba, nenuostabu, kad atskiros pamokos įvedimui pritariančių dar mažiau. Tai atsispindi 16 paveiksle.

16 pav. Kaip, respondentų nuomone, galėtų būti dėstoma žemaičių kalba.

Iš neigiamų respondentų pasisakymų apie žemaičių kalbą, žemaitiškai kalbančius žmones, galima suformuoti tris vyraujančius požiūrius, kitaip tariant, stereotipus:

- žemaičių kalba grubi, kaimiška;
- tai neišsilavinusių žmonių kalba;
- ja bendrauti tinka tik senosios kartos žmonėms.

Tokios nuostatos, be abejo, prisidėjo prie to, kad žemaičių kalba Mažeikiuose virto „puskalbe“, „mišiniu“, – kaip pastebėjo net keletas respondentų. Šis bendrinės kalbos poveikis motyvuotas noru prilygti labiau išsilavinusiems, miesto, jokių būdu ne kaimo žmonėms. Be to, tai dar ir „nemadinga“ – vadinasi, siekiama būti „šiuolaikiškais“.

Tačiau tokias nuostatas laikui bėgant pamažu būtų galima pakeisti. Juk priežastys, kodėl jaunimas nebekalba žemaitiškai, išsakytos. Juo labiau, kad nurodyta ir gana nemažai būdų, kaip tą pozityvų nusiteikimą reikėtų diegti. Be to, būtinas ir pačių tėvų, netgi mokytojų švietimas: tarmės mokėjimas tikrai nepakenks mokiniams studijuojant, laikant egzaminus ir t.t. – atvirkščiai. Mokymo programose rašoma: „Gimtosios kalbos terpėje moksleivis turi didžiausią komunikacinę patirtį, ja pagrįsta viso pažintojo pasaulio sąvokų sistema ir toliau plėtojamas įvairus patyrimas, mąstymo ir saviraiškos galios“ (BP, 1999, 23). Su schematiška, iš laikraščių išmokta kalba plinta įprotis schematiškai mąstyti. Norėdami būti originalūs, pasakyti savičiau, neišprasčiau, mokiniai ima vartoti žargoną. Mokyklinėje aplinkoje nerasdami išraiškos priemonių, jie griebiasi visko, ką randa gatvės kalboje. Be to, nuosekliai savo tarme kalbantys mokiniai tobuliau išmoksta ne tik bendrinę,

bet ir užsienio kalbą, negu tie, kurie iš vaikystės įpratę kalbėti tarmės ir bendrinės kalbos mišiniu.

Neigiamas požiūris į tarmę siaurina jos vartojimo sferą, o tai turi įtakos ir tradicinės tarmės išlaikymui, jos leksikai, fonetikai.

Kokie iš 7 žemaitiškų žodžių geriausiai išlikę respondentų kalboje ir kurie jau baigia pasimiršti, atsispindi 6 lentelėje.

6 lentelė

Žemaitiškų žodžių žinojimo palyginimas procentais pagal respondentų grupes

Mokytojai	Procentai (%)	Mokiniai	Procentai (%)	Tėvai	Procentai (%)
drobynos	88	drobynos	47	drobynos	89
grobas	80	grobas	34	ledžinga	77
blezdinga	73	ledžinga	20	grobas	75
ledžinga	70	blezdinga	17	blezdinga	69
krupis	57	krupis	14	krupis	61
cyrulis	41	cyrulis	5	cyrulis	37
kūlis	27	kūlis	3	kūlis	12
vidurkis	62	vidurkis	20	vidurkis	60

Kaip matyti, kai kuriuos žemaitiškus žodžius žino tik labai maža dalis respondentų, ypač jaunųjų. Bendrinės kalbos veržimasis per įvairias komunikacijos priemones, mokyklas, kultūros įstaigas po truputį išstumia tarminę leksiką. Be to, prisiminkime, pačių mokinių ir jų tėvų pamąstymus, kodėl kai kurie mokiniai, nors ir moka žemaitiškai, taip kalba tik namuose. Vienas iš jų – baimė, kad gali būti nesuprasti kitų, nes esą ne visi aplinkiniai moka tarmę. Tokiu būdu, tarnei pasidarius tik namų kalba, specialieji tarmių žodžiai pradami pasyviai vartoti: ėmus vengti kokio nors žodžio bendraujant su svetimais, pradedama dialektizmų nebevartoti ar vis rečiau vartoti ir namuose, taip jie po truputį traukiasi iš vartosenos, pasimiršta.

Kai kurie tarminiai žodžiai, nors ir pasitraukia iš vartosenos savo tikrąja reikšme, tačiau išlieka vartojami perkeltine reikšme, ekspresyviai. Kaip minėta, žodžiu *krupis* kai kurie respondentai vadina ne rupūžę, o išdykusį vaiką (beje, patys vaikai šį žodį daugiausia žino būtent tokia reikšme), *krupiu* su neigiama konotacija pavadinamas ir itin mažo ūgio žmogus; žodis *blezdinga* taip pat ne visų bežinomas kaip kregždės įvardijimas, tačiau tokiu žodžiu kartais pavadinama laisvo elgesio mergina.

Fonetinių ypatybių išlaikymas (žodžių tarimas tradicine mažeikiškių tarme) pavaizduotas 7 lentelėje.

7 lentelė

Žodžių tarimo mažeikiškių tarme palyginimas procentais pagal respondentų grupes

Mokytojai	Procentai (%)	Mokiniai	Procentai (%)	Tėvai	Procentai (%)
mata	54	vaks	63	somtis/sumtis	59
vaka	52	vaka	63	vaka	57
somtis/sumtis	52	rek	55	mata	54
vaks	50	mata	51	rek	54
muok	50	muok	48	sied	53
sied	50	sied	48	muok	52
rek	49	somtis/ sumtis	37	gaide	50
jaute	45	jaute	29	jaute	49
gaide	45	gaide	26	pėmpė	48
pėmpė	44	žosės	14	vaks	46
žosės	38	pėmpė	12	žosės	45
skėst	33	skėst	10	skėst	42
vidurkis	47	vidurkis	38	vidurkis	51

Iš lentelės matyti, kad žemaitiškos ypatybės panašiai išlikusios tiek mokytojų, tiek tėvų kalboje. Be to, vienos ar kitos ypatybės išlaikymas šių respondentų nėra toks svyruojantis ir besiskiriantis, kaip mokinių: pastarieji gana gerai išlaikė vienbalsį *a* vietoj dvibalsio *ai* (63%), tačiau *ė* vietoj *ę* išlikęs tik 10% moksleivių kalboje. Vadinasi, tie mokytojai ir tėvai, kurie moka tarmę, visas ypatybes išlaikė panašiai, o mokinių kalboje – stipriau išlikusios tik kai kurios.

R. Žumbytės tyrimo duomenimis, dvibalsius *ai*, *ei* šaknyse į *ā*, *ē* prieš dešimtmetį vertė 70% moksleivių, o galūnėse tai darė dar dėsnčiau; ilguosius *o*, *ė* žodžio kamiene dvibalsino ir vertė *uo*, *ie* 61% mokinių (Žumbytė, 1995, 53, 54, 55). Kitų ypatybių išlaikymo procentais autorė nepateikė, tačiau išstudijavus jos darbą akivaizdu, kad mokinių kalboje tarmės fonetinės ypatybės buvo išlaikytos geriau, nei dabar.

Taigi bendrinės kalbos poveikis tarmės fonetikai jaučiamas gana stipriai. Greičiausiai pakeičiami tie garsai, kurių bendrinės kalbos atitikmenys jau turimi tarmėje. Sakykime, afrikatos *č*, *dž*, sekant bendrine kalba, įsivedamos vietoj tarminių *t*, *d*, nes jos nėra visai svetimos. Sunkiau nugalima tarmės ypatybė – galūnių redukcija: nors kai kurie respondentai išlaiko bendrinės kalbos ypatybes žodžio šaknyje, tačiau galūnę vis tiek

„nukanda“: *vaiks, mok, sėd, reik, skęst*. Žemaičiams sunku išmokti tarti ir vartoti tuos bendrinės kalbos garsus, kurių tarmėje visai nėra. Tik apie pusė mokynių teigia veiksmažodžius *moka, sėdi* tariantys *muok, sied*, tačiau darbo autorė, remdamasi pedagogine patirtimi mokykloje, abejoja, ar tikrai kita dalis respondentų išlaiko bendrinės kalbos *o, é*: šie balsiai, jei jau neverčiami dvibalsiais *uo, ie*, tai bent jau tarpiniais garsais tarp *o, é* ir *uo, ie*.

Taigi 6 ir 7 lentelėse matyti, kaip leksinės ir fonetinės ypatybės išlaikytos visų trijų grupių respondentų kalboje. Prasčiausiai tarmę išlaikė jauniausieji respondentai – mokiniai – ir tai akivaizdžiai matyti. Tačiau mokytojų ir tėvų amžius minėtose lentelėse neatsispindi. Todėl dar kartą grįžus prie tėvų ir mokytojų analizės pagal amžiaus faktorių – palyginus atsakymus į kai kuriuos klausimus, išryškėjo paradoksių, netikėtų dalykų: ne tarmės išlaikymo aspektu, tačiau požiūriu į ją:

- Tarmę geriausiai moka vyriausieji mokytojai ir tėvai – 51-60 metų, prasčiausiai – 22-30 metų.
- Vaikams apie Žemaitiją pamokas dėstė, namie apie tai pasakojo taip pat vyriausi respondentai, mažiausiai – jauniausieji. Natūralu – jie turi didesnę gyvenimo patirtį.
- Pamokų dėstymui gimtąja tarme; mokymui skaityti ir rašyti žemaitiškai labiausiai pritartų jaunieji pedagogai, mažiausiai tarp pritariančių – vyriausiųjų grupėje. Tačiau tėvų rezultatai – atvirkštiniai. Tai sunkiai paaiškinamas dalykas. Galbūt vyresni mokytojai „neišsilaisvina“ iš sovietmečiu įteigtų nuostatų, vis dar nedrįsta atvirai pritarti galimiems pokyčiams, kurie padėtų išsaugoti tarmes, jas puoselėti. Tuo tarpu tėvams bijoti išsakyti savo nuomonę nėra priežasties. Taip yra ir su požiūriu į žemaičių tarmę – palankiausiai apie ją atsiliepia jaunieji pedagogai ir vyriausieji tėvai.
- Paradoksalu, bet tarmės ateitis vis dėlto labiausiai rūpi ne tik vyriausiems tėvams, bet ir to paties amžiaus pedagogams. Galbūt tai tik patvirtina anksčiau išsakytą mintį – mokytojai nedrįsta pritarti tarmės mokymui, nes tai susiję su mokykla – jų darbu, tačiau noras, kad tarmė išliktų, susirūpinimas jos ateitimi – asmeninis kiekvieno žmogaus reikalas, kurį galima išsakyti laisvai.

Apibendrinant šį skyrių, verta paminėti dar ir tai, jog dėl bendrinės kalbos poveikio atsirado savotiškas dvikalbiškumas: jaunoji, iš dalies ir vidurinioji karta yra dvikalbė:

daugiau ar mažiau moka bendrinę kalbą ir dar nėra galutinai užmiršusi gimtosios tarmės. Tradicinė tarmė pasidarė neoficialiaja namų kalba, o bendrinė kalba arba pusiau tarminė kalba – oficialioji viešumos, mokyklos kalba.

IŠVADOS

1. Mažeikiškiai (ypač jaunimas) dėl tarmės ir bendrinės kalbos tarpusavio sąveikos dauguma jau kalba ne gryna tradicine žemaičių tarme, o pusiau tarminė kalba, arba puskalbe. Išryškėjo tokios tendencijos:

- Nemaža dalis tarmių leksikos, veikiama bendrinės kalbos, nyksta, vartojama tik vyresnio amžiaus žmonių, o jaunimo visiškai neperimama. Bendrinės kalbos žodžiai išstumia dialektizmus: *akmuo – kūlį, vieversys – cyrulį* ir kt.
- Paveikta ir tarmės fonetika – tarmėje dažnai vartojami dvibalsiai *ai, ei* vietoj žemaitiškų vienbalsių (vis dažniau pasakoma *vaiks* vietoj *vāks, reik* vietoj *rēk*). Tarminius *t, d* vis labiau keičia afrikatos *č, dž* (sakoma ne *jaute, gaide*, bet *jaučiai, gaidžiai*) ir kt.
- Tačiau, veikdama tarmę, bendrinė kalba ir pati neišvengia jos įtakos – taigi sąveika yra abipusė. Mažeikiškiai, kalbėdami ar stengdamiesi kalbėti bendrine kalba, dar negali visiškai „pabėgti“ nuo gimtosios tarmės ir savo kalbą daugiau ar mažiau atmiešia tarminiais elementais: pavartoja vieną kitą žemaitišką žodį, trumpina ilguosius nekirčiuotus balsius, daugiau ar mažiau dvibalsina balsius *ė, o* (taria *ie, uo*). Norint pereiti prie tikros bendrinės kalbos tarminės prigimties žmogui reikia įveikti dar pusiau tarminės kalbos pakopą.
- Funkciškai pusiau tarminė mažeikiškių kalba taip pat skiriasi nuo grynos tarmės. Ji vartojama plačiau nei gryna tarmė, turi didesnę prestižą, ja kalbėti nesigėdijama ir oficialesnėse kalbinėse situacijose, įstaigose, mokykloje. Tuo tarpu tarmei būdinga šeimiškumas, buitiškumas.
- Kalbėjimo „maišyta kalba“ situacija liudija, kad tarmė natūraliai papildo bendrinę kalbą, ją praturtina, padaro gyvesnę. Be to, bendrinė kalba ir tarmė dėl tarpusavio sąveikos nuolat kinta, juda.

2. Tyrimo rezultatai parodė, kad egzistuoja koreliacija tarp įvairių socialinių faktorių (amžiaus, lyties, išsilavinimo ir kitų) ir požiūrio į tarmę, jos išlaikymo ir vartojimo.

3. Pasitvirtino darbo pradžioje iškelta hipotezė, jog bendrinė kalba daugiausia yra paveikusi jaunimo – mokinių – tarmę, kiek mažiau – vidurinėsios kartos, t. y. mokinių tėvų bei mokytojų tarmę.

4. Panagrinėjus moksleivių nuostatas, etnokultūrinę aplinką mokykloje, galime teigti, kad interesas ir poreikis etninei kultūrai yra formuojamas dalykas. Jis priklauso nuo to, kiek supažindinama su etnine kultūra, nuo konkrečios veiklos mokykloje, pedagogų

nuostatų. Silpnos mokinių žinios apie tarmę rodo, kad mokykloje, taip pat ir šeimoje tam skiriama mažai dėmesio.

Visuomenėje suformuotas požiūris, kad prestižinė kalba – tai bendrinė kalba, neigiamai veikia tarmę: siekiama prisitaikyti, kalbėti taip, kaip šneka „išsilavinę“, „ne kaimo“ žmonės. Ieškoma bendrumo, todėl ir randasi tarpiniai variantai tarp tarmės ir bendrinės kalbos. Todėl mokykla, šeima ir turėtų ugdyti kalbinį mokinių sąmoningumą:

- Stipriau diegti ne tik bendrinės kalbos, bet ir tarmės kaip tautos vertybės sampratą.
- Labiau skatinti tarmės mokymosi, vartojimo motyvaciją.

Didžioji dalis pedagogų yra žemaičiai ir moka kalbėti tarmiškai – tai gera sąlyga žemaičių kalbą ir kultūrą integruoti į mokomąjį procesą. Tačiau reikia mokytojų noro ir teigiamo požiūrio šiuo atžvilgiu.

5. Įdomu tai, kad patys respondentai neblogai suvokia kalbinę savo krašto situaciją: dauguma mokytojų ir kai kurie tėvai nusakė mažeikiškių kalbos ypatybes. „Tikresniais“ žemaičiais laikomi Telšių, Plungės gyventojai. Vadinasi, žmonės jaučia skirtumą. Mokinių suvokimas kiek mažesnis, ypač mažųjų – V klasės moksleivių. Tačiau vyresnieji jau žino terminus „žargonas“, „puskalbė“.

6. Respondentų pasirinkimą, kaip kalbėti, dažniausiai lemia aplinka, pašnekovai. Vadinasi, jei yra galimybė pasirinkti, kurią kalbą vartoti – tarmę ar bendrinę – galima kalbėti apie savotišką dvikalbiškumą.

Minėtina ir kitų kalbų, tarmių įtaka. Mišriose santuokose su kitų tarmių atstovais ar kitataučiais dažniausiai bendraujama bendrine kalba arba net nelietuviškai.

7. Per pastarąjį dešimtmetį jaunimo požiūris į tarmę suprastėjo, moksleivių, mokačių kalbėti gražia žemaičių kalba ir besirūpinančių tarmės likimu, vis mažėja. Retas suvokia, kad tarmė nėra tik bendravimo priemonė, nežino jos reikšmės bendrinės kalbos turtinimui. Juk tarmė, vykstant sąveikai su bendrine kalba, atiduoda jai savo intonacinius, ekspresinius niuansus.

8. Mokykla ir šeima turėtų daugiau dėmesio skirti vaikų kultūriniam šveitimui. Gimtosios kalbos prestižui pakelti yra įvairių būdų – juos nurodė ir patys respondentai. Jau nuo pradinių klasių reikėtų supažindinti mokinius su liaudies kultūra, tradicijomis, akcentuoti gimtojo krašto ir gimtosios kalbos reikšmę. Kartais patys tėvai ir mokytojai nuvertina vaikus – mano, kad gimtoji kalba, Žemaitijos istorija jų visai nedomina, net nepabandę vaikų tuo sudominti.

MAŽEIKIAI REGION INHABITANTS DIALECT AND COMMON LANGUAGE INTERACTION

Erika Bertašienė

Summary

Dialect and common language are linguistic systems that linguists treat as perfect communication means. However, the society attitude towards dialect is not the same in all cases. This attitude is one of the factor subjects impacting interaction between these two linguistic systems. This Master's thesis analyses northern samogitian (Mažeikiai region inhabitants) dialect and common language impact on each other.

In a school year of 2004 / 2005, there had been a research using questionnaire method performed in four Mažeikiai schools. The research data was major informative material source for this thesis. School teachers, schoolchildren and parents were selected as respondents (totally 821 respondents were questioned). Initially, the gathered data was analyzed based on respondents' classification groups; later, comparative method took part.

The responses of questioned inhabitants reflected several generations' attitude towards dialect and its relation with common language. The thesis investigates how Mažeikiai region inhabitants have withstood their native dialect and what is their attitude towards ethnical values as well as debates on what factors dialects' future is dependant on.

Usage of sociolinguistic method of analysis highlighted existence of direct correlation between different social factors (such as age of respondents, gender, education and etc.) and attitude towards dialects and theirs usage.

Thesis contains various pictures, tables illustrating situation how Mažeikiai region inhabitants have withstood lexical and phonetic features of dialect. Upon completion analysis of questionnaires containing data, it was concluded that most of Mažeikiai region inhabitants (specifically young people) are not speaking pure samogitian dialect, but semidialectical language or semilanguage due to interim interaction between dialect and common language.

The dialect and common language were analyzed based on functional aspect also. It was ascertained that semidialectical Mažeikiai region inhabitants' language is used broader than pure dialect. Semidialectical Mažeikai region inhabitants' language is more prestigious, therefore it is not ashamed of using it in more official speeches, institutions and schools. Meanwhile, pure dialect notes domestic, home usage character.

It is well known, that dialects are implicated with constant changes related to course of life, therefore one of the tasks in this thesis was to compare past situation of Mažeikiai

region inhabitants language with current. The informative material of this thesis as well as conclusions could be helpful for those who will be showing interest in comparative researches of common language and dialects. The informative material of thesis would help educators, as it analyze linguistic situation in school environment. Research results could be used by ethnoculture specialists of city and region and all these who care about dialect retention problems.

LITERATŪRA

1. Ačaitė, 2004 – Ačaitė M. Pedagogų, pradinių klasių moksleivių bei tėvų požiūrio į gimtąją tarmę sociolingvistinė analizė (Rytų aukštaičių šiaurės panevėžiškių ir pietų žemaičių raseiniškių tarmių pagrindu). Magistro darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
2. Bušmaitė, 2002 – Bušmaitė I. Ar bus žemaičiai XXI amžiuje? // Žemaičių žemė. Nr. 1 (34). P. 15-17, 32, 48.
3. DŽ, 2000 – Dabartinės lietuvių kalbos žodynas. Red. kol. S. Keinys ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
4. Gaivenis, Keinys, 1990 – Gaivenis K., Keinys S. Kalbotyros terminų žodynas. Kaunas: Šviesa.
5. Garšva, 2005 – Garšva K. Šiaurės Lietuvos tarmių globa. Prieiga per internetą: http://www.ziemgala.lt/z/2005_02_06.html
6. Gaubytė, 2002 – Gaubytė M. Ten, kur laikas matuojamas skambučiais... // Žemaičių žemė. Nr. 2 (35). P. 14-15.
7. Girdenis, 2000a – Girdenis A. Kalbotyros darbai. T. I. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
8. Girdenis, 2000b – Girdenis A. Kalbotyros darbai. T. II. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
9. Girdenis, 2001 – Girdenis A. Kalbotyros darbai. T. III. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
10. Girdenis, Pabrėža, 1998 – Girdenis A., Pabrėža J. Žemaičių rašyba. Vilnius-Šiauliai: Žemaičių kultūros draugijos redakcija.
11. Grinaveckienė, 1967 – Grinaveckienė E. Lietuvių literatūrinės kalbos ir tarmių sąveika // Lietuvių kalba tarybiniais metais. Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. P. 150-178.
12. Grinaveckis, 1985a – Grinaveckis V. Bendrinės kalbos mokymas remiantis mokinio tarme. Kaunas: Šviesa.
13. Grinaveckis, 1985b – Grinaveckis V. Žemaičių leksikos pagrindai. Vilnius: LTSR aukštojo ir specialiojo vidurinio mokslo ministerija.
14. Grumadienė, 1992 – Grumadienė L. Bendrinė ir pusiau tarminė kalba // Gimtoji kalba. Nr. 11. P. 3-5.
15. Gustainienė, Kundrotas, 2006 – Gustainienė M., Kundrotas H. Gimtoji kalba ugdymo institucijose // Gimtasis žodis. Nr. 1. P. 2-5.

16. Janavičienė, 1986 – Janavičienė J. Tarmių sąveikos Žemaičių Naumiestyje problemos // Jaunųjų filologų darbai. II d. Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. P. 243-247.
17. Jonaitytė, 1967 – Jonaitytė A. Tarmių sąveikos ir niveliacijos reiškiniai šiaurės vakarų aukštaičių šnektose // Lietuvių kalba tarybiniais metais. Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. P. 179-194.
18. Keinys, 2000 – Keinys S. Dėl bendrinės kalbos ir tarmių žodyno sąsajos // Tarmės: tekstų ir žodynų rengimo problemos. Ats. red. J. Švambarytė. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
19. LKA, 1977 – Lietuvių kalbos atlasas: Leksika. T. I. Ats. red. K. Morkūnas. Vilnius: Mokslas.
20. LKA, 1982 – Lietuvių kalbos atlasas: Fonetika. T. II. Ats. red. K. Morkūnas. Vilnius: Mokslas.
21. LKE, 1999 – Lietuvių kalbos enciklopedija. Autoriai: V. Ambrazas, A. Girdenis, K. Morkūnas ir kt. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
22. LKTCH, 2004 – Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija. Sudaryt. R. Bacevičiūtė., A. Ivanauskienė ir kt. Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla.
23. LKTP, 1997 – Lietuvių kalbos tarmių ir jų sąveikos tyrimo programa: sociolingvistika. Sudaryt. V. Čekmonas, L. Grumadienė. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas.
24. BP, 1997 – Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklos bendrosios programos, I-X klasės. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras.
25. BP, 1999 – Bendrojo lavinimo mokyklos. Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai. Kalbos XI-XII klasei. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos Leidybos centras.
26. Miliūnaitė, 2005 – Miliūnaitė R. Visuomenės požiūris į kalbą. Kaip mokykla gali jį keisti? // Gimtoji kalba. Nr. 11. P. 3-9.
27. Mukienė, 2002 – Mukienė D. Traukinys lekia į priekį, o žemaičiai nori būti savimi... // Žemaičių žemė. Nr. 1 (34). P. 14-15.
28. Pabrėža, 2003 – Pabrėža J. Lietuvių bendrinės kalbos ir tarmių sąveika // XII pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas: Tezių rinkinys. Ats. red. V. Gontis, P. Baltrėnas. Vilnius: Lietuvos mokslinių sąjunga.
29. Palionis, 1979 – Palionis J. Lietuvių literatūrinės kalbos istorija. Vilnius: Mokslas.
30. Pupkis, 2005 – Pupkis A. Kalbos kultūros studijos. Vilnius: Gimtasis žodis.

31. Remenytė, 1986 – Remenytė I. Morfoliginiai senosios ir jaunosios kartos skirtumai ir jų raidos tendencijos Sedos šnektoje // Jaunųjų filologų darbai. II d. Vilnius: Lietuvių kalbos ir literatūros institutas. P. 247-251.
32. Tumėnas, 2003 – Tumėnas S. Mokytojų požiūrio į tarmes sociolingvistinė analizė // Pedagogika: mokslo darbai. Nr. 69. Ats. red. M. Barkauskaitė. Vilnius: Vilniaus pedagoginis universitetas. P. 238-242.
33. Tervidyte, 2002 – Tervidyte E. Švietimo reforma žemaitiškai // Dialogas. Nr. 15. P.2.
34. Visockienė, 2002 – Visockienė L. Lyginamoji pradinių klasių mokinių, tėvų ir mokytojų požiūrio į gimtąją tarmę analizė (sociolingvistinis aspektas). Magistro darbas. Šiauliai: Šiaulių universitetas.
35. Vitkauskas, 1999 – Vitkauskas V. Socialinių faktorių įtaka tarminei leksikai // Lietuvių dialektologijos skaitiniai. T. I. Sudaryt. Z. Babicienė, B. Jasiūnaitė. Vilnius: Vilniaus universitetas.
36. Zinkevičius, 1966 – Zinkevičius Z. Lietuvių dialektologija. Vilnius: Mintis.
37. Zinkevičius, 1978 – Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos dialektologija. Vilnius: Mokslo. Zinkevičius, 1994 – Zinkevičius Z. Lietuvių kalbos dialektologija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
38. Žumbytė, 1995 – Žumbytė R. Tarmės ir bendrinės kalbos santykis mažeikiškių kalboje. Diplominis darbas. Šiauliai: Šiaulių pedagoginis institutas.
39. Kerswill, 1994 – Kerswill P. Dialects Converging. Rural Speech in Urban Norway. Oxford, Clarendon Press.
40. Trudgill, 1986 – Trudgill P. Dialects in Contact. Oxford, Basil Blackwell.
41. Школьный диалектологический атлас, 2003. Prieiga per internetą: <http://www.gramota.ru/book/village/>
42. М. В. Панов, 2002 – М. В. Панов. История русского литературного языка. Prieiga per internetą: <http://rus.1september.ru/article.php?ID=200202610>